

**International Society of Philosophy and Cosmology
Research Institute of Public Law**

Advanced Space Law

Volume 2

Kyiv, 2018

Advanced Space Law, Volume 2
The Academic Journal
ISSN 2663-3663 (Online); ISSN 2663-3655 (Print)

<http://asljournal.org>
E-mail: info@asljournal.org

Printed according to resolution of Scientific Board of International Society of Philosophy
and Cosmology (Minutes of meeting № 21 from October 20, 2018)

Printed according to resolution of Scientific Board of I Research Institute of Public Law
(Minutes of meeting № 10 from October 24, 2018)

Editor-in-Chief

Valentyn Halunko, Doctor of Law, Professor (Ukraine)

Editorial Board

Olena Fatkhutdinova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine)

Serhiy Didenko, Doctor of Law, Professor (Ukraine)

Oleksii Drozd, Doctor of Law, Associate Professor (Ukraine)

Sergey Krichevskiy, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Russia)

Vasyl Semenyaka, Ph.D., Senior Researcher (Ukraine)

Sergey Udartsev, Doctor of Law, Professor (Kazakhstan)

Olga Yeshchuk, Doctor of Law, Associate Professor (Ukraine)

International Society of Philosophy and Cosmology:

<http://www.bazaluk.org/>

Research Institute of Public Law

<http://sipl.com.ua/>

© International Society of Philosophy
and Cosmology, 2018

© Research Institute of Public Law,
2018

Table of Contents

Dmytro Bezzubov	5
The Concept of “Aerospace risk”: the Legal Component	
Serhiy Didenko	12
The Administrative and Legal Status of the Subjects of Public administration that Provide Legal Support for the Circulation and Use of Weapons in Ukraine, Including Space Weapons	
Yulia Iurynets	21
State Space Agency of Ukraine: History of the Development of Normative Base	
Liliya Kazantseva	31
“Stars are Not for Sale” or the Legal Basis for Official Names of Natural and Anthropogenic Objects	
Svitlana Khomiachenko	39
Use of Airspace by Aircraft: Features of Legal Regulation	
Victoria Rybachok	44
The Term “Space Object” and its Legal Status	
Iryna Ryzhenko and Olena Halahan	50
State Participation in Space Activities: Some Legal Approaches and Implications	
Roman Shyshka	63
The Legal Regime of Space Objects: Scientific Doctrine	
Larysa Soroka and Olena Syntichenko	70
Sustainable Development of “Green” Technologies: Legal Protection of the Ambient Air from Pollutants	
Olexander Svitlychnyy	76
Ownership of Space Objects	
Julia Utko-Maslyanik	96
Legal Basis of Cooperation between Ukraine and the European Union in the Space Sector	
Serhii Yuldashev	112
The Concept of Overcoming Corruption in the Management of the Space Industry in Ukraine	
Authors	118
Information for Authors	121

Зміст

Беззубов, Дмитро Олександрович	5
Поняття «аерокосмічний ризик»: юридичний складник	
Діденко, Сергій Володимирович	12
Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації які здійснюють правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю	
Юринець, Юлія Леонідівна	21
Державне космічне агентство України: історія розвитку нормативної бази	
Казанцева, Лілія Вікторівна	31
«Зорі не продаються» або правове підґрунтя офіційних найменувань природних та антропогенних об'єктів	
Хом'яченко, Світлана Іванівна	39
Використання повітряного простору повітряними суднами: особливості правового регулювання	
Рибачок, Вікторія Анатоліївна	44
Термін «космічний об'єкт» та його правовий статус	
Риженко, Ірина Миколаївна і Галаган, Олена Ярославівна	50
Участь держави в космічній діяльності: правові підходи та наслідки	
Шишка, Роман Богданович	63
Правовий режим космічних об'єктів: наукова доктрина	
Larysa Soroka and Olena Syntichenko	70
Sustainable Development of “Green” Technologies: Legal Protection of the Ambient Air from Pollutants	
Світличний, Олександр Петрович	76
Право власності на космічні об'єкти	
Утко-Масляник, Юлія Мирославівна	96
Правові засади співробітництва між Україною та Європейським Союзом у космічній сфері	
Serhii Yuldashev	112
The Concept of Overcoming Corruption in the Management of the Space Industry in Ukraine	
Про авторів	118
Інформація для авторів	121

The Concept of “Aerospace risk”: the Legal Component

Dmytro Bezzubov

Doctor of Law, Associate Professor, State University of Infrastructure and Technology
(Kyiv, Ukraine)

E-mail: dbezzubov@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7183-5206>

The modernity calls for the creation of a legal model that could not only adequately reflect the processes that are taking place in the aerospace industry, but also to develop effective mechanisms for ensuring the safety of aerospace activities. One of the most important areas of study and scientific safety of flight safety is the study of the problem of aerospace risks. The justification of the existing categories of aerospace risks will determine the models for ensuring the safety of flights of aerospace transport and preserving the life and health of members of aerospace transport, passengers and baggage, as well as the loss of the transport itself. The purpose of the study is to study the analysis of existing developments in the field of aerospace research in the international organization of safety of aerospace transport, to improve the concept of “aerospace risk” in the activities of aerospace carriers, to determine the nature of the tendencies of risk transformation, depending on the type of flight task

Keywords: risk, aerospace transport, aerospace risk, law, aerospace activities.

Поняття «аерокосмічний ризик»: юридичний складник

Безzubов, Дмитро Олександрович

Доктор юридичних наук, доцент,
Державний університет інфраструктури та технологій
(Київ, Україна)

Сучасність актуалізує необхідність створення правової моделі, яка могла б не тільки адекватно відобразити процеси, що формуються в аерокосмічній галузі, а виробити дієві механізми забезпечення безпеки аерокосмічної діяльності. Одним із актуальних напрямів вивчення та наукового забезпечення безпеки польотів є вивчення проблеми аерокосмічних ризиків. Обґрунтування наявних категорій аерокосмічних ризиків дозволить визначити моделі забезпечення безпеки польотів аерокосмічного транспорту та збереження життя та здоров'я членів аерокосмічного транспорту, пасажирів та багажу, а також втрати самого транспорту. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення й аналізу існуючих розробок у галузі

© Bezzubov, Dmytro, 2018

досліджень аерокосмічних ризиків у системі міжнародної організації забезпечення безпеки аерокосмічного транспорту, вдосконалити поняття «аерокосмічний ризик» у діяльності екіпажів аерокосмічного транспорту, визначити характер тенденцій трансформації ризиків залежно від виду виконання льотного завдання.

Ключові слова: ризик, аерокосмічний транспорт, аерокосмічний ризик, право, аерокосмічна діяльність

Received: July 3, 2018; accepted: August 21, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 5-11.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/1>

Постановка проблеми

Актуальність теми дослідження пояснюється постійним пошуком оптимальної суспільно-політичної та юридичної (правової) моделі захисту інтересів суб'єктів підприємництва, держави та одночасним забезпеченням задекларованих Конституцією прав і свобод людини та громадянина. Постає необхідність створення правової моделі, яка могла б не тільки адекватно відобразити процеси, що формуються в аерокосмічній галузі, а виробити дієві механізми забезпечення безпеки аерокосмічної діяльності. Одним із актуальних напрямів вивчення та наукового забезпечення безпеки польотів є вивчення проблеми аерокосмічних ризиків. Обґрунтування наявних категорій аерокосмічних ризиків дозволить визначити моделі забезпечення безпеки польотів аерокосмічного транспорту та збереження життя та здоров'я членів аерокосмічного транспорту, пасажирів та багажу, а також втрати самого транспорту.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення й аналізу існуючих розробок у галузі досліджень аерокосмічних ризиків у системі міжнародної організації забезпечення безпеки аерокосмічного транспорту, вдосконалити поняття «аерокосмічний ризик» у діяльності екіпажів аерокосмічного транспорту, визначити характер тенденцій трансформації ризиків залежно від виду виконання льотного завдання.

Об'єктом наукової статті є суспільні відносини, пов'язані з аерокосмічною діяльністю екіпажів, та властиві їм ризики, що виникають при виконанні льотного завдання.

Предметом дослідження є теоретичні засади категорії «аерокосмічний ризик» у системі льотної діяльності та їх правові складові.

Методи дослідження, обрані автором, сформуvalи методологічний базис та засади останнього із сукупності історичного, загальнонаукового, діалектичного методу і деяких наукових методів структурно-системного, логічного і порівняльного аналізу категорії аерокосмічний ризик.

Виклад основного матеріалу

На сьогоднішній час в літературі, що присвячена проблемам аерокосмічного транспорту, можна знайти ще багато варіацій визначення терміну «ризик» [Krichevsky, 2018]. Інтерпретація цього поняття буде залежати від сфери застосування або галузі дослідження, історичного періоду та суб'єктивних поглядів автора роботи, в якій

використовується поняття «аерокосмічний ризик» в загальному понятті «техносфера» [Popkova, 2018].

При всій багатоманітності й різнобарвності терміну «аерокосмічний ризик» можливо виокремити низку рис, спільних для визначень багатьох науковців у галузі аерокосмічної діяльності, а саме: ситуаційність, ймовірність, невизначеність, альтернативність, випадковість, конкретність настання, результативність, статичність, особистісне (індивідуальне) направлення та екстремальність. При аналізі наведених рис, з'являється можливість розкрити складові сутності цього терміну як прикладного поняття аерокосмічної діяльності. Це, на нашу думку, дасть можливість визначити, що саме маємо на увазі під поняттям «аерокосмічний ризик».

Розглянемо рисі поняття «аерокосмічний ризик»:

1. *Ситуаційність ризику* означає, що ризик виникає в певний період часу виконання льотного завдання, його дія обмежена часом, оскільки він актуальний лише для майбутнього часу, ризиків у минулому не існує, при цьому його виникнення провокується низкою подій, які стають передумовою його виникнення, але не завжди стають джерелом зникнення (природні лиха, помилкові рішення екіпажу).
2. *Ймовірність ризику* впливає з можливих варіантів вибору поведінки або реакції і дій екіпажу аерокосмічного транспорту на об'єктивні реалії. Фактична поведінка члена екіпажу аерокосмічного транспорту передбачає мотив суб'єктивного погляду на отримання результату (як правило, позитивного) від власних дій.
3. *Невизначеність ризику* — як відсутність достатньо чіткої системи планування поведінки для майбутнього періоду часу в умовах виконання льотного завдання, а також неможливість передбачити результат дій. При цьому, основним критерієм є правильність рішення і плановість втілення його в життя.
4. *Альтернативність ризику* передбачає наявність кількох варіантів вибору рішень в умовах загроз аерокосмічному транспорту, але варіативність — це вибір найбезпечнішого варіанту для досягнення цілей або найменш шкідливих варіантів.
5. *Випадковість ризику* визначає обмеженість суб'єкта в прогнозуванні реакцій або наслідків. При цьому, включається механізм непередбачуваних подій, не запрограмованих при прийнятті рішення, відхилення можуть призвести до недосягнення цілі або досягнення її з більшими втратами, ніж планувалося.
6. *Конкретність настання ризику*. Ризик може перетворитися на реальну подію, тобто перейти з теоретичної в практичну площину, при цьому відношення виникнення ризику і його переходу відбувається в соціальному чи природному середовищі з наслідками втрат і можливостями їх виміру у фізичних одиницях.
7. *Результативність ризику* означає, що кінцевим результатом прийнятого рішення є практичний результат від дій суб'єкта, але з урахуванням відхилень в процесі реалізації поставленого завдання. Тобто результат може не збігатися із запланованим завданням як в негативний, так і в позитивний бік.
8. *Статичність ризику*. Ризик може виникати миттєво, але при цьому виступає довготривалим і постійним поняттям певної галузі людської діяльності. Практично все залежить від рівня індивідуального сприйняття та пристосованості до нього з боку суб'єкта ризику.
9. *Особистісне (індивідуальне) направлення ризику* означає, що ризик, як правило, діє в сторону певного суб'єкта (члена екіпажу, пасажира) чи групи суб'єктів (всіх учасників льотного процесу). Але навіть при груповому впливі кожен елемент

групи по різному виявляється, впливає і сприймає поняття ризику, що обумовлено індивідуальними психологічними, соціальними та психічними особливостями членів екіпажу аерокосмічного транспорту або пасажирів.

10. *Екстремальність ризику*. Виникнення ризику обумовлено, як правило, ситуацією, коли виникає безпосередня загроза життю, здоров'ю учасника льотного процесу, тому дія спрямована на подолання ситуації, а не ризику як такого.

Спробуємо класифікувати аерокосмічні ризики й визначимо їх юридичний складник. Під класифікацією розуміють встановлення системи співзалежних понять певної галузі знань або діяльності людини, що використовується для встановлення зв'язків між цими поняттями. В системі авіації застосовується з основною метою визначення безпеки польотів та виконання льотних завдань. *Класифікація аерокосмічних ризиків* — це систематизація множинності поняття аерокосмічного ризику на основі певних структурних критеріїв та ознак, що дозволить їх об'єднати в певні групи [Bezzubov & Yeryashov, 2018: 183].

Отже, *юридичний складник аерокосмічних ризиків* — це визначення місця і ролі юридичної оцінки в значенні аерокосмічного ризику, важливість впливу на його формування, ймовірність настання та можливість застосування щодо нього важелів юридичного впливу з метою зниження.

Основу запропонованого нами групування складуть:

1. Умови виконання льотного завдання.
2. Термін дії.
3. Розмір наслідків.
4. Рівень впливу на виконання льотного завдання.
5. Джерела виникнення.

За галузями аерокосмічної діяльності виокремимо такі основні групи ризиків: методичні ризики; технічні ризики; політичні ризики (терористичні ризики); соціальні ризики; природні та техногенні ризики; економічні ризики (позиції керівництва аерокосмічного підприємства).

Пропонуємо розглянути запропоновані нами ризики в аспекті наявності юридичного (правового) складника.

1. *Методичний аерокосмічний ризик* — це абстрактне поняття, що узагальнює думку про аерокосмічну діяльність як основного джерела небезпек. При цьому джерелом виступає не член екіпажу аерокосмічного транспорту, а результат його діяльності або конкретної дії. Ці результати відображають у практичній площині те, чого член екіпажу намагається досягти, його пріоритети і завдання які він ставить перед собою (вихід на другий круг, застосування тангажу, ін.). Методичний ризик в аерокосмічній діяльності включає в себе як наявність суб'єктивного чинника виникнення, так і частину об'єктивного, тобто незалежного від дій конкретного члену екіпажу аерокосмічного транспорту.
2. *Технічний ризик в аерокосмічній діяльності* — це ймовірність відмови технічних засобів аерокосмічного транспорту або недосконалість конструкції, що може призвести до небезпечної події.

3. *Соціальний ризик в аерокосмічній діяльності* створюється на етапі формування льотного завдання у зв'язку із соціальними особливостями регіону або дій певної соціальної групи (наприклад, традиції випускати птахів).
4. *Природні та техногенні ризики* — це можливості асиміляції агресивних, антисоціальних, антидержавних культурних учень і релігій, результатом якої може стати створення аварійної ситуації на борту аерокосмічного транспорту, акти агресії або тероризму, захоплення аерокосмічного транспорту фізичними особами з метою терористичних дій.

Основним юридичним складником вищезазначених ризиків є вольові акти апарату державного управління (законів і підзаконних актів) у сфері аерокосмічної діяльності, метою яких є контроль та зниження можливостей настання негативних наслідків. Контроль за виконанням покладається на апарат державного примусу: Міністерство інфраструктури, Службу безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, та ін. При цьому ці органи відповідають за контроль практичного впровадження нормативних актів, тобто практичне зниження рівня аерокосмічних ризиків на всіх етапах підготовки та виконання льотного завдання.

Економічні аерокосмічні ризики — це ризики настання несприятливих наслідків у результаті економічної політики аерокосмічних компаній, що призведе до погіршення технічних характеристик аерокосмічної техніки та негативних наслідків для конкретного льотного завдання. Результатом виникнення цих ризиків можуть бути як об'єктивні причини (світові фінансові кризи, цикли в економічному розвитку), так і неправильно прийняті керівництвом аерокосмічної компанії рішення в галузі бюджетної політики компанії (підвищення дефіциту коштів) та фінансів (неможливість фінансування проектів щодо підвищення безпеки).

На думку вітчизняного вченого-економіста Анастасії Дуки, ризик — це потенційна, усвідомлена та кількісно вимірювана можливість небезпеки виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [Дука, 2007: 303].

Якщо узагальнити визначення та погляди іноземних фахівців у галузі економіки, то визначимо, що основними економічними ризиками в аерокосмічній сфері більшість іноземних фахівців вважають такі [Найт, 2003: 26]:

- a) операційний ризик (operational risk) — це ризики нестабільності функціонування аерокосмічної системи;
- b) ринковий ризик (market risk) — ризики можливостей зміни параметрів ризику в негативний бік, що сприятиме втратам авіакомпаній;
- c) кредитний ризик (credit risk) — ризик відсутності можливості виконання зобов'язань контрагентом кредитних відносин, внаслідок чого можуть виникнути ризики прямих фінансових втрат (прямі економічні збитки або операційні збитки);
- d) діловий ризик (business risk) — ризик втрати ділової репутації аерокосмічної компанії;
- e) ризик ліквідності (liquidity risk) — це ризик неможливості покриття певних збитків власним капіталом;
- f) ризик, пов'язаний з регулювальними органами (regulatory risk) — різка зміна політики уряду, що призведе до підвищення небезпеки банкрутства приватних

аерокосмічних компаній (наприклад, підвищення податків або політики протекціонізму).

В системі аерокосмічної діяльності можливо виокремити декілька основних елементів:

1. Класифікація ризиків за різними факторами;
2. Рівні ризику за результатом події;
3. Ризикові фактори аерокосмічної події;
4. Класифікація ризиків за темпами наслідків;
5. Аналіз ризику з позиції механізмів його зниження при виконанні польотів конкретними видами аерокосмічного транспорту.

В даній системі аналізу аерокосмічних ризиків окремим аспектом потрібно виділити юридичний аспект, як один із напрямів аналізу події з позиції норм права та ймовірності відшкодування збитків, завданих даним інцидентом. Отже, *юридичний складник аерокосмічних ризиків* — це визначення місця і ролі права в значенні аерокосмічного ризику, важливість впливу на його формування, ймовірність настання та можливість застосування щодо нього важелів юридичного впливу з метою зниження.

Висновки

Таким чином, за результатами дослідження можливо зробити наступні висновки:

1. Забезпечення безпеки аерокосмічного транспорту неможливо без вивчення та дослідження аерокосмічних ризиків як складника аерокосмічної діяльності.
2. В структурі аерокосмічних ризиків одним із компонентів є юридичний складник, який формує базис для правової оцінки прийняття рішень екіпажами аерокосмічного транспорту.
3. Аерокосмічний ризик має декілька основних напрямів, серед яких провідне місце займає технічний, методичний та економічний ризик.
4. Дослідження проблеми аерокосмічних ризиків має складний міждисциплінарний характер і фактично пов'язане з вивченням проблеми ризиків в аерокосмічній діяльності як складового елементу господарського життя держави.

Література

- Дука, Анастасія. *Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування*. Київ: Каравела, 2007.
- Найт, Фрэнк. *Риск, неопределенность и прибыль*. Харьков: Дело, 2003.
- Bezzubov, D. A., Yeryashov, Y. K. Legal mechanisms to ensure security of entrepreneurship (aviation aspect). *Повітряне і космічне право*. 2, 2018: 45-49.
- Krichevsky, Sergey. Super Global Projects and Environmentally Friendly Technologies Used in Space Exploration: Realities and Prospects of the Space Age. *Philosophy and Cosmology*, Volume 20, 2018: 92-105. DOI: 10.29202/phil-cosm/20/8
- Popkova, Natalia. Controllability of Technosphere and Paradigm of Global Evolutionism. *Philosophy and Cosmology*, Volume 21, 2018: 21-31 DOI: 10.29202/phil-cosm/21/3

 References

- Duka, Anastasiia. *Teoriia ta praktyka investytsiinoi diialnosti. Investuvannia*. Kyiv: Karavela, 2007.
- Nait, Fränk. *Rysk, neopredelennost u prybyl*. Kharkov: Delo, 2003.
- Bezzubov, D. A., Yeryashov, Y. K. Legal mechanisms to ensure security of entrepreneurship (aviation aspect). *Повітряне і космічне право*. 2, 2018: 45-49.
- Krichevsky, Sergey. Super Global Projects and Environmentally Friendly Technologies Used in Space Exploration: Realities and Prospects of the Space Age. *Philosophy and Cosmology*, Volume 20, 2018: 92-105. DOI: 10.29202/phil-cosm/20/8
- Popkova, Natalia. Controllability of Technosphere and Paradigm of Global Evolutionism. *Philosophy and Cosmology*, Volume 21, 2018: 21-31 DOI: 10.29202/phil-cosm/21/3

The Administrative and Legal Status of the Subjects of Public administration that Provide Legal Support for the Circulation and Use of Weapons in Ukraine, Including Space Weapons

Serhiy Didenko

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Director of the Kherson Institute of “Interregional Academy of Personnel Management”
(Kherson, Ukraine)

E-mail: sergii_didenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3349-4046>

In the paper, the author examines the administrative and legal status of subjects of public administration in the sphere of ensuring the circulation and use of weapons in Ukraine, including space weapons. Under the space weapon, the author understands not only weapons that can attack space systems in orbit, attack targets from outer space or disconnect space-borne rockets, but also those weapons developed on technology working exclusively for space and research. Such weapons have greater operational efficiency and sensitivity.

Keywords: Space weapon. administrative status, arms turnover, public administration

Адміністративно-правовий статус суб’єктів публічної адміністрації які здійснюють правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю

Діденко, Сергій Володимирович

Доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
директор Херсонського інституту «Міжрегіональної Академії управління персоналом»
(Херсон, Україна)

У статті досліджується адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю. Під космічною зброєю автор розуміє не тільки зброю, яка може атакувати космічні системи на орбіті, атакувати цілі на землі з космосу або відключати ракети, що подорожують через космос, але і ту зброю що розроблена на технологіях працюючих виключно для космосу та його дослідження. Така зброя має більшу оперативну ефективність та чутливість.

Ключові слова: космічна зброя, адміністративно-правовий статус, обіг зброї, публічна адміністрація

Received: June 19, 2018; accepted: August 5, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 12-20.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/2>

Постановка проблеми

Процес побудови незалежної правової держави передбачає наявність цілісної та ефективної системи органів державної влади, які покликані забезпечувати виконання завдань та функцій держави через управлінський механізм, наділений владними повноваженнями. Саме тому, все частіше поняття «публічна адміністрація» зустрічається у нормативно-правових актах України і розглядається як сукупність владних суб'єктів, що забезпечує цей управлінський механізм. Артем Зубко у статті «Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України» переосмислює поняття «космічна оборона», та адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України [Zubko, 2018]. Мета нашого дослідження — на основі теорії адміністративного права, аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю. Під космічною зброєю ми розуміємо не тільки зброю, яка може атакувати космічні системи на орбіті, атакувати цілі на землі з космосу або відключати ракети, що подорожують через космос, але і ту зброю що розроблена на технологіях працюючих виключно для космосу та його дослідження. Така зброя має більшу оперативну ефективність та чутливість (наприклад, дослідження [Ding et al., 2016]).

Виклад основного матеріалу

Тетяна Кравцова та Анастасія Солонар у статті «Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації» слушно зазначають, що публічна адміністрація здійснює певний цілеспрямований вплив її суб'єктів на ті сфери життєдіяльності суспільства, які потребують такого впливу, з метою узгодження та задоволення як інтересів держави, так і інтересів суспільства. При цьому кожен суб'єкт публічної адміністрації наділений відповідною компетенцією, яка, як правило, дає йому можливість вибирати у конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки, варіант конкретних дій, тобто відбити зміст своєї регулятивної, сервісної або управлінської діяльності [Кравцова & Солонар, 2010].

Таким чином, основне завдання публічної адміністрації полягає у цілеспрямованому впливі певних владних суб'єктів на конкретну сферу суспільного життя, що потребує на основі інтересу держави і суспільства врегулювання шляхом реалізації їх законодавчо прописаної компетенції.

Публічна адміністрація — це певним чином побудована система органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому. При цьому, їй притаманні властивості, які відрізняють її від інших державних утворень і які можна побачити у визначенні даного поняття. Діяльність усіх державних органів базується на певних принципах, не є виключенням і публічна адміністрація, вона також діє у відповідності до певних принципів: верховенство права, гуманізм, законність, демократизм, професійна компетентність, відповідальність тощо [Кравцова & Солонар, 2010: 523].

Виходячи з цього, публічна адміністрація в сфері забезпечення обігу та застосування зброї є сукупністю передбачених законодавством, уповноважених органів та посадових осіб, наділених адміністративно-управлінськими функціями щодо належного забезпечення обігу та застосування зброї, діяльність яких базується на певних обов'язкових адміністративних принципах з метою задоволення публічних інтересів в межах сфери їх правового впливу.

У відповідності до Конституції України та законів України владними повноваженнями наділені державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи. А сама наявність владних повноважень визначається правовим статусом, тобто обсягом прав та обов'язків органів державної влади. Щодо органів публічної адміністрації, то вони наділені адміністративно-правовим статусом [Шиленко, 2014: 98].

Таким чином, щоб з'ясувати адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю, потрібно звернутися до доктринальних підходів категоріального апарату, а потім окреслити систему суб'єктів, які безпосередньо наділені владними повноваженнями в цій сфері.

Загалом, поняття «статус» є одним із фундаментальних у юридичній науці, оскільки дає можливість визначити місце суб'єкта права в системі суспільних відносин, його права і обов'язки стосовно інших суб'єктів. Зокрема, словник української мови трактує поняття статус «як становище, стан; певний стан чого-небудь». Етимологічно «статус» походить з латини й означає правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [Словник, 1974: 565]. Розглядаючи різні визначення поняття правового статусу, можна узагальнити, що правовий статус — це регламентоване нормами права існуюче становище суб'єкта в певній системі, яке залежить від структури, прав, завдань і відповідальності. При цьому, правовий статус суб'єктів права складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, в цілому можна пізнати явище комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів якої можна виділити головні, можна з'ясувати характер її взаємозв'язків з середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище,

що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [Ринажевський, 2010: 18]. Відповідно, поняття «правовий статус» охоплює своїм змістом місце в системі державних органів конкретного суб'єкта, який безпосередньо здійснює регулюючий вплив в конкретній сфері суспільного життя на основі своєї компетенції. Таким чином є можливість стверджувати, що адміністративно-правовий статус це конкретне поняття, яке охоплює своїм змістом певні складові елементи за допомогою яких з'являється можливість дослідити місце певного суб'єкта в усій системі регулюючого впливу з боку держави на певні суспільні відносини.

Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації включає в себе обсяг владних повноважень, а саме компетенцію, закріплену у компетенційних (або «статутних») нормативно-правових актах, що доповнюється важливими елементами — завданнями, функціями, характером взаємозв'язків з іншими органами (як «по вертикалі», так і «по горизонталі»), місцем в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядком вирішення установчих і кадрових питань [Шиленко, 2014: 99]. Таким чином, щоб з'ясувати сутність адміністративно-правового статусу суб'єктів публічної адміністрації в сфері забезпечення обігу та застосування зброї необхідно сформулювати перелік державних органів, наділених владною компетенцією, визначити їх місце та роль в регулюючому впливі, окреслити коло їх повноважень в цій сфері.

Статус, основні завдання, організація та принципи діяльності, права та обов'язки, відповідність в сфері обігу та застосування зброї повинні бути передбачені у спеціально створеному законі, якого, в цій сфері наразі немає. Це дещо ускладнює процес визначення статусу публічної адміністрації в цій сфері, адже необхідно проаналізувати низку відомчих нормативно-правових актів.

За обсягом компетенції у сфері нормотворчої діяльності провідну роль виконує Кабінет Міністрів України. Але деякі питання щодо обігу зброї регулюються іншими суб'єктами влади, наприклад, Верховною Радою України та президентом України. Певні нормотворчі повноваження мають і окремі органи виконавчої влади, серед яких провідне місце посідає Міністерство внутрішніх справ України. Не мало важливе значення мають його структурні підрозділи, оскільки саме на них покладено в більшій мірі обов'язків по забезпеченню даної сфери.

На разі ще діє Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджена Наказом МВС України від 21 серп. 1998 р. № 622. Центральне і основоположне місце в цій Інструкції займає МВС, та його структурні підрозділи.

Основними завданнями органів внутрішніх справ, в цій сфері, є запобігання порушенням порядку виготовлення, придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення та використання вогнепальної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 мм та швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду (пневматична зброя) і холодної зброї (арбалети, луки з зусиллям натягу тятиви більше ніж 20 кг, мисливські ножі тощо (холодна зброя), пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патрони до них, основних частин зброї бойових припасів до зброї і оголошеної

зброї, вибухових матеріалів і речовин, попередження випадків їх втрати, крадіжок, використання не за призначенням та з протиправною метою [Інструкція, 1998].

Відповідальними підрозділами, за вище згаданю Інструкцією є: ДГБ, УВСТ, ДКР, ДДСБЕЗ, ГУБОЗ, ГУКП, ГСУ, ДНДЕКЦ, ДРЗ, УМВС України на транспорті, УДАІ, ДДСО, Головний штаб МВС. Ось, зокрема як приклад, ГСУ, Відділ дізнання МВС України відповідальний за: своєчасне і якісне розслідування справ, пов'язаних з крадіжками зброї, боєприпасів та вибухових матеріалів, а також незаконним їх володінням, зберіганням і носінням; ДРЗ МВС України за: виконання роботи щодо обліку, зберігання, знищення чи реалізації вилученої, добровільно зданої та знайденої зброї; Головний штаб МВС України за: забезпечення приймання, зберігання та охорони черговими частинами, міськрайліноорганами внутрішніх справ вилученої, добровільно зданої та знайденої зброї; ДДСО МВС України за: забезпечення засобами охоронної сигналізації об'єктів дозвільної системи, укомплектування підрозділів воєнізованої охорони особовим складом, спроможним за своїми діловими якостями та станом здоров'я забезпечити надійну охорону цих об'єктів, тощо [Інструкція, 1998].

При цьому, спостерігається переважаюча дія цього акта суб'єкта публічного адміністрування, оскільки він був прийнятий для деталізації положень Закону України «Про міліцію», який на даний момент втратив чинність та отримав правонаступника «Про національну поліцію».

Взагалі, на МВС покладена величезна задача по реалізації владно-розпорядчих функцій, зокрема видача дозволів, контроль, видання нормативних актів публічного адміністрування та ненормативних актів публічного адміністрування, забезпечення дотримання певних правил, своєчасне і якісне розслідування адміністративних справ, перевірки, або так звані обстеження, організація постійної взаємодії оперативних служб, взяття на облік експериментально відстріляних куль та гільз, створення державної кулегільзотеки, зберігання відстріляних гільз та куль; виготовлення бланків дозволів, тощо.

Слід зазначити про Національну поліцію, яка: здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин; здійснює перевірку документів у особи, у якої є зброя, обіг якої обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення якої потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються (у тому числі стрілецькі тири, стрільбища невійськового призначення, мисливські стенди, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поведінки з ними та їх застосування) у випадку виявлення порушення правил поведінки з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці, до

усунення таких порушень; застосувати вогнепальну зброю, як захід поліцейського припусу, тощо [Про, 2015].

Застосування зброї працівниками правоохоронних органів як крайній вияв адміністративного примусу регламентується законодавством і має свої правові наслідки. Слід зазначити, що для всіх правоохоронних органів загальною нормою по застосуванню зброї, є приписи закону «Про національну поліцію». Цікавим видається той факт, що у відповідності до Закону України «Про Службу Безпеки України» не тільки службові особи мають право на користування зброєю, а й у деяких випадках, зокрема у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим ними під захист, можуть видавати відповідно до чинного законодавства зброю [Про Службу, 1992].

Ще одним ваговим актом публічного адміністрування в цій сфері є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дозвільну систему» від 12 жовтня 1992 р. № 576, в якій зазначено, що контроль за дотриманням посадовими особами міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань і громадянами встановленого порядку виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, здійснюється безпосередньо МВС, а також МОЗ, Мінекоресурсів і Держнаглядохоронпраці [Положення, 1992].

Тобто, окрім Міністерства внутрішніх справ України, суб'єктами публічного адміністрування, що здійснюють забезпечення обігу та застосування зброї є ще Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство екології та природних ресурсів України та Державна служба України з питань праці. Також, окремі питання щодо обігу та застосування зброї регламентують своїми відомчими актами й інші суб'єкти виконавчої влади діяльність яких, побічно стосується даної сфери публічного життя: Міністерство доходів і зборів України, Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів, Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство рибного господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство інфраструктури України, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України та інші.

Наприклад, Держінспектори органів Мінприроди, які відповідно до чинного законодавства мають право на носіння відомчої зброї під час виконання службових обов'язків, мають право застосовувати її як крайній захід, в таких випадках: для відбиття групового та збройного нападу на зазначену особу, членів її сім'ї або окремих громадян, якщо їхньому життю чи здоров'ю загрожує небезпека для захисту від злочинних посягань на своє житло та майно; для затримання особи, яка вчинила злочин і намагається втекти або вчинити збройний опір; для відбиття збройного чи групового нападу на приміщення державного і громадського підприємства, установи, організації, де працює ця посадова особа; для знешкодження тварин, що загрожують життю чи здоров'ю посадової особи, членів її сім'ї або окремим громадянам [Інструкція, 2004].

Тобто, наявність консолідованого нормативно-правового акта в цій сфері, значно покращила б і спростила процес реалізації в ній управлінського механізму. Не беручи до уваги загальної нормативної діяльності держави, найбільший внесок в аналізовану сферу дослідження робить Міністерство внутрішніх справ України разом з його структурними підрозділами. Далі має бути Міністерство юстиції України, а потім інші суб'єкти виконавчої влади діяльність яких, побічно стосується даної сфери публічного життя.

Висновки

Усе вище викладене дає можливість сформулювати наступні висновки, відносно статусу суб'єктів публічної адміністрації в сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, включаючи космічну зброю:

1. Публічна адміністрація в сфері забезпечення обігу та застосування зброї — це сукупність, передбачена законодавством, уповноважених органів та посадових осіб, наділених адміністративно-управлінськими функціями щодо належного забезпечення обігу та застосування зброї, діяльність яких базується на певних обов'язкових адміністративних принципах з метою задоволення публічних інтересів в межах сфери їх правового впливу;
2. Основне завдання публічної адміністрації полягає у цілеспрямованому впливі певних владних суб'єктів на конкретну сферу суспільного життя, що потребує на основі інтересу держави і суспільства врегулювання шляхом реалізації їх законодавчо прописаної компетенції;
3. Поняття «правовий статус» охоплює своїм змістом місце в системі державних органів конкретного суб'єкта, який безпосередньо здійснює регулюючий вплив в конкретній сфері суспільного життя на основі своєї компетенції, а адміністративно-правовий статус, це більш конкретне поняття, яке охоплює своїм змістом певні складові елементи за допомогою який з'являється можливість дослідити місце певного суб'єкта в усій системі регулюючого впливу з боку держави на певні суспільні відносини;
4. Статус, основні завдання, організація та принципи діяльності, права та обов'язки, заходи соціального і правового захисту, відповідність в сфері обігу та застосування зброї, включаючи космічну зброю, повинні бути передбачені у спеціально створеному законі, якого, в цій сфері наразі немає.

Література

- Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21 серп. 1998 р. № 622. *Офіційний вісник України*. 42, 1998. Ст. 1574.
- Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також спеціальних засобів державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища органів, що входять до сфери управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 12 жовт. 2004 р. №386. *Офіційний вісн. України*. 2004. № 44. Ст. 2937.
- Кравцова, Тетяна, і Анастасія Солонар. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 4, 2010: 522–525. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10ktmdpa.pdf>

- Положення про дозвільну систему*: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/576-92-p>
- Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 р. № 40-41. Ст. 1970.
- Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992. Відомості Верховної Ради України. 1992 р. № 27.
- Ринажевський, Богдан. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. *Право і Безпека*. 1, 2010: 15-21.
- Словник інішомовних слів*. За ред. О. С. Мельничука. Київ: Наук. думка, 1974.
- Шиленко, Микола. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють охорону природних ресурсів. *Інформація і право*. 2, 2014: 97-101.
- Ding, Zhou, An Zhang, Huan Chang, and Zhenglin Chen. Research on Operational Effectiveness of Space-Based Weapon and Sensitivity Analysis. *2016 8th International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics (IHMSC)*, 2016. <https://orcid.org/10.1109/IHMSC.2016.42>
- Zubko, Artem. Administrative and Legal Status of Public Administration, which Carries out Administrative and Legal Regulation in Ukrainian Space Defense. *Advanced Space Law*, Volume 1, 2018: 98-107. <https://orcid.org/10.29202/asl/2018/1/12>

References

- Instruktsiia pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi i kholodnoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhenykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta zaznachenykh patroniv, a takozh boieprypasiv do zbroi ta vybukhovyykh materialiv: Nakaz MVS Ukrainy vid 21 serp. 1998 r. № 622. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 42, 1998. St. 1574.
- Instruktsiia pro poriadok prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia, vykorystannia ta zastosuvannia vohnepalnoi zbroi, boiovykh prypasiv do zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhenykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta zaznachenykh patroniv, a takozh spetsialnykh zasobiv derzhavnymy inspektoramy z okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha orhaniv, shcho vkhodiat do sfery upravlinnia Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Ukrainy : Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Ukrainy vid 12 zhovt. 2004 r. №386. Ofitsiinyi visn. Ukrainy. 2004. № 44. St. 2937.
- Kravtsova, Tetiana, i Anastasiia Solonar. Poniattia ta pryntsyipy diialnosti publichnoi administratsii. *Forum prava*. 4, 2010: 522–525. <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10ktmpa.pdf>
- Polozhennia pro dozvilnu systemu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.10.1992 № 576. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/576-92-p>
- Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015 r. № 40-41. St. 1970.
- Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992 r. № 27.

- Rynazhevskiy, Bohdan. Kompetentsiia ta povnovazhennia viiskovoi sluzhby pravoporiadku (sluzhby pravoporiadku) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. *Pravo i Bezpeka*. 1, 2010: 15-21.
- Slovyk inshomovnykh sliv. Za red. O. S. Melnychuka. Kyiv: Nauk. dumka, 1974.
- Shylenko, Mykola. Administratyvno-pravovyi status subiektiv publichnoi administratsii, shcho zdiisniuiut okhoronu pryrodnykh resursiv. *Informatsiia i pravo*. 2, 2014: 97-101.
- Ding, Zhou, An Zhang, Huan Chang, and Zhenglin Chen. Research on Operational Effectiveness of Space-Based Weapon and Sensitivity Analysis. *2016 8th International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics (IHMSC)*, 2016. <https://orcid.org/10.1109/IHMSC.2016.42>
- Zubko, Artem. Administrative and Legal Status of Public Administration, which Carries out Administrative and Legal Regulation in Ukrainian Space Defense. *Advanced Space Law*, Volume 1, 2018: 98-107. <https://orcid.org/10.29202/asl/2018/1/12>

State Space Agency of Ukraine: History of the Development of Normative Base

Yulia Iurynets

Doctor of Law, Associate Professor, National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

E-mail: iurynetsjulia@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>

Space research is carried out in many countries. However, correct organization of this activity requires proper state regulation. In the paper, the authors reviewed the history of the creation of the normative base of the space agency of Ukraine. The study of documents that define and determined regulatory regulation of the organization of space activities in Ukraine allowed the authors to follow, on the one hand, the formation of the space industry of independent Ukraine, on the other — to identify the causes of the decline of the once leading in the USSR space industry. Independent Ukraine became the successor of most of the scientific developments, intellectual potential and industrial assets of the space industry of the USSR. However, it failed to take advantage of the potential that she got.

Keywords: space activities, central executive authorities, Ukraine Space Agency, space industry, normative base

Державне космічне агентство України: історія розвитку нормативної бази

Юринець, Юлія Леонідівна

Доктор юридичних наук, доцент, Національний авіаційний університет
(Київ, Україна)

Космічні дослідження здійснюються у багатьох країнах світу. Однак для ефективної організації цієї діяльності потрібне належне державне регулювання. У статті автори розглянули історію створення нормативної бази космічного агентства України. Дослідження документів, що визначали і визначають нормативне регулювання процедур організації космічної діяльності в Україні дозволило авторам прослідкувати, з одного боку, становлення космічної індустрії незалежної України, з другого — виявити причини занепаду колись провідної у СРСР космічної галузі. Незалежна Україна стала правонаступницею більшої частини наукових розробок, інтелектуального потенціалу і промислових активів космічної галузі СРСР. Однак, вона не змогла скористатися потенціалом, який їй дістався.

Ключові слова: космічна діяльність, центральні органи виконавчої влади, космічне агентство України, космічна галузь

Received: July 16, 2018; accepted: August 21, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 21-30.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/3>

Постановка проблеми

Космічні дослідження здійснюються у багатьох країнах світу. Однак для ефективної організації цієї діяльності потрібне належне державне регулювання. У статті автори розглянуть історію створення нормативної бази космічного агентства України. Дослідження документів, що визначають нормативне регулювання процедур організації космічної діяльності дозволить авторам прослідкувати, з одного боку, становлення космічної індустрії незалежної України, з другого — виявити причини занепаду колись провідної у СРСР космічної галузі, наукові розробки, інтелектуальний потенціал і промислові активи якої залишилися на території незалежної України.

Згідно Ст. 4 Закону України від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР «Про космічну діяльність» однією з основних засад космічної діяльності в Україні визначене державне регулювання [Закон, 1997]. У Ст. 6 цього закону передбачається, що державне регулювання у цій сфері здійснюється через «Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності, в межах своєї компетенції» [Закон, 1997]. Адміністративно-правовий статус Центрального органу виконавчої влади у цій сфері визначається «Положенням про Державне космічне агентство України». П. 1 «Положення» зазначає: «Державне космічне агентство України (ДКА) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері космічної діяльності» [Положення, 2015].

Отже, Державне космічне агентство України поєднує у собі повноваження Центрального органу виконавчої влади як щодо формування, так і щодо реалізації державної політики у сфері космічної діяльності.

Однак історично так було не завжди. Вперше в Україні Центральний орган виконавчої влади у сфері космічної діяльності був створений Указом Президента України [Про створення, 1992]. На виконання цього Указу Кабінет Міністрів України прийняв «Положення про Національне космічне агентство України при Кабінеті Міністрів України», яке вперше регламентувало адміністративно-правовий статус 01.06.1992 Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності [Положення, 1992]. Прийняте 01.06.1992 р., тобто до запровадження Закону України «Про космічну діяльність» чи іншого спеціального закону, Положення не ґрунтувалося на міцній законодавчій базі й неодноразово піддавалося змінам чи замінам на інший акт.

Як зазначає Леонід Белкін, в Україні, в історичному контексті, зміни у структурі Центрального органу виконавчої влади носили непослідовний характер. Вони не спираються на доктринальні та концептуальні напрацювання, зокрема, на офіційно схвалену Концепцію адміністративної реформи в Україні. Це призводило до постійних, іноді необґрунтованих змін у системі Центральних органів виконавчої влади, що спричиняло негативний вплив на їх діяльність [Белкін, 2014: 86].

Отже, автори вважають актуальним дослідити, у якій мірі ця закономірність стосувалася Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності, з наступною оцінкою впливу цього чинника на ефективність його діяльності.

Виклад основного матеріалу

Першим нормативним актом, що регулює сферу публічного управління у космічній галузі, був Указ Президента України «Про створення Національного космічного агентства України». У цьому Указі було вперше визначені назва та статус Агентства: «Національне космічне агентство України при Кабінеті Міністрів України» [Про створення, 1992]. У п. 2 цього Указу були також вперше сформульовані завдання Агентства, які, очевидно, на той момент розглядалися як ключові у сфері і які будуть досліджуватися нижче у порівнянні з іншими актами.

На виконання Указу Президента Кабінет Міністрів України прийняв Положення [Положення, 1992], яке, як зазначено вище, вперше регламентувало адміністративно-правовий статус Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності та яке визначало такий Центральний орган виконавчої влади як Національне космічне агентство України при Кабінеті Міністрів України. Натомість, за відсутності спеціального закону щодо космічної діяльності це Положення було позбавлене міцного законодавчого підґрунтя, лише у загальних рисах окреслювало адміністративно-правовий статус Агентства і неодноразово піддавалося змінам чи замінам на інший акт. Перелік ключових нормативно-правових актів, в контексті врегулювання адміністративно-правового статусу в частині назви, наведений у Таблиці 1.

Наведені дані свідчать про те, що правове регулювання адміністративно-правового статусу Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності носить непослідовний і навіть колізійний характер. Наприклад, протягом одного періоду часу діють нормативно-правові акти різних видавників і навіть одного видавника, які по-різному, суперечливо, вирішують питання адміністративно-правового статусу. Зокрема, як видно з Таблиці 1, у певні періоди часу одночасно діяли Положення [Положення, 1992] і Положення [Положення, 1997]; Положення [Положення, 1997] і Положення [Положення, 1997]; Положення [Положення, 2011] і Положення [Положення, 2015]. Наведенні Положення попарно по-різному регулюють адміністративно-правовий статус, починаючи з назви. Більше того, Положення [Положення, 2011] рахується чинним і дотепер (кінець 2018 р.), незважаючи на прийняття Положення [Положення, 2015].

Суперечності, описані вище, пов'язані із тим, що українське право системно не вирішило питання узгодження прийняття/скасування підзаконних нормативно-правових актів у випадку перерозподілу конституційних повноважень між Президентом і Кабінетом Міністрів України. В результаті суб'єкт нормотворення, що отримав повноваження, приймає своє Положення, а суб'єкт, який втратив відповідні повноваження, не поспішає скасувати свої застарілі акти. Це чітко проглядається з дат, наведених у Таблиці 1, які практично співпадають з прийняттям (відновленням) редакцій Конституції України.

Варто зазначити, що якщо описані вище суперечності об'єктивно пов'язані з недоліками правового регулювання, то інші ситуації пов'язані виключно із правовим нігілізмом чи службовою недбалістю видавників. Серед таких наведемо наступні приклади:

По-перше, досі вважається чинним Указ Президента України «Про створення Національного космічного агентства України» [Про створення, 1992], хоча після ньо-

го приймалося, як мінімум, три Укази Президента України, що суттєво змінюють адміністративно-правовий статус Агентства:

1. «Положення про Національне космічне агентство України» [Положення, 1997];
2. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Про оптимізацію, 2010];
3. «Положення про Державне космічне агентство України» [Положення, 2011].

По-друге, Указом Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.2010 р. змінена назва космічного агентства України з Національного на Державне космічне агентство України [Про оптимізацію, 2010]. Однак тільки 08.04.2011 р. Було прийняте нове Положення [Положення, 2011], в якому назва Агентства використовується в редакції Указу Президента України [Про оптимізацію, 2010]. Більше того, перейменування на підставі Указу Президента [Про оптимізацію, 2010] суперечило Закону України [Закон, 1997], де Агентство продовжувалося називатися «Національне космічне агентство України». Тільки у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність»» (набрав чинності 06.01.2012 р.) назва «Національне космічне агентство України» була змінена на нейтральну назву «Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності» [Про внесення, 2012]. Тобто, закон підігнали під підзаконний акт.

Таблиця 1. Правові акти в контексті врегулювання адміністративно-правового статусу Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності в частині назви

За ЗУ [Закон, 1997] (з урахуванням змін)			За положеннями (підзаконними актами)				
Назва ЦОВВ	Початок періоду	Кінець періоду, підстава	Видає	Джерело	Назва ЦОВВ	Початок періоду	Кінець періоду, підстава
			Президент	[Про створ, 1992]	НКАУ	29.02.1992	-
			КМУ	[Положення, 1992]	НКАУ при КМУ	01.06.1992	18.05.1998 [Про визнання, 1998]
НКАУ	15.11.1996	06.01.2012 [Про внесення, 2012]					
			Президент	[Положення, 1997]	НКАУ	22.07.1997	09.12.2010 [Про оптим., 2010]
			Президент	[Про оптим., 2010]	ДКАУ	09.12.2010	-

			КМУ	[Положення, 2006]	НКАУ	13.12.2006	14.05.2015 [Положення, 2015]
			Президент	[Положення, 2011]	ДКАУ	08.04.2011	-
ЦОВВ з питань космічної діяльності	06.01.2012	11.12.2012 [Про внесення, 2014]					
ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності	11.12.2012						
ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері космічної діяльності							
			КМУ	[Положення, 2015]	ДКАУ	14.05.2015	-

Варто зазначити, що такі суперечності значно ускладнюють правове регулювання в космічній галузі, створюючи штучні колізії. Правда в теорії права вважається що у випадку наявності норм однакового рівня, які по-різному врегульовують одні й ті самі питання, підлягають застосуванню норми, що набрали чинності пізніше, чи прийняті пізніше тощо [Малишев & Москалюк, 2010]. Однак, по-перше, це правило законодавчо не оформлене і тому необов'язкове для застосування; по-друге, у випадку колізії Указу Президента та Постанови Кабінету Міністрів України незрозуміло, яка норма вище, з огляду на розподіл повноважень. Зазначене створює свавілля у правозастосуванні.

При цьому слід врахувати, що вказані колізії стосуються не тільки (і, можливо, не стільки) назви, скільки інших складових адміністративно-правового статусу, зокрема, загальної характеристики статусу та сукупності повноважень. У таблиці 2 наведені порівняння загальної характеристики статусу Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності за різними нормативно-правовими актами та у різний період часу. При цьому джерела інформації та прийняті часові періоди відповідають наведеним у Таблиці 1.

Наведені дані свідчать про те, що, як вже зазначено вище, різні нормативно-правові акти, які різним чином надають загальної характеристики статусу Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності, перетинаються у часі. Це стосується, зокрема, попарно Положення [Положення, 1992] та Положення [Положення, 1997]; Положення [Положення, 1997] та Положення [Положення, 2006]; Положення [Положення, 2006] та Положення [Положення, 2011]; Положення [Положення, 2011] та Положення [Положення, 2015]. При цьому попарне порівняння характеристики статусу, викладеної у відповідних рядках, свідчить про різну, іноді дуже відмінну одна від одної характеристику статусу. При цьому попарне порівняння характеристики статусу,

викладеної у відповідних рядках, свідчить про різну, іноді дуже відмінну одна від одної характеристики статусу. Тобто, як і у описаному вище випадку назви, в один і той же період часу діяли суттєво різні характеристики статусу. Натомість принципово, що їх об'єднує, це визначення Агентства як Центрального органу виконавчої влади.

Аналогічна ситуація складається із завданнями. Так, наприклад, вже згадувалося, що у період з 22.07.1997 р. по 18.05.1998 р. одночасно діяли і Указ Президента України [Про створення, 1992], і Положення [Положення, 1997], при чому обидва акти видавав один орган — Президент України. Однак у цих документах завдання Агентства визначалися геть по іншому, що можна порівняти з Таблиці 3.

Таблиця 2. Загальна характеристика статусу Центрального органу виконавчої влади у сфері космічної діяльності

№ п/п	Джерело	Період часу	Загальна характеристика статусу
1.	[Положення, 1992]	01.06.1992 - 18.05.1998	НКАУ є центральним органом державної виконавчої влади, підвідомчим КМУ. Агентство забезпечує розробку та реалізацію державної політики у галузі дослідження й використання космічного простору і несе відповідальність за ефективне використання відповідного наукового та науково-технічного потенціалу України
2.	[Положення, 1997]	22.07.1997 - 08.04.2011	НКАУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує реалізацію державної політики у галузі космічної діяльності, здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за стан її розвитку. Діяльність НКАУ спрямовується і координується КМУ
3.	[Положення, 2006]	13.12.2006 - 14.05.2015	НКАУ є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності та несе відповідальність за стан її розвитку. Діяльність НКАУ спрямовується і координується КМУ
4.	[Положення, 2011]	08.04.2011 (не скасоване)	ДКАУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ. ДКАУ входить до системи органів виконавчої влади, є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері космічної діяльності
5.	[Положення, 2015]	14.05.2015 по теперішній час	ДКАУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері космічної діяльності.

Таблиця 3. Порівняння завдань НКАУ за Указом Президента [Про створення, 1992] та Положення [Положення, 1997]

Завдання за пунктом 2 Указу [Про створення, 1992]	Завдання за пунктом п. 3 Положення [Положення, 1997]
Розробка концептуальних основ державної політики в галузі дослідження і використання космічного простору	Розробка концептуальних основ державної політики в галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави
Підготовка пропозицій та рекомендацій Президенту України і КМУ з питань дослідження і використання космічного простору	
Координація діяльності органів державної виконавчої влади, науково-дослідних установ, підприємств і організацій космічної галузі з питань організації та проведення космічних робіт	Забезпечення організації і розвитку космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами
	Сприяння підвищенню обороноздатності держави та національної безпеки з використанням космічних засобів
Організація міжнародного та міждержавного співробітництва і здійснення контролю за дотриманням міжнародно-правових норм з питань дослідження і використання космічного простору	Розвиток співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями у космічній галузі
Організація робіт фундаментального та прикладного характеру в космічній галузі	Розроблення й реалізація пропозицій щодо наукового, виробничо-технічного та фінансово-економічного розвитку космічної галузі
Фінансування робіт по дослідженню і використанню космічного простору	

Зазначимо, що у Положення [Положення, 1997], на виконання норм Закону України [Закон, 1997], вперше згадується про роль космічної діяльності в підвищенні обороноздатності та національної безпеки України.

Більш розгалужене порівняння завдань і повноважень за різними нормативно-правовими актами в історичному контексті може бути предметом подальших наукових розвідок.

Отже, знаходить своє підтвердження, що у сфері космічної діяльності зміни щодо Центрального органу виконавчої влади носили непослідовний, певною мірою хаотичний характер. Як зазначає Леонід Белкін, це не тільки не сприяє подоланню бюрократизму, а навпаки, приводить до його підсилення [Белкін, 2014: 86]. Зокрема, знижується загальний рівень компетентності, оскільки кваліфіковані спеціалісти не можуть і не хочуть працювати у таких нестабільних умовах, втрачаються позитивні напрацювання попередників. З іншого боку, постійні реорганізації створюють більше шансів залиши-

тися на роботі тим, хто краще догоджає «начальству». За таких умов годі сподіватися на підвищення якості роботи державного апарату та її законності.

Варто зазначити, що описане адміністративно-правове регулювання віддзеркалює недбале ставлення української влади до розвитку космічної діяльності, що знаходить відображення і в її негативних результатах і є також відображенням недбалого ставлення до самого космічного агентства України як уповноваженого органу влади. Так, Юрій Бухун вказує, що обмежене державне фінансування продемонструвало свою неспроможність розвивати галузь [Бухун, 2016: 254-255].

Висновки

За результатами дослідження автори дійшли наступних висновків:

1. Адміністративно-правове регулювання у сфері космічної діяльності започатковане Указом Президента України від 29.02.1992 р. та прийнятим на його розвиток Положенням від 01.06.1992 р. Але ці акти не ґрунтувалися на міцній законодавчій базі й неодноразово піддавалися змінам чи замінам на інші акти. Натомість Державне (до 09.12.2010 р. — Національне) космічне Агентство мало постійний статус центрального органу виконавчої влади.
2. Адміністративно-правове регулювання у сфері космічної діяльності характеризується непослідовністю, що свідчить про відсутність концепції розвитку галузі. Тому підзаконні акти, що приймалися, часто носили суб'єктивний характер, суперечили один одному, а подекуди і нормам закону. Запропонований у Законі України [Про внесення, 2014] розподіл повноважень між Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності, та Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері космічної діяльності, залишився формальним, оскільки обидві групи повноважень продовжує виконувати єдине Державне космічне агентство України.
3. Недоліки в публічному управлінні космічною галуззю відбиваються і на недостатньому бюджетному, фінансовому та господарському управлінні.

Література

- Белкін, Леонід. *Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір*. Ужгород: Бреза, 2014.
- Бухун, Юрій. *Забезпечення ефективного фінансування підприємств космічної галузі України*. *Економічний форум*. 2, 2016: 254-258.
- Закон України «Про космічну діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1, 1997. ст. 2
- Малишев, Б. В., Москалюк, О. В. *Застосування норм права (теорія і практика)*. Київ: Реферат, 2010.
- Положення про Національне космічне агентство України при Кабінеті Міністрів України*. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.1992 р. № 304. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/304-92-%D0%BF>
- Положення про Національне космічне агентство України*. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1722. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1722-2006-%D0%BF>

- Положення про Національне космічне агентство України.* Указ Президента України від 22.07.1997 р. № 665/97. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/665/97>
- Положення про Національне космічне агентство України.* Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1722. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1722-2006-%D0%BF>
- Положення про Державне космічне агентство України.* Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 442/2011. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442/2011>
- Положення про Державне космічне агентство України.* Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 281. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF>
- Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності Національного космічного агентства.* Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.1998 р. № 682. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/682-98-%D0%BF>
- Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність».* Закон України від 09.12.2011 р. № 4102-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2012. № 28. Ст. 308.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України... Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 5. Ст. 62.
- Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади.* Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>
- Про створення Національного космічного агентства України.* Указ Президента України від 29.02.1992 р. № 117. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/117/92>

References

- Bielkin, Leonid. *Zabezpechennia zakonnosti v diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady: administratyvno-pravovyi vymir.* Uzhhorod: Breza, 2014.
- Bukhun, Yurii. *Zabezpechennia efektyvnoho finansuvannia pidpriemstv kosmichnoi haluzi Ukrainy.* *Ekonomichnyi forum.* 2, 2016: 254-258.
- Zakon Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist».* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1, 1997. st. 2
- Malyshev, B. V., Moskaliuk, O. V. *Zastosuvannia norm prava (teoriia i praktyka).* Kyiv: Referat, 2010.
- Polozhennia pro Natsionalne kosmichne ahentstvo Ukrainy pry Kabineti Ministriv Ukrainy.* *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.06.1992 r. № 304.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/304-92-%D0%BF>
- Polozhennia pro Natsionalne kosmichne ahentstvo Ukrainy.* *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.12.2006 r. № 1722.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1722-2006-%D0%BF>
- Polozhennia pro Natsionalne kosmichne ahentstvo Ukrainy.* *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.07.1997 r. № 665/97.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/665/97>
- Polozhennia pro Natsionalne kosmichne ahentstvo Ukrainy.* *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.12.2006 r. № 1722.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1722-2006-%D0%BF>

- Polozhennia pro Derzhavne kosmichne ahentstvo Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.04.2011 r. № 442/2011. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442/2011>
- Polozhennia pro Derzhavne kosmichne ahentstvo Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 travnia 2015 r. № 281. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF>
- Pro vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy z pytan diialnosti Natsionalnoho kosmichnoho ahentstva. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.05.1998 r. № 682. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/682-98-%D0%BF>
- Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist». Zakon Ukrainy vid 09.12.2011 r. № 4102-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2012. № 28. St. 308.
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy... Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 5. St. 62.
- Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 09.12.2010 r. № 1085/2010. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>
- Pro stvorennia Natsionalnoho kosmichnoho ahentstva Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.02.1992 r. № 117. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/117/92>

“Stars are Not for Sale” or the Legal Basis for Official Names of Natural and Anthropogenic Objects

Liliya Kazantseva

Candidate of physical and mathematical sciences, the Head of the Astronomical Museum,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
E-mail: Kazantsevaliliya1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8289-3954>

The nomenclature of names of geographical and astronomical objects is clearly defined at the international and state level. The titles take into account the historical aspect that has been discovered from the research of literature and archival documents and norms of law. Only the relevant Commission of the International Astronomical Union is authorized to approve the names of heavenly bodies.

Keywords: names of geographical objects, astronomical nomenclature

«Зорі не продаються» або правове підґрунтя офіційних найменувань природніх та антропогенних об’єктів

Казанцева, Лілія Вікторівна

Кандидат фізико-математичних наук, керівник астрономічного музею
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

Номенклатура найменувань географічних та астрономічних об’єктів чітко визначена на міжнародному та державному рівні. В назвах враховано історичний аспект, виявлений з досліджень літератури та архівних документів і правові норми. Затверджувати назви небесних світил вповноважена лише відповідна Комісія Міжнародного Астрономічного Союзу.

Ключові слова: назви географічних об’єктів, астрономічна номенклатура

Received: August 30, 2018; accepted: September 26, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 31-38.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/4>

© Kazantseva, Liliya, 2018

Вступ

Бувають моменти, коли на знак щирої вдячності, захоплення, "в пам'ять про" або з далекого розрахунку одна особа чи особи хочуть подарувати іншій щось незвичне та унікальне, при цьому ще й назвавши подарунок ім'ям щасливця. Гарно, якщо дарувальники мають таку річ або об'єкт, бо, наприклад автомобіль, телевізор, парфуми чи будь яку матеріальну річ, виготовлену чи спроектовану не тобою, важко перейменувати, це вже всім зрозуміло. Можна подарувати іменну віллу, яхту, готель, підприємство чи фірму, фонд. А якщо хочеться чогось більшого чи масштабнішого? Село, річку, може море або океан, острів, континент? Тут всі розуміють, що не вдасться. А от зорю подарувати, назвати її як заманеться, заплативши немалі гроші та отримавши красивий різнокольоровий сертифікат, дехто вважає вдалим варіантом подарунку іншому, чи навіть собі. А чи справді це так?

Правові основи найменувань об'єктів на поверхні Землі та надання їм імен реальних осіб

Регулювання відносин та діяльності, пов'язаних з встановленням назв географічних об'єктів в країні, їхнє унормування, реєстрація та облік, використання та збереження прописані в Конституції України [Конституція, 1996], Законі про географічні назви [Про географічні назви, 2005], та в Кодексі усталеної практики «Структура та зміст Державного реєстру географічних назв» [Кодекс, 2009]

Згідно українського законодавства кожне цілісне і відносно стабільне утворення на Землі природного або антропогенного походження, що існує або існувало в минулому і характеризується певним місцеположенням, виступає в ролі географічного об'єкту. Це стосується як великих утворювачів ландшафту (материки, моря та океани) і континентальних складових (льодовикові щити, степи, рівнини), так і менших утворень:

- a) флювальних, тобто створених внаслідок геологічної дії тимчасових або постійних водотоків (річки і протоки, болота і водоспади, гирла річок та їхні дельти і долини, дамби, заплави, каньйони та печери, стави та озера, пороги та пляжі, меандри та оази);
- b) гірських (гори та хребти, пагорби та плато, кряжі та останці);
- c) прибережних (атоли і шельфи, затоки та перешийки, острови, півострови, миси та лагуни, узбережжя);
- d) вулканічних (самі вулкани та їхні кратери, лавові плато та куполи, гейзери та кальдери);
- e) солових, або відкладень, які утворилися під дією вітру (дюни та пустелі).

Під дію закону підпадають також географічні об'єкти, створені людьми: водосховища, греблі, кар'єри, тунелі, дороги та мости, населені пункти та вулиці, залізничні станції, аеропорти, пристані.

Жоден з цих об'єктів не можна перейменувати, заплативши гроші. Існує чітка і зрозуміла процедура надання їм власних імен на честь відомих особистостей органами місцевої або центральної влади.

Як зазначає Закон, для розпізнавання та встановлення відмінності певного географічного об'єкту від інших, йому надається назва, яка встановлюється шляхом дослі-

дження існуючих або відомих в минулому історичних назв, найменувань та перейменувань. Далі відбувається обговорення назв і обирається найбільш вживана та прийнятна з них. При цьому її написання державною мовою здійснюється за певними правилами. На наступному етапі назва затверджується відповідними органами з географічних назв і заноситься у державні реєстри та наноситься на офіційні карти.

Використання прізвищ, які зустрічаються в географічних назвах показують безпосереднє відношення особи до цього об'єкту (участь у відкритті, дослідженні, створенні або заснуванні), або велику шану до цієї людини, до її подвигу, біографії або певної дії (посмертно і у виняткових випадках, з врахуванням думки місцевого населення).

При найменуванні об'єктів або присвоєнні їм імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій мають враховуватися їхнє місцезнаходження, призначення, географічні, історичні, топонімічні, культурні, архітектурні та інші особливості, місцеві традиції назвотворення.

Ряд географічних об'єктів здавна носять імена широко відомих мандрівників і дослідників. Це, до прикладу, річка у штаті Нью-Йорк, США та протока в Північному Льодовитому океані, що омиває береги Канади, які названі на честь мореплавця Генрі Гудзона, що у 1607 здійснив подорож з метою досягти Індії та Китаю через Північний полюс. Водоспад Лівінгстона на річці Конго в центрально-західній Африці отримав свою назву у 1877 за іменем шотландського дослідника Африки місіонера Девіда Лівінгстона. Гора Фіц-Рой, що знаходиться на кордоні між Аргентиною та Чілі і один із Фолкленських островів названі на честь Роберта Фіц-Роя, метеоролога, гідрографа та картографа, командира навколосвітньої експедиції корабля «Бігль».

Ім'я українця Миколи Міклухо-Маклая носить ділянка узбережжя острова Нова Гвінея, яку він досліджував у період 1871-1883 рр. (Берег Маклая). А на честь ніжинця Юрія Лисянського, географа, океанографа та мореплавця названо півострів на Алясці, острів на Гавайях, протоку, річку та гору на Сахаліні.

В Україні на честь видатних осіб здебільшого називають населені пункти (Хмельницький, Івано-Франківськ, Докучаєвськ, Чубинське та ін.), гори та скелі (Скеля Довбуша в Карпатах, Левашовська гора в Києві).

Астрономічна номенклатура

Імена найяскравіших об'єктів на небі з'явилися значно раніше, ніж земні географічні назви. Мандрувати на великі відстані люди почали не зразу, тому й уявлення про будову земної поверхні та її деталі складалось поступово. А небо ще з ранніх епох було доступне для споглядання в кожному населеному куточку Землі. Для орієнтувань в просторі та часі прадавні мешканці планети запам'ятовували яскраві конфігурації зірок, давали їм назви відповідно до схожості з земними предметами (Спіка — з латинської «колос пшениці») та божествами, яким поклонялись (Марс — давньоримський бог війни). Об'єкти зі швидкими рухами — Сонце, Місяць та яскраві планети, привертали увагу в першу чергу, тому кожна народність мала свої імена для них. З появою та розвитком науки, центри якої певним чином мігрували по планеті з розквітом та занепадом держав і цивілізацій, багато назв було втрачено, деякі трансформувались, інші залишились стабільними. Кожна культура надавала назви за своїми певними правилами. Так, наприклад, збереглися назви деяких сузір'я, що носять імена героїв грецьких міфів: Цефей, Андромеда, Касіопея та ін. У давніх арабів діяв описовий принцип місцеположення зорі у сузір'ї. До

прикладу зоря Рігель перекладається з арабської як «нога», в сузір'ї Оріона вона саме і знаходиться там, де має бути нога мисливця.

Кожна зоря отримала багато варіантів позначень. Це близько тисячі традиційних історичних зоряних імен, які використовувались як своєрідний астрономічний сленг (Фуруд, Мусцида, Порріма), національні назви (наприклад, Полярна зоря естонською Піхьянаел, хакаською Хосхар, югославською Некретніца, мовою північних народів Бугу Сангарін, українською Кіл).

Найяскравіша зоря сузір'я Кіль, видима в південній півкулі — гарно відома Канопус ще називається Птоlemeон, Пандрозус, Сухейль, Альсахл, Губернакулум, Вазн, Проклос, Террестрис та ін.

Деякі з назв з часом пережили певну трансформацію, так, наприклад первинні назви зірок в сузір'ї Лебедя арабською означали (як зазначено в каталозі 1030 року) «Яскрава на хвості», «Груди» «Лікоть правого крила». Але з часом назви скоротилися до одного слова і зорі стали називатися: Денеб, Садр, Гіенах. Інші зорі мають декілька вживаних назв, пов'язаних з особливостями транслітерації. Наприклад, зорю з сузір'я Оріона Альнілам ще називають Альніхан та Альнітам.

В Україні здавна використовували як усталені астрономічні назви, перекладені з грецької мови [Изборник, 1983], так і астроніми — народні назви планет і сузір'їв, наприклад, Криниця — сузір'я Дельфіна; Воляр — сузір'я Волопас; Борона — сузір'я Касіопея; та інші [Наєнко, 2016; Климишин, 2006].

З розвитком астрономії та міжнародної співпраці ставало все важче ототожнювати об'єкти досліджень різних авторів, бо застосовувались різні національні та власні назви зірок, а сузір'я взагалі мали різну розбивку та їхня кількість не була сталою. Щоб якось узагальнити інформацію про зорі, італійський астроном Олександро Пікколоміні видав перший атлас зоряного неба і запропонував позначати зорі в сузір'ях літерами грецького та латинського алфавітів в порядку спадання їх блиску [De le stelle, 1540]. Його послідовник, німецький астроном Йоганн Байер продовжив це нововведення і розширив у своїй Уранометрії [Baeyer, 1603]. Астроном Гринвіцької обсерваторії (Англія) Джон Флемстид у 1712 р. запропонував інший підхід для однозначного позначення зірок — нумерувати зорі арабськими цифрами в кожному сузір'ї у порядку зростання однієї із координат зорі із заходу на схід [Flamsteed, 1712].

В подальшому з'являлися нові зоряні каталоги і зорі в них мали власну нумерацію. Наприклад, для Сіріуса — α Canis Majoris, α Великого Пса, BD -16°1591, ADS 5423.

Міжнародні астрономічні нормативні органи

1919 р. на Установчій асамблеї Міжнародної дослідницької спілки було засновано Міжнародний Астрономічний Союз (International Astronomical Union (IAU)) [Andersen et al., 2019]. На сьогодні це об'єднання 13551 фахівця-астронома з 107 країн світу. Ця організація стала визнаною найвищою міжнародною інстанцією у вирішенні питань астрономії, які потребують співпраці та стандартизації. Зокрема, саме IAU приймає рішення про офіційні назви небесних об'єктів та деталей на поверхні тіл Сонячної системи.

Так у 1922 р. на засіданні першої Генеральної асамблеї IAU було створено Комітет з астрономічної номенклатури і прийнято рішення про першочергове впорядкування поділу небесної сфери північної південної півкуль на сузір'я. До того часу не було однозначного визначення їхніх меж, більше того, навіть кількість сузір'їв в різних

країнах в різні часи була різна — від 47 у Птолемея до 237 в Монголії. Спеціальна комісія розділила небо за певними правилами на 88 ділянок. Були закріплені офіційні назви для кожного сузір'я, їхні кордони, правопис та скорочення, перелічено видимі з Землі зорі в кожному з сузір'їв. Робота була завершена у 1928 р., а у 1930 стандарти сузір'їв були офіційно опубліковані і з того часу не змінювались.

У 1935 р. Комітет представив перший систематичний перелік місячної номенклатури [Blagg & Müller, 1935]. Пізніше, з запуском штучних супутників Землі цей перелік було розширено і уточнено [Arthur et al., 1963; Arthur et al., 1966].

Марсіанська номенклатура була уточнена в 1958 році, коли спеціальний комітет IAU рекомендував для прийняття імен 128 марсіанських утворень, що відрізнялись за кольором і яскравістю, і які спостерігались з наземними телескопами. Початок роботи виконав ще наприкінці 19 століття італійський астроном Г. Скіапареллі.

Оскільки з появою космічних місій з'явилась можливість детального вивчення поверхонь планет Сонячної системи і їхніх супутників, при IAU з 1957 року почала діяти постійна комісія планетної номенклатури для забезпечення унормування назв деталей за певними стандартами.

На засіданні МАС в Сіднеї 1973 р. номенклатурна група була реорганізована і роботи розширені. Почали діяти робочі групи для Місяця, Меркурія, Венери, Марса і тіл, які рухаються зовні Сонячної Системи для проведення попередньої роботи з вибору тем і запропонованих імен для утворень на кожній планеті і супутнику [De Vaucouleurs et al., 1975; Tarter, 2005]. У 1984 році для того, щоб мати можливість назвати поверхневі особливості на малих тілах (астероїдах та кометах) була створена ще одна робоча група [Masursky et al., 1986]. З 2012 року всі вони діють в структурі IAU Відділення F — Планетні системи і астробіологія.

Назви зірок

Наприкінці 1990-х — початку 2000 років світом прокотилась хвиля обурення астрономів у зв'язку з тим, що деякі сумнівні фірми та компанії почали влаштовувати так звані «продаж зірок». За певну плату покупець отримував від представників цих підприємств сертифікати з замовленими власними іменами зірок. Інколи в такі «продані» переліки потрапляли навіть яскраві зорі з багатовіковою уставленою назвою. А до обсерваторій почали стікатися «власники» зірок з вимогою показати їм їхню зорю. Щоб роз'яснити ситуацію в цьому питанні на офіційному сайті IAU навіть була створена спеціальна сторінка з роз'ясненням подібного шарлатанства. А у 2015 році при Відділенні С — «Освіта, просвітництво, історія і надбання» була створена робоча група «Імена зірок» (Division C WG Star Names, WGSN). До її складу ввійшли астрономи, які мають досвід роботи з зоряною астрономією, визнані фахівці з історії астрономії та вивчають астрономію в культурі народів світу. Група поставила собі за мету каталогізацію та стандартизацію власних назв зірок для міжнародної астрономічної спільноти. Імена будуть спиратися на велику історичну та всесвітню культурну спадщину через вивчення архівних даних та літератури з астрономії.

Робочій групі надано право встановлювати керівні принципи щодо пропозицій та прийняття назв для зірок, узгоджувати та узагальнювати історичні зоряні назви, збирати та підтримувати, публікувати та розповсюджувати офіційні каталоги назв зірок та екзопланет.

Станом на початок 2019 року РГ офіційно затвердила власні назви 336 зірок, каталог яких можна знайти на офіційному WGSN [Observer's Handbook, 2018]

Там же можна задати питання і отримати вичерпну відповідь про походження тієї чи іншої назви зорі та обґрунтування саме такого варіанту вибору з багатьох назв. Роботи групи тривають, нові дослідження та затверджені назви щорічно друкуються в Бюлетенях WGSN.

Уважно вивчаючи новостворений каталог можна помітити, що незначна частина зір все ж носить прізвища конкретних людей. Але це особливі зорі, які відрізняються певними унікальними особливостями. І названі вони офіційно на честь відкривачів та дослідників цих нестандартних об'єктів. Серед зірок з іменами реальних осіб, найвідоміша — **зоря Барнарда**, або летюча зоря Барнарда з сузір'я Змієносія. Її відкрив у 1916 р. американський астроном Едвард Емерсон Барнард. Невидимий неозброєним оком червоний карлик має найбільший власний рух з усіх відомих на Землі зірок. За 180 років ця зоря змінила своє місцеположення серед інших зірок на величину видимого діаметра Місяця, такий шлях інші зорі долають на земному небосхилі майже за тисячу років.

Раніше у 1897 році була відкрита голландським спостерігачем Якобусом Корнеліусом Каптейном і названа також на його честь **зоря Каптейна** в сузір'ї Живописця. Її особливість в тому, що вона не тільки має достатньо великий власний рух, а ще й обертається навколо центру Галактики в напрямку, протилежному руху переважної більшості об'єктів, таким чином віддаляючись від Сонячної системи зі швидкістю 245 км/с. Унікальність **зорі Шольца**, вірніше маленької подвійної зоряної системи, яка має загальну масу лише 0.15 мас Сонця, в тому, що у неї незвично малий власний рух. Цю особливість помітив у 2013 році німецький астроном Ральф-Дітер Шольц і розрахував, що 70 тисяч років тому ця система була дуже близько до Сонця (0.8 світлових років). Свої виняткові особливості мають також зоря Лейтона, зорі Тігардена, ван Маанена, Іннеса, ван Бісбрука, Пшибильського, Кржемінського, Поппера. Але все ж значна більшість зірок носять імена давньогрецького, арабського та середньовічного походження.

Природні утворення на Землі та на небі підпадають під дію місцевого та міжнародного законодавства як у сфері свого використання, так і у правилах найменувань. Людство це визнало вже давно, і будь хто не має права порушувати цей порядок.

Література

- Изборник Святослава 1073 года.* Факсимильное издание. Москва: Просвещение, 1983. — арк. 250 зв
- Климишин, І. А. *Історія астрономії.* Івано-Франківськ: Гостинець, 2006.
- Кодекс усталеної практики «Структура та зміст Державного реєстру географічних назв». *Вісник геодезії та картографії.* 4, 2009: 3-9
- Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996, № 30, ст. 141
- Наєнко, Г. *Астрономічна термінологія у староукраїнських пам'ятках першої половини XVII століття.* Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2016.
- Про географічні назви. Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР),* 2005, № 27, ст.360
- Andersen, Johannes, David M. Baneke, and Claus Madsen. *The International Astronomical Union. Uniting the Community for 100 Years.* Springer, 2019.

- Arthur, D. W. G., Agnieray, A.P., Horvath, R. A., Wood, C. A., and Chapman, C. R. The system of lunar craters, quadrant I. *Communications of the Lunar and Planetary Laboratory*, v. 2, no. 30, 1963: 71-78.
- Arthur, D.W.G., Pellicori, R.H., and Wood, C.A. The system of lunar craters, quadrant IV. *Communications of the Lunar and Planetary Laboratory*. V. 5, no. 70, 1966: 1-208.
- Bayer, Johann. *Uranometria omnium asterismorum continens schemata, nova methodo delineata aereis laminis expressa*. Augsburg: excudit Christophorus Mangus, 1603.
- Blagg, Mary, and Karl Müller. *Named lunar formations*. London, Percy Lund, Humphries & Co. Ltd., 1935.
- De le stelle fisse di Alessandro Piccolomini viene stampato per la prima volta a Venezia nel*, 1540
- De Vaucouleurs G., J. Blunck, M. Davies, A. Dollfus, I. K. Koval, H. Masursky, S. Miyamoto, V. I. Moroz, C. Sagan, and B. Smith. The new Martian nomenclature of the International Astronomical Union. *Icarus*. V. 26, 1975: 85-98.
- Flamsteed, John. *Historia coelestis libri duo, quorum prior exhibet Catalogum Stellarum Fixarum Britannicum et Planetarum omnium Observationibus; posterior Transitus Syderum*, 1712. London: J. Matthews; VI, 507 p.
- Masursky, Harold, Kaare Aksnes, G.E. Hunt, M.Y. Marov, P.M. Millman, David Morrison, T.C. Owen, V.V. Shevchenko, B.A. Smith, and V.G. Tejfel. Annual gazetteer of planetary nomenclature, Intenationl astronomical union, working group for planetary system nomenclature. *U.S. Geological Survey Open-File Report*, 1986: 84-692.
- Observer's Handbook 2019: USA Edition*. By Editor James S. Edgar. Royal Astronomical Society of Canada, RASC, 2018.
- Tarter, Jill C. Nomenclature Scheme in use by the WGESP and a Current List of Extrasolar Planets. *Highlights of Astronomy*. Vol. 13, 2005: 1008.

References

- Yzbornyk Sviatoslava 1073 hoda. Faksymylnoe yzdanye. Moskva: Prosveshchenye, 1983. — ark. 250 zv
- Klymyshyn, I. A. *Istoriia astronomii*. Ivano-Frankivsk: Hostynets, 2006.
- Kodeks ustalenoj praktyky «Struktura ta zmist Derzhavnoho reiestru heohrafichnykh nazv». *Visnyk heodezii ta kartohrafi*. 4, 2009: 3-9
- Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141
- Naienko, H. *Astronomichna terminolohiia u staroukrainskykh pamiatkakh pershoi polovyny XVII stolittia*. Lviv: Instytut prykladnykh problem mekhaniky i matematyky im. Ya. S. Pidstryhacha NAN Ukrainy, 2016.
- Pro heohrafichni nazvy. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2005, № 27, st.360
- Andersen, Johannes, David M. Baneke, and Claus Madsen. *The International Astronomical Union. Uniting the Community for 100 Years*. Springer, 2019.
- Arthur, D. W. G., Agnieray, A.P., Horvath, R. A., Wood, C. A., and Chapman, C. R. The system of lunar craters, quadrant I. *Communications of the Lunar and Planetary Laboratory*, v. 2, no. 30, 1963: 71-78.
- Arthur, D.W.G., Pellicori, R.H., and Wood, C.A. The system of lunar craters, quadrant IV. *Communications of the Lunar and Planetary Laboratory*. V. 5, no. 70, 1966: 1-208.

- Bayer, Johann. *Uranometria omnium asterismorum continens schemata, nova methodo delineata aereis laminis expressa*. Augsburg: excudit Christophorus Mangus, 1603.
- Blagg, Mary, and Karl Müller. *Named lunar formations*. London, Percy Lund, Humphries & Co. Ltd., 1935.
- De le stelle fisse di Alessandro Piccolomini viene stampato per la prima volta a Venezia nel*, 1540
- De Vaucouleurs G., J. Blunck, M. Davies, A. Dollfus, I. K. Koval, H. Masursky, S. Miyamoto, V. I. Moroz, C. Sagan, and B. Smith. The new Martian nomenclature of the International Astronomical Union. *Icarus*. V. 26, 1975: 85-98.
- Flamsteed, John. *Historia coelestis libri duo, quorum prior exhibet Catalogum Stellarum Fixarum Britannicum et Planetarum omnium Observationibus; posterior Transitus Syderum*, 1712. London: J. Matthews; VI, 507 p.
- Masursky, Harold, Kaare Aksnes, G.E. Hunt, M.Y. Marov, P.M. Millman, David Morrison, T.C. Owen, V.V. Shevchenko, B.A. Smith, and V.G. Tejfel. Annual gazetteer of planetary nomenclature, Intenationl astronomical union, working group for planetary system nomenclature. *U.S. Geological Survey Open-File Report*, 1986: 84-692.
- Observer's Handbook 2019: USA Edition*. By Editor James S. Edgar. Royal Astronomical Society of Canada, RASC, 2018.
- Tarter, Jill C. Nomenclature Scheme in use by the WGESP and a Current List of Extrasolar Planets. *Highlights of Astronomy*. Vol. 13, 2005: 1008.

Use of Airspace by Aircraft: Features of Legal Regulation

Svitlana Khomiachenko

Ph.D., Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: arturmark@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1223-5881>

The paper is devoted to the analysis of international and normative legal acts of the national legislation concerning the legal regime of airspace use by aircraft. The authors came to the conclusion that there is a special kind of institution whose object of regulation is the social relations that are formed in connection with the implementation of the flight both within the sovereign territory and in the open air space.

Keywords: airspace, aircrafts, legal regime, the principle of freedom flight

Використання повітряного простору повітряними суднами: особливості правового регулювання

Хом'яченко, Світлана Іванівна

Кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Стаття присвячена аналізу міжнародних та нормативно-правових актів національного законодавства щодо правового режиму використання повітряного простору повітряними суднами. Автори дійшли висновку про існування інституту особливого роду, об'єктом регулювання якого виступають суспільні відносини, що складаються у зв'язку із здійсненням польоту як в межах суверенної території, так і у відкритому повітряному просторі.

Ключові слова: повітряний простір, повітряне судно, правовий режим, принцип свободи польотів

Received: May 28, 2018; accepted: July 2, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 39-43.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/5>

© Khomiachenko, Svitlana, 2018

Постановка проблеми

Розробка та цільове використання літальних апаратів важчих за повітря і здатних переміщуватися у повітряному просторі на значні відстані, в тому числі й на територію іншої держави через повітряний простір, що не належить до території будь-якої держави, викликала потребу в міжнародно-правовому регулюванні таких польотів та правового режиму самого повітряного простору.

Метою статті є здійснення аналізу міжнародних та нормативно-правових актів національного законодавства щодо правового режиму використання повітряного простору повітряними суднами.

Виклад основного матеріалу

В літературі зазначається, що «відповідно до приписів норм сучасного міжнародного права повітряний простір над відкритим морем, міжнародними морськими протоками та каналами й Антарктикою є вільним для польотів повітряних суден усіх держав, що дає всі підстави розглядати такий повітряний простір як відкритий (міжнародний), в основі правового режиму якого лежить принцип свободи польотів» [Міжнародне, 2004: 451].

Міжнародний повітряний простір виведено з-під влади будь-якої держави і на нього не поширюється суверенітет однієї або декількох держав. Тому будь-які дії держав, спрямовані на поширення своєї влади на відкритий повітряний простір, є незаконними.

Складовою частиною загальновизнаного принципу відкритого моря є свобода польотів над ним. Нормами Женевської конвенції про відкрите море 1958 р. та Конвенції ООН з морського права 1982 р. встановлено, що свобода відкритого моря охоплює свободу літати над ним літальним апаратам (державним і цивільним). А ст.12 (Правила польотів) Конвенції про міжнародну цивільну авіацію встановлено важливі імперативи щодо правил польотів, в тому числі й у відкритому повітряному просторі [Конвенція, 2004]:

1. Кожна Договірна держава зобов'язується вживати заходів для забезпечення того, щоб повітряне судно, яке має її національний знак, де б таке судно не знаходилося, дотримувалося чинних у даному місці правил і регламенту, що стосуються польотів і маневрування повітряних суден.
2. Кожна Договірна держава зобов'язується підтримувати максимально можливу однаковість своїх власних правил у цій галузі і правил, які встановлюються час від часу на підставі цієї Конвенції.
3. Над відкритим морем чинними є правила, встановлені згідно з цією Конвенцією.

Водночас принцип свободи польотів у міжнародному повітряному просторі не означає того, що будь-яка держава може діяти у способи, які порушують права, що належать на підставі цього принципу іншим суверенам, або порушують інші загальновизнані принципи міжнародного права.

Держави не мають права перешкоджати одна одній користуватися свободою польотів у міжнародному повітряному просторі й повинні дотримуватися правил польотів встановлених у Додатку 2 Чиказької конвенції 1944 року [Конвенція, 2004]. Приписи правил цього додатку є імперативними нормами міжнародного повітряного права і мають застосовуватися без винятків при здійсненні польотів повітряних суден

у міжнародному повітряному просторі. Ці правила, наприклад, містять вимоги щодо висоти здійснення польоті, візуальних та польоті по приладах, вимоги першочерговості тощо.

Додержання всіх цих правил усіма особами, що мають до цього відношення сприяє безпечному та ефективному виконанню польотів.

Аналіз ст.37 Чиказької конвенції «Прийняття міжнародних Стандартів і процедур» свідчить про те, що держави-члени ІКАО прийняли на себе зобов'язання співробітничати у забезпеченні «максимального досягнення ступеня однаковості правил, стандартів, процедур і організації, що стосуються повітряних суден, персоналу, повітряних трас, «з усіх питань, по яких така однаковість буде сприяти аеронавігації та удосконалювати її» [Конвенція, 2004].

Для забезпечення прийнятих на себе зобов'язань держави-члени ІКАО надали цій організації ряд нормотворчих функцій, а саме, наділили її правом приймати і по мірі необхідності час від часу змінювати відповідні міжнародні стандарти, рекомендовану практику і процедури, які мають стосуватися, в тому числі, й правил польотів та практики управління повітряним рухом [Категор et al., 2001: 5].

Повітряне законодавство України містить ряд норм щодо визначення та вимог використання повітряного простору. Так п.81, ч.1 ст.1, ст. 4 та 27 Повітряного кодексу України від 19.05.11р. №3393-VI встановлюють, що [Повітряний, 2011]:

1. Повітряний простір України — частина повітряної сфери, розташована над суходолом і водною територією України, у тому числі над її територіальними водами (територіальним морем), і обмежена вертикальною поверхнею, що проходить по лінії державного кордону України;
2. Україна як держава, що приєдналася до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, несе відповідальність за виконання міжнародних зобов'язань, що випливають із цієї Конвенції, та за гарантії і створення умов безпеки для суспільства, захисту інтересів під час провадження діяльності в галузі цивільної авіації та використання повітряного простору України;
3. Використання повітряного простору над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами України покладена на Україну, здійснюється відповідно до норм міжнародного права.

А відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про використання повітряного простору України» від 29.03.02р. «міжнародний повітряний простір — повітряний простір над відкритим морем» [Постанова, 2002].

Відповідно до зазначеного Положення його нормами регулюється не тільки діяльність, пов'язана безпосередньо з використанням повітряного простору (польоти цивільних, державних та експериментальних повітряних суден, дії, пов'язані з переміщенням (знаходженням) матеріальних об'єктів у повітряному просторі, пуски ракет, усі види стрільби тощо), а й діяльність, що може спричинити загрозу безпеці польотів повітряних суден та інших об'єктів (електромагнітне випромінювання, будівництво та розміщення об'єктів і ліній електропередачі у секторі зльоту або посадки повітряних суден, розміщення об'єктів, що приводить до масового скупчення птахів та диких тварин тощо).

З точки зору використання повітряного простору з метою здійснення польотів то, безсумнівно, виникає питання визначення польоту як певної сукупності норм. Чинний Повітряний кодекс України не містить визначення польоту повітряного судна на відміну наявності останнього в ПКУ 1993 року.

Як зазначається в літературі «у національних законодавствах та в міжнародних документах визначення поняття “політ повітряного судна” дається в “технічному” чи “юридичному” (“нормативному”) аспектах» [Міжнародне, 2004: 453].

В міжнародних угодах, що регулюють відносини, пов’язані з боротьбою з актами незаконного втручання в діяльність цивільної авіації містяться різні визначення польоту повітряного судна. Так,

1. П.3 ст.1 Конвенції про злочини та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токійська конвенція 1963 р.) політ повітряного судна визначається як проміжок часу від запуску двигунів повітряного судна з метою зльоту до їх вимкнення після посадки;
2. Ч. 1 ст. 3 Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Гаазька конвенція 1970 р.) та підпункта) ст. 2 Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Монреальська конвенція 1971 р.) перебування повітряного судна в польоті визначають з моменту закриття всіх його зовнішніх дверей після завантаження до моменту відкриття будь-якої з таких дверей для вивантаження. Остання характеристика польоту унормована ч.7 ст.87 ПКУ (Превентивні заходи безпеки).

Можна погодитися з В.І. Рижим щодо обґрунтування польоту повітряного судна з юридичної точки зору і використовувати юридичні категорії і критерії, а саме: «політ повітряного судна — це інститут національного і міжнародного повітряного права, в процесі реалізації якого певні суб’єкти національного та/або міжнародного права вступають у відносини, що регулюються відповідно до приписів норм національного права чи національно-правових та міжнародно-правової систем, з метою досягнення конкретних цілей відповідно в межах суверенного чи суверенного і відкритого повітряного простору» [Міжнародне, 2004: 454]. Зазначене визначення є загальним по відношенню до визначень внутрішньодержавного, міжнародного та позадержавного польоту, має особливий механізм правового регулювання, систему різних за своєю природою і функціям правових засобів, що дозволяють досягти його цілей. За допомогою цього механізму здійснюється організаційний вплив правових засобів, що дозволяють в тій чи іншій мірі досягати поставлених цілей при здійсненні польотів повітряних суден.

Висновки

Отже, аналіз міжнародно-правових актів та національного законодавства щодо регулювання відносин, пов’язаних з використанням повітряного простору за допомогою повітряних суден з метою здійснення перевезень дозволяє зробити висновок про існування інституту особливого роду, об’єктом регулювання якого виступають суспільні відносини, що складаються у зв’язку із здійсненням польоту як в межах суверенної території, так і у відкритому повітряному просторі.

Література

- Категор, А.С., Лебедева, М.Ю., Кокуев, Ю.М. *Организационно-правовой механизм реформирования системы обслуживания воздушного движения*. Элиста: АПП «Джангар», 2001.
- Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. *Офіційний вісник України*. 2004. №40. Ст. 2667.

- Міжнародне право: Основні галузі.* За ред. В.Г.Буткевича. Київ: Либідь, 2004
- Повітряний кодекс України від 19.05.11р. №3393-VI. *Офіційний вісник України.* 2011, №46. Ст.1881.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про використання повітряного простору України» від 29.03.02р. *Офіційний вісник України.* 2002, №14. Ст.727.

References

- Katehov, A.S., Lebedeva, M.Iu., Kokuev, Yu.M. *Orhanyzatsyonno-pravovoi mekhanyzm reformyrovaniya systemy obsluzhyvaniya vozdušnoho dvyzheniya.* Элиста: АРР “Dzhanhar”, 2001.
- Konventsiiia pro mizhnarodnu tsyvilnu aviatsiiu 1944 r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy.* 2004. № 40. St. 2667.
- Mizhnarodne pravo: Osnovni haluzi.* Za red. V.H.Butkevycha. Kyiv: Lybid, 2004
- Povitrianyi kodeks Ukrainy vid 19.05.11r. №3393-VI. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy.* 2011, №46. St.1881.
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vykorystannia povitriianoho prostoru Ukrainy» vid 29.03.02r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy.* 2002, №14. St.727.

The Term “Space Object” and its Legal Status

Victoria Rybachok

Ph.D., Associate Professor,
Kyiv University of Tourism, Economics and Law
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: victoria@law-office.kiev.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4712-6431>

Modern studies in space require clarification of the term of “space object.” Because, for example, the ontology of the term of “space object” can be considered a) as from the point of view of astronomical approaches that include astrophysical identifiers, design specifications, components, subsystems, capabilities, vulnerabilities, origin, mission, elements of the orbit; b) both in terms of space law, where the term “space object” has a different meaning. This is an artificial object created by a person that can create emergency situations, harm human health, etc. As a holistic property complex consisting of facilities and equipment for the assembling, preparation and launching of spacecraft it should be subject to the regime of real estate for the state to control its circulation.

Keywords: space object, space law, spacecraft, space object, real estate

Термін «космічний об’єкт» та його правовий статус

Рибачок, Вікторія Анатоліївна

Кандидат юридичних наук, доцент,
Київський університет туризму, економіки і права
(Київ, Україна)

Сучасні дослідження в космосі потребують уточнення поняття «космічний об’єкт». Тому що, наприклад, онтологію поняття «космічний об’єкт» можуть розглядати а) як з точки зору астрономічних підходів, що включають астрофізичні ідентифікатори, специфікації дизайну, компоненти, підсистеми, можливості, вразливість, походження, місії, елементи орбіти; б) так і з точки зору космічного права, де термін «космічний об’єкт» має інше значення. Це вже штучний об’єкт, створений людиною, що може створювати аварійні ситуації, зашкодити здоров’ю людини та ін. Як цілісний майновий комплекс, що складається зі споруд і технічних засобів для збирання, підготовки та запуску космічних апаратів на нього повинен поширюватися режим нерухомого майна для здійснення з боку держави контролю за його обігом.

Ключові слова: космічний об’єкт, космічне право, космічний апарат, об’єкт космічної діяльності, нерухоме майно

Received: August 12, 2018; accepted: September 15, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 44-49.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/6>

Космічне право довгий час розглядалося лише як галузь міжнародного публічного права. Однак, в кінці XX століття з розвитком економічних правовідносин відбулася комерціалізація космічної діяльності, що призвело до того, що виникла нагальна потреба в удосконаленні правового регулювання цивільного обігу такого специфічного об'єкта для цивільних правовідносин, як космічний об'єкт. Введення космічних об'єктів до приватного обігу вплинуло на цивільно-правові відносини всіх держав, оскільки норми міжнародного публічного права, що регламентували та регламентують правовий статус космічних об'єктів, жодним чином не направлені на врегулювання приватних правовідносин.

Головною передумовою введення нового об'єкта в цивільно-правовий обіг є його законодавче визначення в межах приватноправових відносин та визначення його правового статусу. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо визначення поняття космічного об'єкта та його правового статусу. Це, в-першу чергу, пов'язано з тим, що законодавство різних держав по-різному підходить до визначення правового статусу цих об'єктів, а норми міжнародного права дають визначення космічного об'єкта, що не може бути адаптовано до цивільно-правових відносин.

Сучасні дослідження в космосі потребують уточнення поняття «космічний об'єкт». Тому що, наприклад, онтологію поняття «космічний об'єкт» можуть розглядати як астрономічні підходи до класифікації космічних об'єктів що включають їх астрофізичні ідентифікатори, специфікації дизайну, компоненти, підсистеми, можливості, вразливість, походження, місії, елементи орбіти, схеми життя, процеси, операційні стани та асоційовані особи, організації або країни [Cox et al., 2016]. З точки зору космічного права, термін «космічний об'єкт» має інше значення. Це вже штучний об'єкт, створений людиною. Ці штучні продукти людської діяльності створюють аварійні ситуації. Тому, наприклад, в статті «Державна відповідальність за зіткнення космічних об'єктів: належне тлумачення «провини» для цілей міжнародного космічного права» Джоел Деннерлі розглядає механізм компенсації потерпілого стану [Dennerley, 2018].

В українській науковій думці під космічним об'єктом розуміється цілісний майновий комплекс, що складається зі споруд і технічних засобів для збирання, підготовки та запуску космічних апаратів. Космічні об'єкти складаються з: космічних апаратів для польоту в космос; технічної позиції; стартового комплексу; обслуговуючих об'єктів тощо [Козьяков, 2006: 108-109].

Однак, слід звернути увагу на той факт, що чинне законодавство України визначає цілісний майновий комплекс лише як підприємство, його структурні підрозділи (цехи, виробництва, дільниці тощо), що можуть бути виділені в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням відповідного балансу і зареєстровані як самостійні суб'єкти господарської діяльності.

У зв'язку з цим, не можна ототожнювати космічний об'єкт з цілісним майновим комплексом, оскільки це може призвести до непорозумінь щодо визначення правового статусу такого об'єкта цивільних правовідносин, як космічний об'єкт.

Окрім того, якщо проаналізувати наукові підходи щодо визначення космічного об'єкта, то можна дійти висновку, що всі вони спрямовані на те, щоб об'єднати в понятті космічного об'єкта як характеристики, притаманні носіям, що досліджують космічний простір, так і об'єктам цивільного обігу, що можуть виступати предметом відповідних правочинів.

Перше визначення космічного об'єкта було зафіксоване на рівні норм міжнародного права, що регулювали публічні правовідносини, й жодним чином не зачіпали приватноправові відносини. Однак, на сьогоднішній день, визначення «космічного об'єкта» закріплено лише на рівні міжнародно-правових норм. Так, беручи до уваги той факт, що в силу ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [Конституція України, 1996]. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй.

Відповідно до частини першої, другої статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 1 вересня 1972 року, що набула чинності для України 16 жовтня 1973 року [Конвенція, 1972] та Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, що набула чинності для України 14 вересня 1977 року [Конвенція, 1975], визначають термін «космічний об'єкт» як складові частини космічного об'єкта, а також засіб його доставки і його частини. Хоча це єдине законодавче визначення такого поняття, як «космічний об'єкт», воно містить тавтологію та не дозволяє однозначно визначити, які саме об'єкти можуть бути віднесені до космічних.

Наведене визначення не містить ні ознак, ні характерних рис, за якими можна віднести той чи інший об'єкт до космічних. У зв'язку з цим, використовувати його в цивільно-правових відносинах є недоцільним та неможливим.

На сьогоднішній день в Україні діє Закон України «Про космічну діяльність» [Про космічну, 1997], що був прийнятий для урегулювання на рівні чинного законодавства України питань щодо усіх видів діяльності, пов'язаної з дослідженням та використанням космічного простору, а також для визначення загальних правових засад щодо здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами.

Закон України «Про космічну діяльність» дає визначення такому поняттю, як «об'єкти космічної діяльності», під якими в силу ст. 1 цього закону розуміються матеріальні предмети штучного походження, що проектуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору, й взагалі не згадує про таке поняття, як «космічний об'єкт».

При цьому, також слід звернути увагу на те, що в 2010 році, в зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність» від 13 травня 2010 року № 2186-УІ законодавцем було визначено таке поняття, як космічний апарат [Про внесення, 2010]. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про космічну діяльність» космічний апарат — це літальний технічний засіб для польотів у космос і в космосі з метою його дослідження та використання.

У зв'язку з цим, не зрозуміло, яке саме поняття «об'єкт космічної діяльності» чи «космічний апарат» тотожне поняттю «космічний об'єкт», та чи можна в межах цивільно-правових відносин враховувати положення Закону України «Про космічну діяльність».

Так, Юрій Козьяков дійшов висновку, що терміни «космічний об'єкт» та «об'єкти космічної діяльності» певною мірою тотожні, оскільки визначення об'єкта космічної діяльності, що наведене в Законі України «Про космічну діяльність», та поняття «космічний об'єкт», що сформульоване на доктринальному рівні, мали однакові витоки та спільні ознаки, оскільки характеризували ці об'єкти, як штучно створені, що проектується, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі, так і на поверхні Землі з метою дослідження та використання космічного простору [Козьяков, 2006: 109].

Однак, не можна погодитися з Козьяковим, оскільки до об'єктів космічної діяльності відноситься також і наземний сегмент та наземна інфраструктура, що використовується для забезпечення або здійснення космічної діяльності, тобто саме наземний сегмент та наземна інфраструктура виступають вторинними об'єктами по відношенню до космічних об'єктів, як об'єктів цивільного обігу. На нашу думку, більш спорідненим поняттям до терміну «космічний об'єкт» є «космічний апарат», оскільки саме цей об'єкт запускається в космічний простір або на небесне тіло для наукових та дослідницьких цілей, збору і передачі інформації або в інших, в т.ч. комерційних цілях, керування яким здійснюється наземним центром.

Незважаючи на те, що норми Закону України «Про космічну діяльність» направлені саме на урегулювання на рівні чинного законодавства України питань щодо усіх видів діяльності, пов'язаної з дослідженням та використанням космічного простору, а також для визначення загальних правових засад щодо здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами, його норми можуть бути враховані при визначенні правового статусу космічного об'єкта, як об'єкта цивільних правовідносин, в межах ст. 8 Цивільного кодексу України. Це дозволяє застосовувати аналогію закону, у разі, якщо цивільні правовідносини не врегульовані нормами Цивільного кодексу України, іншими актами цивільного законодавства або договором. Чинне законодавство України не лише не містить визначення космічного об'єкта, що може застосовуватися в цивільно-правових правовідносинах, а також залишає поза увагою правовий режим таких об'єктів.

Підвалини поділу речей на рухомі та нерухомі було закладено ще в праві Стародавнього Риму посткласичного періоду. Однозначного підходу щодо визначення правового статусу космічного об'єкта сьогодні не існує, що призводить до ускладнення його обігу та укладення відповідних договорів, предметом яких виступає космічний об'єкт. Це в першу чергу пов'язано з тим, що в сучасному праві відсутня єдність підходів до визначення таких понять, як нерухома річ, нерухоме майно, що призводить до того, що одна й та сама річ (майно) за законодавством різних країн може мати різний правовий статус.

З прийняттям Цивільного кодексу України розпочався новий етап становлення механізму укладення договорів, предметом яких виступає космічний об'єкт [Цивільний кодекс, 2003]. Відповідно до абзацу 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України, режим нерухомого майна може бути поширено законом на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Це свідчить про те, що космічні об'єкти є штучно іммобілізованими, оскільки статус нерухомості для такого об'єкта може бути встановлений законом [Стоянов,

2015]. При цьому, законодавець передбачив, що режим нерухомості поширюється на ці об'єкти лише у випадках, передбачених законом, а не законодавством України в цілому. Таким чином, законодавець дією закону обмежив випадки застосування положень абзацу 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України при оформленні цивільних правовідносин.

Так, до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Про внесення, 2004], діяв лише один закон, тобто Закон України «Про іпотеку», який в ст. 1 передбачав, що правовий режим нерухомого майна поширюється й на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання та космічні об'єкти. Таким чином, Закон України «Про іпотеку» передбачав, що на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, в межах іпотечних правовідносин було поширено режим нерухомого майна. Однак, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», законодавцем були внесені зміни до ст. 1 Закону України «Про іпотеку», якими було встановлено, що застава повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів, майнових прав на нерухомість, будівництво якої не завершено, регулюється за правилами, визначеними Законом України «Про іпотеку». Тобто законодавець, при визначенні термінів, що вживаються в Законі України «Про іпотеку», даючи визначення нерухомості, вже не поширив режим нерухомого майна на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а лише зазначив, що саме застава повітряних, морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів здійснюється за правилами, визначеними Законом України «Про іпотеку». Таким чином, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» виключив з чинного законодавства України єдину спеціальну норму, що поширювала на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти статус нерухомого майна.

Все це свідчить про те, що на сьогоднішній день чинне законодавство України відносить космічні об'єкти до рухомих речей.

Література

- Козьяков, Юрій. Щодо окремих питань застави повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів. *Іпотека — аналіз, коментарі, практика застосування*. Харків, 2006: 104-109.
- Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами*. Прийняття від 29.03.1972. https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_126
- Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір*. Прийняття від 14.01.1975. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253
- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 2. Ст. 6.
- Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність»: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 30. Ст. 393.
- Про космічну діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 1. Ст. 2.
- Стоянов, Артем. Поняття нерухомого майна в законодавстві України та деяких зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 1, 2015.

- Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-ІУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
- Cox, Alexander, Christopher K. Nebelecky, Ronald Rudnicki, William A. Tagliaferri, John L. Crassidis, and Barry Smith. *The Space Object Ontology. 19th International Conference on Information Fusion (FUSION)*, 2016.
- Dennerley, Joel. State Liability for Space Object Collisions: The Proper Interpretation of ‘Fault’ for the Purposes of International Space Law. *European Journal of International Law*, Volume 29, Issue 1, 2018: 281–301. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy003>

References

- Koziakov, Yurii. Shchodo okremykh pytan zastavy povitrianykh ta morskyykh suden, suden vnutrishnoho plavannia, kosmichnykh ob yektiv. *Ipoteka — analiz, komentari, praktyka zastosuvannia*. Kharkiv, 2006: 104-109.
- Konventsiiia pro mizhnarodnu vidpovidalnist za shkodu, zavdanu kosmichnymy obiektamy. *Pryiniattia vid 29.03.1972*. https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_126
- Konventsiiia pro reiestratsiiu obiektiv, shcho zapuskaiutsia v kosmichnyi prostir. *Pryiniattia vid 14.01.1975*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253
- Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141.
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy: *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 2. St. 6.
- Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist»: *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 30. St. 393.
- Pro kosmichnu diialnist: *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1997. № 1. St. 2.
- Stoianov, Artem. *Poniattia nerukhomoho maina v zakonodavstvi Ukrainy ta deiakykh zarubizhnykh krain. Porivnialno-analytychne pravo*. 1, 2015.
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IU. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 40. St. 356.
- Cox, Alexander, Christopher K. Nebelecky, Ronald Rudnicki, William A. Tagliaferri, John L. Crassidis, and Barry Smith. *The Space Object Ontology. 19th International Conference on Information Fusion (FUSION)*, 2016.
- Dennerley, Joel. State Liability for Space Object Collisions: The Proper Interpretation of ‘Fault’ for the Purposes of International Space Law. *European Journal of International Law*, Volume 29, Issue 1, 2018: 281–301. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy003>

State Participation in Space Activities: Some Legal Approaches and Implications

Iryna Ryzhenko

Ph.D. in Law, Associate Professor, Kherson State University
(Kherson, Ukraine)
E-mail: Rigenko_Irina@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9208-2132>

Olena Halahan

Senior lecturer, Kherson State Maritime Academy (Kherson, Ukraine)
E-mail: olena_halahan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8392-6965>

Участь держави в космічній діяльності: правові підходи та наслідки

Риженко, Ірина Миколаївна

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного і господарського права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету (Херсон, Україна)

Галаган, Олена Ярославівна

Старший викладач кафедри економіки та морського права Херсонської державної морської академії (Херсон, Україна)

Еволюція: у статті здійснюється аналіз норм міжнародного права, що відносяться до відповідальності держави та інших суб'єктів міжнародного права під час здійснення таких видів космічної діяльності як дистанційне зондування Землі із космосу, забезпечення супутникового мовлення, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, використання ядерних джерел енергії у космічному просторі. Досліджуються питання міжнародної правосуб'єктності держави у реалізації прикладних видів космічної діяльності, розглядаються такі форми міжнародно-правової відповідальності держави як політична і матеріальна. Особливу увагу в статті приділено

© Ryzhenko, Iryna, 2018
© Halahan, Olena, 2018

новому етапу розвитку космічних технологій. У цьому зв'язку в загальному вигляді аналізуються національні законодавства деяких космічних країн, які регулюють питання освоєння космосу як для потреб науки, так і для потреб національної оборони цих країн. У дослідженні розвивається ідея свободи космосу, яка не може слугувати підставою для ведення діяльності, що має на меті порушення принципу поваги державного суверенітету, адже під час використання супутників можуть зачіпатися суверенні права і законні інтереси інших держав. Розглядається питання поєднання принципу свободи космічної діяльності із принципом суверенітету держав над своєю територією, зокрема над природними ресурсами. При цьому визначається, що ДЗЗ чужої території є порушенням принципу суверенітету країн, і особливо може мати негативні наслідки для країн, що розвиваються. Аналіз космічного законодавства ряду країн дає можливість зробити висновок, що існуючий стан із правовою регламентацією міжнародно-правової відповідальності країн за наслідками космічної діяльності, найчастіше визначається можливостями і бажанням країн розширювати власну космічну діяльність, та бажанням підтримувати приватних підприємств та їх бізнесу, пов'язаного з космічною діяльністю. Таке дослідження сприятиме розробці систематичного підходу до міжнародно-правового регулювання діяльності держав у сфері оформлення оренди космічної станції за зразком договору оренди офісу, космічного туризму, видобутку на астероїда тощо.

Ключові слова: міжнародна правосуб'єктність держави, відповідальність, прикладні види космічної діяльності, відшкодування збитків, дистанційне зондування Землі, ядерні джерела енергії, супутникові технології, геостаціонарна орбіта, право власності на небесні тіла, Угода про відкритий космос.

Received: August 22, 2018; accepted: September 24, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 50-62.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/7>

Постановка проблеми

У наш час весь світ усвідомив значимість космосу як джерела добробуту і забезпечення безпеки. Питання правового регулювання космічної діяльності завжди було об'єктом дослідження ряду вчених, на законодавчому рівні космічна діяльність регулюється вже більше ніж двома десятками країн. Що стосується проблеми міжнародно-правової правосуб'єктності держави, та особливо її відповідальності за наслідки космічної діяльності, то це питання ставало предметом не лише правових, але і політичних дискусій, після яких створювалися відповідні закони та продовжувалися різного роду дебати між представниками космічних держав. Законодавство, що регулює космічну діяльність країн має певні відмінності, викликані рівнем розвитку космічної галузі у них. Процес комерціалізації космосу постійно вимагає рішучих дій не лише від суб'єктів публічного права, але і від усіх інших зацікавлених у цьому фізичних та юридичних осіб, тому логічно постає питання доцільності обмеження розміру відповідальності за негативні наслідки використання прикладних видів космічної діяльності, що у свою чергу сприятиме більш активній участі у ній підприємств приватного сектора. Іншими словами, популярними стають ідеї необхідності відшкодування збитків при аваріях, коли величина їх розміру перевищує певну суму.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексних досліджень, присвячених питанням міжнародної правосуб'єктності держави у сфері використання прикладних видів космічної діяльності. Недостатньо розглянутими залишаються питання відповідальності суб'єктів міжнародного права за негативні наслідки використання прикладних видів космічної діяльності. При цьому аналіз ряду досліджень щодо міжнародно-правового регулювання космічної галузі показує, що співпраця держав в цій галузі має досить серйозне підґрунтя та юридичну базу, що включає комплекс конвенцій, угод, пактів, розроблених як на універсальному, так і на регіональному рівнях.

Метою дослідження є здійснення комплексного правового аналізу стану і перспектив розвитку норм міжнародного права, що відносяться до відповідальності держав та інших суб'єктів міжнародного права під час здійснення таких прикладних видів космічної діяльності як дистанційне зондування Землі із космосу, забезпечення супутникового мовлення, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, використання ядерних джерел енергії у космічному просторі.

Виклад основного матеріалу

Космічну діяльність постійно супроводжують різного роду ризики, тому цілком слушним є питання, яке постає перед рядом космічних країн: продовжувати її здійснювати і свідомо ризикувати або обмежитися існуючим станом і користуватися існуючими надбаннями. У цьому контексті логічним важливим є питання щодо основоположної охоронної функції держави, спрямованої на забезпечення цивільної безпеки. Ця турбота держави проявляється у тому, що надаючи дозвіл комерційним організаціям займатися прикладними видами космічної діяльності, вона має належним чином подбати про те, щоб забезпечити контроль і державний нагляд за діяльністю підприємств, які займаються запусками ракет і супутників у космос, що вже є апріорі джерелом підвищеної небезпеки.

Історично космічні розробки переживали ряд етапів. Перший космічний період проходив у період з 1957 р. до 1972 р. в умовах суперництва між США та СРСР, яке призвело до використання космосу у військових цілях і першої в світовій історії висадки людини на Місяць [von Bencke, 1997: 205]. Під час другого періоду, який проходив з 1973 р. і приблизно до 1990 рр., разом з Європейським космічним агентством, незалежні програми польотів в космос розвивали вже Японія, Китай, Індія та інші країни, після чого вже було розгорнуто повномасштабне комерційне використання космічного простору, за якого приватні підприємства розпочали надавати послуги запуску і експлуатації штучних супутників для забезпечення зв'язку, мовлення та дистанційного зондування. Третій космічний період розпочався з 1990 р. і тривав до 2006 р., і характеризувався появою компактних космічних апаратів відносно невисокої вартості при істотно збільшеній функціональності, у результаті чого різко збільшилася кількість суб'єктів космічної діяльності, частина з яких розпочала надавати послуги з обробки космічних відомостей тим, хто не має в своєму розпорядженні власних супутників [Handbook, 2015: 38-43]. Нині людство знаходиться у четвертому періоді космічного розвитку і до найважливіших проблем правового регулювання космічної галузі відносяться питання міжнародно-правової відповідальності суб'єктів космічної галузі [Сэцукі, 2017].

Формування стратегічного космічного потенціалу США та Китаю та стрімкий злет у сфері високотехнологічних виробництв є подібним до ситуації, що виникла у

зв'язку із запуском першого штучного супутника Землі та початком космічної гонки між США і СРСР, викликавши зростання рівня технологічних можливостей, недосяжного для інших. Тому є ймовірність, що відставання інших країн в цій конкуренції стане проблемою, яка позначиться на їх загальному технологічному потенціалі.

Основні правила поведінки в космічному просторі встановлює Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. Разом зі свободою його досліджень і використання, заборонаю на розміщення зброї масового знищення цей документ встановлює особливі правила, відповідно до яких держава несе безпосередню міжнародну відповідальність по покриттю збитків постраждалий країні та на підставі режиму ліцензування має забезпечити нагляд за дотриманням приватними підприємствами норм, передбачених міжнародним законом. Національні законодавства про космос мають на меті не лише забезпечити правове регулювання космічних країн в освоєнні космосу для потреб науки, але і покликаний сприяти національній обороні цих країн.

Нині космічні технології розвиваються надзвичайно швидко і якщо раніше для запуску супутника було необхідно принаймні п'ять років, то тепер для підготовки міні-супутника достатньо навіть чотирьох місяців. Актуальними проблемами залишаються такі як боротьба з космічним сміттям та порятунок астронавтів, які потрапили в біду. Проте сьогодні пропонує до розгляду наступні амбітні плани сучасних космічних юристів, які включають в себе оформлення оренди космічної станції за зразком договору оренди офісу, космічний туризм, видобуток на астероїдах та розробку правил при контакті з позаземним життям.

Питання міжнародної правосуб'єктності держави у космічній діяльності викликає ряд дискусій, оскільки Договір про космос 1967 року по суті є єдиним по-справжньому укладеним міжнародним документом, проте він містить деяку правову прогалину, яка дає змогу деяким бажаючим навіть претендувати на небесні тіла. Зокрема, у 1980 р. житель США Деніс Хоуп направив до ООН запит, у якому виявив намір привласнити Місяць. Деніс Хоуп посилався на те, що Міжнародний Договір про космос визначає, що в космічному просторі кожна країна може вільно здійснювати свою діяльність, проте у ньому була виражена заборона претендувати на небесні тіла державам, проте про заборону для суб'єктів приватного права мова не йшла. Як результат, компанія Хоупа отримала багатомільйонні прибутки за продаж ділянок на Місяці всім бажаючим. Намагаючись забезпечити для своїх клієнтів право власності на придбані ділянки, Хоуп навіть заснував демократичну республіканську націю «Галактичний уряд» у 2001 році, а у 2004 — навіть підготував конституцію для неї. Звичайно, Хоуп був не єдиним, хто мав бажання продавати ділянки на Місяці, проте він подавав до суду на тих, хто займався аналогічним бізнесом після нього і вигравав справи, проте відстоюючи не право власності на Місяць, а лише авторські права на оригінальну ідею. Цікавим є той факт, що жодного дозволу на привласнення Місяця Хоуп не отримував, а відсутність відповіді на свій лист до ООН він трактував як мовчазну згоду [International Law, 2018].

Проте людство вирішило не зупинятися на ідеї продажу небесних тіл і знову ж таки громадяни США, власники першого «космічного туристичного агентства» Space Adventures Ltd Пітер Діамандіс та Ерік Андерсен з метою ведення видобутку на астероїді заснували компанію Planetary Resources.

Тому логічним є виникнення питання щодо правомірності претензій на астероїд з боку приватних компаній, за аналогією привласнення Місяця компанією Деніса Хоупа.

Для відповіді на це питання, слід вивчати нормативні акти деяких країн, які регулюють їх космічну діяльність. Одним із таких є Закон про космос, прийнятий Сполученими Штатами Америки у листопаді 2015 року, які вирішили не обмежуватися виключно діяльністю у космосі, а вирішили піти далі, розповсюджуючи свій суверенітет на деякі космічні ресурси. Революційним є те, що національний законодавчий акт наділяє громадян США правом володіння, користування, а також розпорядження (продажу) ресурсів небесних тіл та астероїдів. У цьому законі також міститься заборона для суб'єктів приватного права володіти територіями небесних тіл. США вирішили самостійно визначити право власності на ресурси небесних тіл, наприклад, воду і мінерали, незважаючи на те, що Міжнародним Договором про космос не передбачено такого права для жодної країни світу. Прийняттям Закону про космос Сполучені Штати Америки створили підстави для утворення правової колізії з приводу того, чи має хтось взагалі займатися видобутком, володінням і розпорядженням ресурсів небесних тіл та астероїдів, багатих платиною, вольфрамом, залізом і нікелем, і чи може це право стосуватися суб'єктів приватного права.

Тому претензії приватних компаній на небесні тіла до сих пір є предметом дискусії. З цього приводу цікавою є думка професора космічного права в Університеті Небраски — Лінкольна Франс он дер Данк з приводу того, чи законно зараз приватні компанії займаються видобутком мінералів на астероїдах, який зазначив наступне: «На жаль, Угода про відкритий космос 1967 року залишає деякі сумніви. Тому проти розробки астероїдів протестують ті, хто з якихось причин налаштований негативно. Я дотримуюся думки, що це легально, якщо за процесом наглядає відповідна країна, в даному випадку США».

Проте США не є єдиною державою, яка заявила про свої наміри опанувати ресурси небесних тіл. Європейське герцогство Люксембург стало другою у світі країною, яка схвалила промисловий видобуток і продаж космічних ресурсів, зокрема, освоєння астероїдів. Так, 1 серпня 2017 року Люксембург прийняв закон, який забезпечив правовий статус видобутку корисних копалин в космосі приватними компаніями [Thailly & Schneider, 2017].

Лінкольн Франс он дер Данк вважає Закон про космос 2015 року першим кроком до такого регулювання і пропонує розглядати його як запрошення до міжнародного співтовариства виробити глобальний правовий режим. При цьому, коментуючи положення про те, що Угода декларує, що відкритий космос не належить жодній з держав, він зазначає, що з цього приводу інколи роблять висновок, що для видобутку ресурсів потрібен міжнародний режим і міжнародна згода, проте наводить досить цікаву аналогію: «У відкритому морі теж немає державного суверенітету, але це нікому не заважало ловити там рибу».

Повертаючись до положень Договору 1967 року, який підписали понад 100 країн, а саме до ст. 2, у якій йдеться, що «Космічний простір, включаючи Місяць і інші небесні тіла, не підлягає національному присвоєнню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні будь-якими іншими засобами», цілком логічною є думка про те, що космічний об'єкт або його частина не може стати приватною власністю. Проте США та Люксембургу приймаючи закони про видобуток корисних копалин в космосі знову ж таки скористалися прогалиною у Договорі 1967 року, посилаючись на відсутність у ньому положень про видобуток корисних копалин в космосі.

Слідом за США, 16 листопада 2016 року Японія оприлюднила власний Закон про космічну діяльність, що встановлює порядок видачі дозволів на запуск приватними компаніями космічних ракет, а також використання супутників (далі — Закон про космічну діяльність). Основна ідея закону полягає у тому, що механізм відшкодування збитків за негативні наслідки від космічної діяльності функціонуватиме у тому разі, якщо сума нанесених збитків при аваріях перевищуватиме певний розмір, передбачений для відшкодування.

Нині людство переживає новий етап розвитку космічних технологій під назвою *New Space*, коли ведеться активна розробка в області орбітального транспортування, польотів до Місяця та Марса, космічного туризму і довгострокового перебування людини в космосі, а також освоєння космічних природних ресурсів. Людство перед собою ставить мету створення надзвичайно розгалуженого «сузір'я» зі штучних супутників для охоплення всієї планети, очищення навколосезного космічного простору від сміття і уламків, дослідження та колонізації Марса, проведення розвідки й освоєння природних ресурсів на астероїдах, а також забезпечення орбітального постачання і обслуговування ефективного видобутку ресурсів і проведення космічних досліджень. При цьому постійно збільшується якісний і кількісний склад учасників космічних відносин, і, оскільки ніхто не може бути застрахованим від помилок, актуальним залишається питання відповідальності цих суб'єктів і відшкодування збитків постраждалим сторонам [Kurasawa, 2018].

Великою проблемою є також можливість застрахувати приватний політ в космос для організацій, що розвивають напрям обслуговування космічних туристів. Нині єдиною можливістю для бажаючих полетіти в космос є відвідування Міжнародної космічної станції за допомогою *Space Adventures Ltd* і *Роскосмоса*, проте ці послуги можуть оплатити лише дуже заможні клієнти. При цьому поширюється ідея здешевлення візитів у космос за рахунок суборбітальних туристичних польотів. Але зважаючи на те, що за статистикую 1 рейс зі 100 закінчується аварією, компанії не мають можливості довести безпечність цих польотів для пасажирів, що автоматично породжує неможливість застрахувати такі приватні польоти в космос.

Для ілюстрації актуальності цього питання у нас час, прочитуємо спеціаліста з міжнародного і космічного права, доктора юридичних наук, професора відділення юридичних досліджень аспірантури Університету Кейо Аокі Сецуком, яка коментуючи закон Про космічну діяльність Японії визначає, що «відповідальність за відшкодування шкоди в разі аварії лягає головним чином на виконавця запуску навіть в тому випадку, коли проблема сталася через космічний апарат, а не ракету-носія», при цьому зазначає, що це «зможе підвищити конкурентоспроможність японських виконавців космічних запусків, оскільки вона буде вселяти спокій в замовників космічних стартів — користувачів супутників з усього світу». Аокі Сецуком зазначає, що аналогічні положення є і у французькому законодавстві.

У порівнянні з іншими країнами космічний розвиток Японії відбувався за іншим особливим сценарієм. У 1969 р. парламент Японії прийняв «Резолюцію про мирне використання космосу», відповідно до якої японський космічний розвиток вівся «тільки в мирних цілях», що виключало взаємодію сил самооборони та ядерної енергетики до космічного простору, і передбачалося, що вони повинні утримуватися не тільки від досліджень і розробок, а й від володіння, управління та використання космічних систем. З цієї причини космічний розвиток Японії здійснювався виключно в цивільних

цілях. Що ж стосується використання космосу в цілях оборони, то лише в 1980-і роки було схвалено використання таких послуг як зв'язок і передача даних через комерційні супутники. Таким чином, протягом довгого часу національна оборона і космос не мали точок дотику.

Усі види космічної діяльності регулюються загальними нормами міжнародного космічного права. Проте особливе значення мають прикладні види космічної діяльності, які характеризуються тим, що супутники використовуються не для дослідження космосу, а мають прикладне практичне значення на Землі. Необхідність міжнародно-правового регулювання прикладної космічної діяльності зумовлена глобальним характером наслідків цих видів діяльності. Держава проявляє свою правосуб'єктність у тому, що використовує такі супутники для вирішення практичних завдань національної господарської діяльності [von Bencke, 1997: 159].

Слід зазначити, що свобода космосу жодною мірою не може слугувати підставою для ведення діяльності, яка має на меті порушення принципу поваги державного суверенітету, адже під час використання супутників можуть зачіпатися суверенні права і законні інтереси інших держав [Doyle, 1992: 127].

Саме тому з метою міжнародно-правового регулювання прикладних видів космічної діяльності у міжнародному космічному праві склалася система загальноновизнаних принципів і норм.

Застосування космічних засобів для дослідження Землі із космосу або дистанційне зондування Землі

У 1986 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору, відповідно до яких держави повинні сприяти розвитку міжнародної співпраці в цій галузі.

Проблема ж використання інформації у результаті ДЗЗ із космосу проявляється, виходячи із принципу суверенітету держав над своїми природними ресурсами.

Комплексне використання правової основи діяльності в області ДЗЗ з космосу здійснюється як на міжнародному, так і на національному рівнях. За допомогою ДЗЗ заінтересовані суб'єкти визначають стан елементів суші, океану і атмосфери Землі, вивчають природні ресурси Землі, антропогенні об'єкти і утворення. Вважається, що різновидом ДЗЗ є космічний контроль за дотриманням договорів про обмеження озброєнь і роззброєння. Здатність фотографувати з космосу земну поверхню і отримувати відомості про земну поверхню за допомогою обробки розкритих нею променів, які приймаються супутниковою апаратурою, викликала необхідність у міжнародно-правовому регулюванні діяльності як з дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) так і з використання даних ДЗЗ.

Процес ДЗЗ має бути відкритим і здійснюватися на підставі двосторонніх та багатосторонніх угод, відповідно до яких кожній державі, територія якої підлягає ДЗЗ, забезпечуються гарантії доступу до отримання відомостей стосовно її природних ресурсів. Державам, територія яких підлягає розвідуванню із космосу, може надаватися доступ до відомостей першочергово і до того моменту, коли вони стануть широко відомими.

Досі не вирішеним є питання про допустимість передачі відомостей про приватних осіб державним органом і про те, чи можуть бути такі відомості доказами в суді. У випадку позитивної відповіді на зазначене питання міг би виникнути ризик для широкого

застосування ДЗЗ для нагляду за громадянами під приводом дотримання громадського порядку. Логічно постає питання про забезпечення доступу громадян до інформації, що накопичується на них через використання можливостей ДЗЗ у адміністративних органах. При цьому необхідні відомості про зондування мають розглядатися як адміністративна інформація.

Виникає необхідність в удосконаленні міжнародних норм, що регулюють космічну діяльність в області ДЗЗ. Такий важливий вид діяльності як ДЗЗ потребує ретельнішої правової регламентації з метою недопущення будь-яких зловживань, для попередження нанесення збитків будь-якій державі або міжнародній безпеці чи природному середовищу нашої планети.

Проблемним питанням є поєднання принципу свободи космічної діяльності із принципом суверенітету держав над своєю територією, зокрема над природними ресурсами. ДЗЗ чужої території є порушенням принципу суверенітету країн, і особливо може мати негативні наслідки для країн, що розвиваються.

Можна вважати, що спостереження за людьми є можливим за рішенням суду, якщо результати ДЗЗ можуть бути використані у результаті доказу з метою попередження або розкриття злочину.

Що стосується інформації, отриманої у результаті ДЗЗ, то її доцільно вважати інтелектуальною власністю, що дає можливість власникові зазначеної інформації забезпечити необхідний захист від її незаконного копіювання і розповсюдження. Проте, зважаючи на специфічність ринку ДЗЗ цією діяльністю можуть одночасно займатися суб'єкти як публічного, так і приватного права.

Важливим є те, що поза сферою дії принципів ДЗЗ знаходяться супутники нагляду у воєнних цілях. Так держави, які активно займаються космічною діяльністю, у випадку необхідності, завжди можуть за допомогою супутників оглядової розвідки спостерігати за базами в країнах, чия поведінка викликає побоювання. До предмету регулювання принципів ДЗЗ не відноситься зондування ділянок земельної і водної поверхні, що знаходяться під юрисдикцією зондуючої держави. Тобто предметом регулювання принципів ДЗЗ є територія іноземних держав, а також водні і земельні простори за межами національних юрисдикцій держав. При цьому характерною особливістю космічної діяльності є те, що порівняно з найбільш передовими технологічними галузями дуже важко виділити у ній окремо виключно військові функції або лише приватноправові відносини. Саме військові розробки часто служать відправною точкою для розвитку прикладних видів космічної діяльності. Наприклад, супутники комунікаційної системи навігації GPS, забезпечуючи завдання позиціонування, навігації та визначення часу для ВПС США, були розроблені з метою підвищення точності наведення бойових ракет. Проте нині безкоштовні послуги GPS надаються по всьому світу і використовуються у найважливіших сферах життєдіяльності людини.

Що стосується відповідальності держав у сфері ДЗЗ, то відповідна діяльність, будучи цілісною у функціональному плані, залежно від міста виникнення поділяється на наземну і космічну.

Космічна відповідальність у сфері ДЗЗ є прямою відповідальністю держав за будь-яку національну діяльність у космосі, незалежно від того, якими особами ця діяльність здійснюється.

Щодо питання про режим відповідальності за наземну діяльність ДЗЗ із космосу, то вона залишається відкритим. Зокрема, на підставі ст. 6 Договору про космос 1967 р.,

відповідальність як за космічну, так і за наземну діяльність в області ДЗЗ має бути покладена на державу, під чиєю юрисдикцією ця діяльність проводиться.

При вирішенні питання про природу міжнародно-правової відповідальності в області ДЗЗ, розрізняють її форми — політичні і матеріальні. Політичну відповідальність за діяльність ДЗЗ, що вміщує у собі розповсюдження супутникової інформації на міжнародній арені, нестимуть держави, що санкціонують цю діяльність і здійснюють за нею контроль. Матеріальну відповідальність за збитки, нанесені у результаті передачі отриманої інформації третім особам, варто покласти на національні організації і визначати її відповідно до процедур, прийнятих у національному законодавстві і у міжнародному приватному праві.

Серйозною проблемою, що виникає у процесі здійснення ДЗЗ є чітке розмежування діяльності супутникового контролю за дотриманням тих чи інших положень, укладених між сторонами угод і шпигунської, розвідувальної діяльності, для якої застосовується досконала апаратура воєнних супутників. Шпигунська (розвідувальна) діяльність несумісна з принципами космічної діяльності.

Безпосереднє телевізійне мовлення через супутники

У ході розвитку супутникових технологій створювалася техніка, що дозволяла випромінювати з супутника зв'язку сигнал, який міг бути прийнятим безпосередньо на індивідуальні телевізійні приймачі і забезпечувати міжнародне безпосереднє телевізійне мовлення. Необхідність правового регулювання діяльності пов'язаної зі здійсненням міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення призвела до прийняття у 1982 р. Генеральною Асамблеєю ООН Принципів використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення. Роль держави, відповідно до вищезазначеного документа полягає у том, що служба міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення може бути створена тільки на основі угод або домовленостей між державою мовлення і державою прийому передачі міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення.

Використання ядерних джерел енергії у космічному праві

Обговорюючи питання відповідальності, слід наголосити на тому, що держави несуть міжнародну відповідальність за всю національну діяльність, у тому числі, що здійснюється з використанням ядерних джерел енергії в космосі. Під час міжпланетних польотів, а також при польотах на досить високих орбітах можуть використовуватися ядерні джерела енергії.

Приводом виникнення цього питання послужувала аварія радянського штучного супутника Землі «Космос-954», в результаті якої в 1978 році відбулося радіоактивне зараження північної частини території Канади. Відшкодування збитків, які настають у результаті використання ядерних джерел енергії в космосі, мають покривати витрати на проведення операцій з пошуку, евакуації та розчистки заражених територій. Держави несуть матеріальну відповідальність за нанесені збитки, що настали в результаті негативних наслідків використання ядерних джерел енергії в космічному просторі.

За умови зберігання відпрацьованих об'єктів на досить високих орбітах ядерні джерела енергії можуть використовуватися також під час польотів на низьких навколоземних орбітах. За будь-яких умов держави повинні докладати зусиль для захисту людей і

біосфери від радіологічної небезпеки. Правоздатність держави, яка здійснює діяльність, з використанням ядерних джерел енергії в космосі, полягає у тому, що вона проводить експертну оцінку безпеки ядерних джерел енергії до їх запуску в космос, результати якої ще до запуску повинні бути опубліковані і повідомляються Генеральному секретарю ООН. Держава також надає відповідну інформацію у результаті виникнення небезпеки повернення радіоактивних матеріалів на Землю. З метою забезпечення міжнародно-правового регулювання зазначеного питання у 1992 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії в космічному просторі, які виходять з практичної доцільності використання ядерних джерел енергії на борту космічних об'єктів.

Використання геостаціонарної орбіти

Сьогодні у період надсучасних технологій, коли деякі юристи за завданням НАСА, працюють над питанням підготовки угод та переглядом норм на випадок контакту астронавтів і позаземного життя, в основному космічні юристи все ж таки займаються питаннями правового регулювання супутників, які використовуються для забезпечення потреб телебачення, навігації, інших комерційних, військових та урядових потреб. Окрім стандартних процедурних питань, що виникають у результаті поточного обслуговування супутників, вирішенню вимагають проблеми конфліктів держав на підставі обмеженої кількості місць для цих апаратів, зокрема на геостаціонарній орбіті. Конфлікт інтересів викликаний тим, що країни, що розташовані на екваторі, вважають що володіють правом контролювати небо над своєю територією. Проблема потребує нагального вирішення, оскільки постійно зростає кількість країн, які бажають запустити на орбіту свої супутники, а місця для них стає все менше. У зв'язку з цим проблема правовідносин між державами та їх правосуб'єктності набирають все більшої актуальності у міжнародному праві. Особливо це стосується прикладних видів космічної діяльності.

Так, відповідно до резолюцією Генеральної Асамблеї ООН тисячі сімсот двадцять одна (XVI) від 20 грудня 1961 р. зв'язок за допомогою супутників повинен стати доступним для всіх держав світу, що автоматично означає виключення дискримінації.

Сторони, які бажають запустити на орбіту свої супутники, посилаються на положення Міжнародної конвенції електрозв'язку 1982 року, у якій йдеться про те, що при використанні смуг частот для космічної радіозв'язку члени Міжнародного союзу електрозв'язку враховують, що частоти і орбіта геостаціонарних супутників є обмеженими природними ресурсами, які належить ефективно і економно використовувати, щоб забезпечити справедливий доступ до цієї орбіти і цим частотам з урахуванням особливих потреб країн, що розвиваються і географічного положення деяких країн. З метою запобігання взаємних перешкод і ефективного функціонування координація експлуатації всіх систем супутникового електрозв'язку здійснюється в рамках Міжнародного союзу електрозв'язку. Відповідне положення дублюється у ст. 44 Статуту Міжнародного союзу електрозв'язку, прийнятому у 1992 р. А Комісія ООН з космосу розробила проект Принципів загального характеру, які забезпечують справедливе використання геостаціонарної орбіти усіма країнами нині і у майбутньому.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що держави повинні узгоджувати між собою напрями своєї космічної діяльності. Незалежно від того, хто здійснює космічну діяльність — урядові органи або неурядові юридичні особи держави,

держави нести відповідальність за порушення норм міжнародного космічного права несуть. За негативні наслідки космічної діяльності, яка здійснюється міжнародною організацією, відповідальність за це нести будуть як сама організація, так і країни-учасники. Порядок реалізації матеріальної відповідальності встановлений Конвенцією про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, 1972 р., яка вміщує у собі положення щодо відшкодування збитків у випадку позбавлення життя, тілесних ушкоджень або інших збитків для здоров'я, від знищення або пошкодження майна держав, фізичних або юридичних осіб і міжнародних організацій.

У випадку, якщо у результаті правомірною космічної діяльності шкода була завдана іноземній державі або її фізичним і юридичним особам, обов'язок відшкодування шкоди покладатиметься на державу, яка здійснює або організує запуск космічного об'єкта, а також на державу, з території або установок якої здійснюється запуск об'єкта. Відповідальність у космічному праві носитиме абсолютний характер в разі заподіяння шкоди на поверхні Землі або повітряному судну в польоті. Відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктом однієї держави космічному об'єкту іншого в будь-якому місці, крім поверхні Землі, заснована на принципі провини.

Професор Університету Хоккайдо Судзукі Кадзуро, який отримав премію «Санторі» з гуманітарних наук за його книгу «Розвиток космосу і міжнародна політика», роздумуючи про взаємозв'язок космосу і перспектив оборони Японії, вважає, що сучасні оборонні системи неможливо уявити без використання космічного простору, називає космос новою територією військових зіткнень. За тих умов, коли існує можливість безпосередньо з земної поверхні збивати ракетою супутник, актуальною стає проблема правової регламентації можливих навмисних дій із метою руйнування супутників. Таким чином за можливості ризику військового протистояння між розвинутими космічними державами існує ймовірність, що першочерговими об'єктами атаки можуть стати саме космічні системи. У випадку такого нападу майже неможливо встановити, яка сторона є суб'єктом нападу і що насправді відбувається з супутниковими пристроями постраждалої сторони у момент нападу. Цілком логічно, що факт фізичної атаки на супутники та визначити особу атакуючого не те є складним завданням, проте зовсім інакше ситуація виглядає у випадку кібератаки [Кадзуро, 2018].

Висновки

Таким чином, проаналізувавши питання міжнародної правосуб'єктності держави у реалізації прикладних видів космічної діяльності, доходимо висновку, що саме держава має забезпечувати захист навколишнього середовища, у тому числі, під час здійснення прикладних видів космічної діяльності. Держава, яка має намір займатися космічною діяльністю повинна відповідати наступним критеріям. По-перше, така держава повинна мати затверджені національні екологічні стандарти, обов'язкові до виконання усіма суб'єктами публічного та приватного права, узгоджені із екологічними нормами міжнародного права. Окрім того, держава як гарант національної космічної діяльності, має забезпечувати здійснення процедури відшкодування збитків за наслідки космічної діяльності її суб'єктів. У зв'язку з цим кожна держава повинна виробити систему національних стандартів за негативні наслідки космічної діяльності, спричинені її суб'єктами. З метою уникнення колізій, і через наявність різних політичних воль, надзвичайно актуальним є прийняття єдиного уніфікованого акту про міжнародну відповідальність держави за

негативні наслідки у сфері прикладної космічної діяльності, викликані власною діяльністю або діяльністю її суб'єктів у сфері. Зазначений уніфікований акт повинен містити у собі систему відшкодування збитків потерпілим у тому разі, якщо негативні наслідки у сфері прикладної космічної діяльності викличуть таку необхідність. При цьому важливим моментом є те, що шкода може бути завдана як державі, яка запускає супутник, так і будь-якій іншій, яка випадково постраждала від наслідків дій, пов'язаних із космічною діяльністю, суб'єктів іншої держави, відшкодування збитків постраждалій стороні має відбуватися у повному обсязі, незалежно від фактору територіальності. Немає різниці, чи були нанесені збитки населенню власної країни, чи представникам іншої країни. Правила відшкодування збитків за негативні наслідки у сфері прикладної космічної діяльності повинні регулюватися особливим родом законодавством — міжнародними угодами про відшкодування збитків за негативними наслідками космічної діяльності, незалежно від того, чи були спричинені ці збитки умисними діями національних суб'єктів космічної діяльності, чи шкода наступила у результаті службової недбалості. На відміну від норм приватного права, де відповідальність найчастіше настає на підставі підтвердженого наміру або недбалості, у космічному праві передбачена абсолютна відповідальність держави за дії та бездіяльність, як власні, так і її суб'єктів. При цьому для забезпечення відшкодування збитків за негативними наслідками космічної діяльності, національними законодавствами слід передбачити режим обов'язкового страхування від шкоди, завданої третім особам, незалежно від того, чи здійснюється космічна діяльність суб'єктами публічного чи приватного права кожної конкретної країни, оскільки ці збитки мають бути відшкодовані урядом країни, яка здійснює космічну діяльність, і незалежно від того, чи будуть вони виплачуватися за кордоном чи на території цієї держави.

Суб'єкти приватного права для забезпечення космічної діяльності повинні мати фінансові гарантії для оформлення страхування з відшкодування шкоди потерпілим сторонам, при цьому держави як суб'єкти публічного права, наприклад США, Франція та Японія, підтримують розвиток галузі за участю приватних інвестицій наступним чином: у разі виникнення збитків, розмір яких перевищує гарантійну суму уряду додатково вносять кошти аж до певної встановленої урядом суми.

Уряди країн, які зацікавлені у технологічному розвитку національних космічних галузей, завжди зацікавлені у залученні фінансування, у тому числі й від суб'єктів приватного права. А інвестиційна діяльність, зазвичай, більш жваво розвивається, у країнах, де чітко прописані правила ведення бізнесу, і створений належний режим правового регулювання. Аналізуючи космічні законодавства країн, можна зробити висновок, що існуючий стан із правовою регламентацією міжнародно-правової відповідальності країн за наслідками космічної діяльності, найчастіше визначається можливостями і бажанням країн розширювати цю діяльність, по-перше, і бажанням підтримання приватних підприємств та їх бізнесу, пов'язаного з космічною діяльністю.

Література

- Кадзуто, Судзуки. *Космос как новая территория военных столкновений*. 2018. <https://www.nippon.com/ru/in-depth/a06101/>
- Сэцуко, Аоки. *Закон о космической деятельности и деятельность венчурных предприятий: Япония стремится к расширению космического бизнеса*. 2017. <https://www.nippon.com/ru/currents/d00294/>

- Handbook of Space Law*. Edited by Frans Von Der Dunk. Edward Elgar Publishing Ltd., 2015.
- Kurasawa, Hideto. An overview of Japan's space activities. *SpaceTech Asia*, August 14, 2018. <http://www.spacetechnasia.com/an-overview-of-japans-space-activities/>
- International Law: Contemporary Issues and Future Developments*. Edited by Sanford Silverburg, Routledge, 2018.
- Doyle, Stephen. Legal Aspects of Space Commercialization. *Space Law: Development and Scope* by Nandasiri Jasentuliyana. Praeger/International Institute of Space Law, 1992.
- von Bencke, Matthew. *The Politics of Space: A History of U.S.-Soviet/Russian Competition and Cooperation in Space*. Westview Press, 1997.

References

- Kadzuto, Sudzuky. Kosmos kak novaia territorya voennykh stolknoveniy. 2018. <https://www.nippon.com/ru/in-depth/a06101/>
- Satsuko, Aoky. Zakon o kosmycheskoi deiatelnosti y deiatelnost venchurnykh predpriyatiy: Yaponiya stremytsia k rasshyreniyu kosmycheskoho byznesa. 2017. <https://www.nippon.com/ru/currents/d00294/>
- Handbook of Space Law*. Edited by Frans Von Der Dunk. Edward Elgar Publishing Ltd., 2015.
- Kurasawa, Hideto. An overview of Japan's space activities. *SpaceTech Asia*, August 14, 2018. <http://www.spacetechnasia.com/an-overview-of-japans-space-activities/>
- International Law: Contemporary Issues and Future Developments*. Edited by Sanford Silverburg, Routledge, 2018.
- Doyle, Stephen. Legal Aspects of Space Commercialization. *Space Law: Development and Scope* by Nandasiri Jasentuliyana. Praeger/International Institute of Space Law, 1992.
- von Bencke, Matthew. *The Politics of Space: A History of U.S.-Soviet/Russian Competition and Cooperation in Space*. Westview Press, 1997.

The Legal Regime of Space Objects: Scientific Doctrine

Roman Shyshka

Doctor of Law, Professor, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law
of the National University “Odessa Academy of Law”

(Kyiv, Ukraine)

E-mail: roman1353@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0532-1909>

The paper investigates the legal regime of space objects, namely: the order of their creation, introduction into legal circle and, in particular, the use and responsibility for the claimed rights to them. The author examines the acts of the current legislation, law-enforcement practices, formulates the scientific doctrine. The author suggests that in the legal regime for space objects having specific property rights as absolute. They provide the rights of owners who are dominant in the collision of real rights, in particular easements, and property rights, and are secured by imperative obligations for the return of artificial space objects to their owners.

Keywords: space objects, legal regime, property rights

Правовий режим космічних об'єктів: наукова доктрина

Шишка, Роман Богданович

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Київського інституту інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія»
(Київ, Україна)

В статті досліджується правовий режим космічних об'єктів, а саме: порядок їх створення, введення в правовий обіг та, особливо, використання і відповідальності за заявлені права на них. Автор досліджує акти чинного законодавства, правозастосовні практики, формулює наукову доктрину. Автор припускає, що за правовим режимом на космічні об'єкти виникли особливі речові права, як абсолютні. Вони забезпечують права власників, які є домінуючими при колізії речових прав, зокрема сервітутів, та права власності, та забезпечені зобов'язаннями імперативного характеру щодо повернення штучних космічних об'єктів їх власникам.

Ключові слова: космічні об'єкти, правовий режим, право власності

© Shyshka, Roman, 2018

Received: June 23, 2018; accepted: August 3, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 63-69.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/8>

Постановка проблеми

Простір за межами земної атмосфери називають космічним простором. Він не зовсім порожній: у ньому є космічні об'єкти природного та штучного походження, на які заявлені права чи вони виникли внаслідок їх створення та запуску на орбіту, видаються сертифікати та свідоцтва тощо. Рано чи пізно до природних об'єктів виникає пізнавальний, а потім власницький інтерес: наразі не тільки на Місяць чи ділянки на ньому зареєстровані права, але навіть і на Сонце. Тож стосовно цих об'єктів виникають правовідносини, які є міжгалузевими, але наразі вони охоплюються предметом космічного права. Це призводить до непорозумінь, спорів і навіть конфліктів і потреби їм запобігати завдяки посиленню регулятивної та охоронної функцій права. Зокрема Індія провела експеримент зі збиття в космосі супутника внаслідок чого значно підвищилася суттєво небезпека для діючих комічних об'єктів штучного походження.

Здебільшого, дослідження і використання космічного простору, включаючи його об'єкти: Місяць та інші небесні тіла, а також штучні апарати, космічне сміття тощо здійснюється в країнах які:

- a) Мають розвинуту космічну інфраструктуру. Це США, РФ, Великобританія, Франція, останні десятиріччя — досить посилено Китай та в останні роки Індія;
- b) Проявляють чи мають свій інтерес у космічній сфері та є учасниками міжнародних та інших космічних програм. Наприклад, Україна;
- c) Інші країни, незалежно від ступеня їх економічного чи наукового розвитку;
- d) Приватні компанії, які створюють конкуренцію названим та іншим державам.

Принаймні, космічний простір та небесні тіла відкриті для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності й відповідно до міжнародного права при вільному доступі до всіх районів небесних тіл. Це створює загальні та локальні загрози для безпеки освоєння космосу.

Існує досить фундаментальна правова складова щодо врегулювання відносин стосовно космічних об'єктів. Їх основу становлять «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла», або скорочено «Договір про космос» [Договір, 1967], та «Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах» [Угода, 1979]. Водночас не все, що визначене цими та іншими актами позитивного права, є беззаперечне, навіть розумне з точки здійсненості співвідношення належного та сушого. Це стосується правового режиму об'єктів як частини правового режиму космічного простору взагалі, чи як речей природного чи штучного походження зокрема. Насамперед йдеться про безпеку людства і недопущення його вимирання від наслідків вторгнення на Землю великих космічних об'єктів, а значить про відстеження орбіт космічних об'єктів та готовність їх змінити в разі загроз, упорядкування використання космічного простору космічними апаратами, прибирання його від космічного сміття, використання інформаційних ресурсів та

мінімізації наслідків господарської, наукової та іншої, зокрема туристичної, діяльності в космосі.

Об'єктом дослідження є правовий режим космічних об'єктів як порядок їх створення, введення в правовий оборот та, особливо, використання і відповідальності за заявлені права на них. Предметом дослідження є акти чинного законодавства, правозастосовна практика, наукова доктрина.

Виклад основного матеріалу

Підхід розпадається на дві частини: встановлення семантичного та правового навантаження категорії «правовий режим об'єкта прав» і на цьому тлі визначення правового режиму космічних об'єктів природного та штучного походження. Щодо першого, то в юридичній літературі досі не склалось єдності і домінує формальне визначення правового режиму земельних ділянок, в основі якого є специфіка права власності на них чи порядок та спосіб введення у використання, можливості використання та припинення прав на такий об'єкт, яке екстраполюється щодо інших об'єктів прав або доктринальні підходи. Водночас з ним конкурує поняття «режим діяльності». В результаті їх пересікання виникають змішані конструкції.

Не вдаючись у їх аналіз, зауважимо, що йдеться про правову категорію та, у даному разі те, що стосовно цих об'єктів можуть виникнути чи існують права і охоронювані законом інтереси; вони мають певні фізичні властивості, які охоплюються цією категорією, зокрема можуть складати потенції небезпеки для інших космічних об'єктів, особливо штучного походження, міняти орбіти природних об'єктів та загрожувати негативними наслідками.

За порядком встановлення правовий режим космічних об'єктів може бути легальним (законним) чи договірним. Більше йдеться про другий, який є прийнятним для міжнародного співтовариства.

Загальновизнано, що польоти космічних суден призначені для орбітального інерційного пересування в безповітряному просторі. На їх рух впливає сила тяжіння Землі та інших планет. Міжнародна авіаційна федерація (ФАІ) реєструє політ судна як космічний, починаючи з висоти 100 км. На цій висоті космічний апарат може здійснити повний орбітальний оберт навколо Землі.

Міжнародно-правовий режим космічних об'єктів, як і космонавтів чи астронавтів, визначено рядом міжнародно-правових документів, як джерел міжнародного космічного права:

1. «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» [Договір, 1967].
2. «Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір» [Угода, 1968].
3. «Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір» [Конвенція, 1975].
4. «Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах» [Угода, 1979].
5. «Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення» [Принципи, 1982].

Так згідно названого нами першого договору держава — його учасник, в реєстр якого внесено об'єкт, що запущений в космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль над

ним та над екіпажем цього об'єкта протягом їх перебування в космічному просторі, в тому числі й на небесному тілі [Договір, 1967]. Принциповим є те, що право власності на космічні об'єкти, які запущені в космос, включаючи об'єкти, що доставлені чи споруджені на небесному тілі, та їх складові зберігають стан недоторканності під час їх перебування в космічному просторі чи на небесному тілі, чи по поверненні на Землю. Такі об'єкти чи їх складові частини, а також знайдені за межами держави-учасника Договору, в реєстр якого вони занесені, повинні бути повернені цій державі. При тому така держава повинна на вимогу надати до їх повернення розпізнавальні дані. У цій частині краще було б вказати ідентифікаційні дані.

При встановленні режиму космічного простору та небесних тіл, накопичилось певне непорозуміння, яке спричинене відсутністю загальновизнаного визначення цих територій та розуміння категорії «правовий режим». Як вважається, основною причиною такої невизначеності є відсутність у праві чіткого розрізнення між космосом і повітряним простором, який визнається територією держави. Досі космос нерідко визначають як простір, що знаходиться за межами повітряної сфери Землі, режим якого визначає міжнародне право ¹.

Виділяють простори, що мають особливості з погляду їхнього використання: ближній космос, дальній космос, геостаціонарну орбіту. Правовий режим цих просторів ґрунтується на існуючому режимі всього космічного простору. Проте, одне коли космічне тіло перебуває, рухається, міняє траєкторію руху у ближньому космічному просторі, а інше — у дальньому. Наприклад, коли супутники із атомними енергетичними установками сходять з орбіт, то виникає проблема радіаційного зараження територій та відповідальності власників та шкоду довкіллю.

Основним міжнародно-правовим актом, що визначає режим дослідження та використання космічного простору та небесних тіл, є «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла», або скорочено «Договір про космос» [Договір, 1967]. Договором встановлено, що дослідження та використання космічного простору, включно з Місяцем та іншими небесними тілами, здійснюється на благо та в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їхнього економічного або наукового розвитку, та є надбанням всього людства. У його ст. 2 встановлено, що ніяка ділянка космічного простору, включно з небесними тілами, не підлягає національному привласненню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні будь-якими іншими способами, а дослідження космічного простору слід проводити відповідно до міжнародного права, включно зі Статутом ООН [Договір, 1967].

Отже, космічні об'єкти природного походження не можуть бути об'єктами права власності. Проте є право першовідкривача та першоосвоювача, і рано чи пізно воно дасть про себе знати, особливо з реалізацією проекту місячних та марсіанських баз, хоча б за правом справедливості витрат на освоєння космічного простору. Чи не тому гонка в освоєнні ближнього та далекого космосу значно посилилася. Не виключені такі права і на штучні об'єкти, зокрема міжнародних космічних станцій. Якщо окремий їх модуль належить окремій державі чи приватній компанії, то в разі знищення чи пошкодження

¹ В Юридичному підкомітеті Комітету ООН з використання космічного простору у мирних цілях питання про делімітацію космосу обговорюється з 1967 р. і залишається поки невирішеним. Існуючі погляди на критерії делімітації іноді суттєво відрізняються, що не дозволяє говорити про наявність необхідного *opinion juris*.

модулю персонал слід зберегти та надати можливість використати його ресурси для збереження життя.

Більше питань виникає стосовно штучних космічних об'єктів — штучних небесних тіл, засобів їх доставки, інших їх частин, які запущені чи споруджені в космічному просторі, чи на небесних тілах для їх дослідження, чи використання з мирною метою. Стосовно таких об'єктів зрозуміла структура правовідносин: визначено коло суб'єктів (країна, яка вивела в космос такий об'єкт) — учасник, що здійснив, організував запуск, надав установки чи територію, в тому числі й держава, яка здійснила ці дії як член міжнародної організації, яка займається космічною діяльністю на умовах, які передбачені Договором про космос особливе місце в цьому переліку відведене державі реєстрації космічного об'єкта, оскільки вона наділена юрисдикцією стосовно такого об'єкта.

Нагадаємо, що юрисдикція буває повна та обмежена. Повна юрисдикція означає владу держави наказувати поведінку і забезпечувати реалізацію своїх приписів всіма наявними в її розпорядженні законними засобами. Обмежена юрисдикція означає, що держава може наказувати поведінку, однак вона в більшій чи меншій мірі обмежена у використанні засобів, що забезпечують виконання приписів.

Встановлення прав на штучні космічні об'єкти здійснюється за певними процедурами: держава за узгодженням із іншими учасниками вносить номер об'єкта у свій національний реєстр, повідомляє його та інші необхідні дані Генеральному секретарю ООН для внесення в Реєстр, який ведеться з 1961 р. Надалі за номером й іншими даними Реєстру ведеться ідентифікація об'єкта чи його частин в разі знаходження їх за межами території держави реєстрації чи на міжнародній території і повертається державі реєстрації. У всякому разі це перешкоджає поширенню на космічні об'єкти режиму знахідки. Юрисдикція держави реєстрації стосовно зареєстрованого об'єкта і його екіпажу зберігається на весь період перебування його в космосі, чи польоті. Тут йдеться про право власності на штучні космічні об'єкти, яке поширюється на космічний об'єкт, його частини, встановлену на ньому апаратуру, зразки, відкриття, цінності іншого характеру [Lyall & Larsen, 2017].

Право власності на штучний космічний об'єкт може належати одній чи декільком державам, чи міжнародній організації, навіть приватній компанії. Щодо останнього, то в міжнародних документах пряма вказівка на приналежність космічних об'єктів приватним компаніям не передбачена і законодавець у цій частині запізнюється, що не бажане і повинне бути надолужене. Тим більше, що наразі розробляються і близькі до реалізації відповідні космічні програми, зокрема космічного туризму, виведені телекомунікаційні супутники приватних компаній, під них видаються розвідувальні системи. Це потребує чіткого визначення і закріплення прав публічних утворень на космічні штучні об'єкти з правами приватних осіб.

Держави вправі виводити космічні об'єкти на навколосезні та інші орбіти, здійснювати їх посадку на небесні тіла, запуск з них, розміщувати космічні апарати, обладнання, прилади, станції в будь-якому місці поверхні небесних тіл чи в їх надрах, переміщати їх. Таке право набули й приватні компанії. Проте вони повинні інформувати Генерального секретаря ООН про місце розташування штучних космічних об'єктів, їх консервацію чи діяльність; випадки знаходження космічних об'єктів і негайно повертати їх державі реєстрації. Водночас, частини космічних штучних об'єктів чи самі об'єкти, які не мають розпізнавальних знаків і не зареєстровані належно, не повертаються. Тож йдеться лише про індивідуально визначені штучні космічні об'єкти як умову їх легітимації та захисту

прав власників. На окремі космічні об'єкти природного походження, зокрема метеорити, держави здебільшого оголошують свої виключні права.

Серед космічних об'єктів виділяються аерокосмічні об'єкти чи «гібридні системи», які проходять через іноземні повітряні простори при приземленні, зміні орбіти, а також забезпечують транспортне сполучення пунктів на Землі та у космосі. Зустрічаються об'єкти невідомого походження (НЛО). Це пов'язане із забезпеченням національної та колективної безпеки цих країн та необхідністю їх інформувати про проходження такими об'єктами їх повітряного простору.

Держави-учасники Договору повинні негайно інформувати інші держави-учасники Договору чи Генерального секретаря ООН про встановлені ними явища в космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, які можуть бути небезпечними для життя чи здоров'я космонавтів. Видається, що тут слід було б доповнити вимогою про безпеку довкілля та космічному сполученню, особливо щодо штучних космічних об'єктів, над якими втрачено контроль.

Не менш важливим елементом правового режиму штучних космічних об'єктів є врегулювання витрат, які понесені на виявлення і повернення космічного об'єкта чи його складових. Вони згідно із договором покриваються державами чи організаціями, які здійснили їх запуск. Вважаємо, що такий підхід повинен бути збережений і щодо відшкодування завданого збитку від запуску та приземлення штучних космічних об'єктів.

Важливою є ст. 4 Договору про космос 1967 р. щодо заборони розміщення в космосі зброї масового знищення. Тим самим космічний простір і небесні тіла проголошені частково демілітаризованою зоною, включно з без'ядерним статусом [Договір, 1967]. Договором в космосі також заборонено проводити будь-які випробування ядерної зброї. Розміщення в космосі звичайних видів озброєння та збройних сил загальним міжнародним правом не заборонено, так само як не заборонено використання космосу для військових цілей. Деякі обмеження в цій галузі накладали лише двосторонні угоди. Водночас фахівці стверджують про мілітаризацію космосу.

Місяць та інші небесні тіла є демілітаризованими та нейтралізованими територіями, що забороняє будь-яке їх військове використання. Відповідно до Договору про космос вони можуть бути використані виключно в мирних цілях. Однак це не виключає права держави включати військовослужбовців у склад екіпажу космічного об'єкта (ст. 4) та їхнього права робити посадку на небесні тіла [Договір, 1967]. Так чи інакше спокуса використати ці об'єкти з військовою метою існує, і при нинішніх технологіях проконтролювати це і протистояти досить складно. Практика показує, що покладатися на чесне слово і завірення щодо чесності намірів та дотримання режиму космічного об'єкта не варто.

Висновки

Наразі з розвитком технологій та протистоянь заборонам та обмеженням як складової режиму космічних об'єктів приймаються обґрунтовані спроби розвинути й уточнити деякі положення Договору про космос [Договір, 1967] та Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах [Угода, 1979]. Зокрема, угода поширює на Місяць і небесні тіла режим «загального надбання людства» та приписує, щоб розробка природних ресурсів була тут підпорядкована спеціальному міжнародно-правовому режиму. Однак ні Угода, ні інші міжнародно-правові акти такий режим не

встановлюють. Це підтверджує, що міжнародне космічне право в частині визначення режиму небесних тіл значною мірою перебуває у сфері бажаного, ніж суцього, і багато дійсного залишається поза межами досяжності людства.

З урахуванням наведеного, за правовим режимом космічних об'єктів можна припустити, що на них виникли особливі речові права, як абсолютні. Вони забезпечують права власників, які є домінуючими при колізії речових прав, зокрема сервітутів, та права власності та забезпечені зобов'язаннями імперативного характеру щодо повернення штучних космічних об'єктів їх власникам.

Література

- Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла.* Прийняття від 27.01.1967. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480
- Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір.* Прийняття від 14.01.1975. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253
- Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення.* Прийняття від 10.12.1982. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_497
- Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах.* Прийняття від 18.12.1979. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482
- Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір.* Прийняття від 22.04.1968. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483
- Lyall, Francis, and Paul B. Larsen. *Space Law: A Treatise*. Routledge, 2017.

References

- Dohovir pro pryntsyipy diialnosti derzhav po doslidzhenniu i vykorystanniu kosmichnoho prostoru, vkliuchaiuchy Misiats ta inshi nebesni tila. Pryiniattia vid 27.01.1967. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480
- Konventsiiia pro reiestratsiiu obiektiv, shcho zapuskaiutsia v kosmichnyi prostir. Pryiniattia vid 14.01.1975. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253
- Pryntsyipy vykorystannia derzhavamy shtuchnykh suputnykiv Zemli dlia mizhnarodnoho bezposerednoho televiziinoho movlennia. Pryiniattia vid 10.12.1982. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_497
- Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2004, № 40-41, 42, st.492. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- Uhoda pro diialnist derzhav na Misiatsi ta inshykh nebesnykh tilakh. Pryiniattia vid 18.12.1979. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482
- Uhoda pro riativannia kosmonavtiv, povernennia kosmonavtiv i povernennia obiektiv, zapushchennykh u kosmichnyi prostir. Pryiniattia vid 22.04.1968. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483
- Lyall, Francis, and Paul B. Larsen. *Space Law: A Treatise*. Routledge, 2017.

Sustainable Development of “Green” Technologies: Legal Protection of the Ambient Air from Pollutants

Larysa Soroka

Ph.D. in Law, Associate Professor, Scientific Institute of Public Law
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: lsoroka_kw@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6979-6049>

Olena Syntichenko

Ph.D. in Law, Associate Professor, Kyiv National University of Trade and Economics
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: elena.sitnichenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9740-0216>

The evolution of technology is heading for “green” technologies that are safe for the environment. In the scientific community, various conceptual models are developed that are based on the aerospace activities of humanity for the purpose of exploration and use of the aerospace environment (Sky, Space) for survival and development. In the paper, the authors consider an important component of conceptual models of aerospace environment exploration, that is, preservation and restoration of the natural state of ambient air under intensive development of road and aerospace transport. The authors will analyze the legal acts of Ukraine and the European Union that regulate the protection of ambient air from pollutants in exhaust gases of road and aerospace transport, as well as emphasize the search for ways to improve the legislative framework in this area.

Keywords: ambient air, pollutants, ecological quality, legal regulation, aerospace activities, road and aerospace transport

Received: March 21, 2018; accepted: April 27, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 70-75.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/9>

Problem Statement

Sergey Krichevskiy, a recognized researcher in space exploration technologies, argues that the technologies evolve towards “green” technologies, that is, safe for the environment [Krichevskiy, 2015]. He proposed a conceptual model of “cosmic dream” based on the aerospace activities of humanity for the purpose of exploration and use of aerospace space (Sky; Space) for survival and development [Krichevskiy, 2017]. In the article, the authors consider an important component of Krichevskiy’s conceptual model, that is, preservation and restoration of the natural condition of ambient air under intensive development of road and aerospace transport. The authors focus on the legal framework of the European Union and Ukraine that regulates motor vehicle emission into the ambient air.

The Basic Law of Ukraine formulates and provides for the right to preserve and restore the natural state of the ambient air, to create favorable conditions for life, to ensure air quality and to prevent the hazardous effects of the ambient air on human health and the environment. Article 16 of the Constitution of Ukraine states that ensuring environmental quality and maintaining ecological balance throughout Ukraine, overcoming the aftermath of the Chernobyl catastrophe, and preserving the gene pool of the Ukrainian people is a duty of the State [Constitution, 1996]. The State implements this function through the protection of the ambient air from the harmful effects of pollutants from exhaust gases of motor vehicle and aerospace technology [Krichevskiy, 2015].

The implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, including the compliance with the norms and standards of the European Union in various areas, is relevant today. It is related to carrying out the necessary reforms in Ukraine, involving environmental protection.

The ambient air is an essential physical and biological factor for human existence and a source of life on Earth that in its natural state is composed of a mixture of gases, such as nitrogen (over 78%), oxygen (about 20%), as well as argon, carbon dioxide, hydrogen, helium, neon, ozone, dust, water vapor and some other substances [Kyshko-Yerli, 2014]. Scientific and technological progress has expanded the use of atmospheric resources and properties. However, the negative anthropogenic impact on the ambient air has been increasing significantly. The scale of its industrial pollution has threatened the human health, the ozone layer, weather and climate of our planet.

The aim of the article is to analyze the legal regulations of Ukraine and the EU on the issues of ambient air protection from exhaust emission pollutants of road and aerospace transport, as well as to find ways to improve the legislative framework in this area.

Main research areas

With the advent of the objective need to protect the atmosphere and to create technical means of such protection and control of pollution, international law began to form bans on transboundary air pollution. In November 1979, a multilateral Convention on Long-range Transboundary Air Pollution was adopted that became a significant achievement in international legal regulation of transboundary pollution. The Convention came into force on March 16, 1983. The parties to the agreement are most European countries including Ukraine, Belarus, Canada and the United States.

However, European governments did not develop a system of measures to improve environmental security until early 90’s of the last century. Manufacturers of automotive and aerospace engineering were obliged to improve gradually their products in order to reduce harmful exhaust gas emission.

In 2000, Ukraine acceded to 1958 “Agreement concerning the adoption of uniform technical prescriptions for wheeled vehicles, equipment and parts which can be fitted and/or be used on wheeled vehicles and the conditions for reciprocal recognition of approvals granted on the basis of these prescriptions” [Agreement, 2000]. Since then in Ukraine, the issue of environment-friendly transport is being considered seriously. The document provides an effective mechanism for the gradual introduction of modern road and aerospace transport requirements in Ukraine that comply with EU standards.

In the countries of the European Union, one of the main regulatory acts on the concept of “exhaust gas pollutants from vehicles” is Regulation (EC) No 715/2007 of the European Parliament and of the Council of the European Union of 20 June 2007 “On type approval of motor vehicles with respect to emissions from light passenger and commercial vehicles (Euro 5 and Euro 6) and on access to vehicle repair and maintenance information” [Regulation, 2008]. Article 3 of the Regulation defines the basic concepts in the area regulated. For example, the concept “gaseous pollutants” is considered as the exhaust gas emissions of carbon monoxide, nitrogen oxides, expressed in nitrogen dioxide (NO₂) equivalent, and hydrocarbons.

In the current legislation of Ukraine, the concept of “pollutant” is defined as a substance of chemical or biological origin that is present in or enters the ambient air and can have a negative impact on the human health and environment directly or indirectly [On Protection, 1992].

A widespread approach to the above-mentioned concept is provided in the Modern Ecological and Environmental Dictionary, which defines pollutants as “natural or human-made physical agents, chemicals that enter the environment or occur therein in excess of the limits of normal fluctuations or average natural background over a certain period or are therein in excess of the indicators acceptable for specific purposes” [Dictionary, 2010: 25].

Therefore, the norms of exhaust gas pollutants from road and aerospace transport are the maximum permissible amount of pollutants released into environment that have a negative impact on it.

The legal framework of State standards for ambient air protection from the adverse impact of pollutants is the Law of Ukraine “On Environmental Protection” [Law, 1992]. The specified law provides for the requirements of environmental quality of road and aerospace transport, obligatory for enterprises, institutions, organizations that carry out design, manufacture, operation, maintenance of motor vehicles, aircraft, vessels, other mobile means and installations, production and supply of fuel.

Under these requirements, the entities, engaged in road and aerospace transport, are subject to:

1. To develop and implement a complex of measures for reducing toxicity and elimination of pollutants contained in emissions and discharges of road and aerospace transport;
2. To shift to less toxic types of energy, fuel;
3. To adhere to the operating mode of road and aerospace transport;
4. To implement other measures aimed at preventing and reducing emissions and discharges into environment;
5. To adhere to the established levels of physical influences (Part 1 of Article 56 of this Law).

Moreover, the heads of road and aerospace transport organizations and the owners of road and aerospace transport are responsible for complying with the standards of permissive limit of emissions and discharges of pollutants and permissive limit levels of physical environmental impacts established for the respective type of vehicle (Article 33 of this Law) [Law, 1992].

To ensure environmental protection, to promote a better quality of life, to prevent negative effects of the ambient air on the human health and environment, to regulate emissions of the most common and hazardous pollutants, the Main principles (strategy) of the State environmental policy of Ukraine for the period until the year 2020 [On the main, 2011] have been adopted.

The most common and hazardous pollutants to be regulated include nitrogen oxides, benzo[a]pyrene, dioxide and other sulphur compounds, carbon monoxide, ozone, suspended solids (micro particles and fibers), lead and its compounds, formaldehyde, metals and their compounds, organic amines, volatile organic compounds, persistent organic compounds of chlorine, bromine and their compounds, fluorine and its compounds, cyanides, freons, arsenic and its compounds.

To assess air pollution, the air quality standards and emission standards for the maximum permissible air pollutants, the levels of hazardous effects of physical and biological factors within the localities, recreation zones, other places of residence, permanent or temporary stay of people, environmental objects are established [On procedure, 2002].

The procedure for the development and approval of these averages is regulated by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 303 of March 13, 2002 [On approval, 2001]. The standards are developed for each type of mobile source newly created and/or operated throughout Ukraine, taking into account the requirements of national and international legislation on environmental protection.

For road and aerospace transport operated, standards are developed considering existing technologies, and for newly created, considering the most advanced technologies available for reducing pollutants in exhaust gases, the effect of physical factors of mobile sources and purifying exhaust gases. The standards are developed in accordance with the Instruction on general requirements for the development of standards for pollutants in exhaust gases and the effect of physical factors of ambient air pollution mobile sources, which is approved by the Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine.

The UNECE Regulations and the State Standards of the SSU regulate the level of pollutants in exhaust gases of road and aerospace transport. These standards are developed to form a regulatory framework for controlling environmental indicators of operation of road and aerospace transport that use conventional or alternative fuels in their propulsion system, and black smoke from road and aerospace transport with diesel engines and gas diesel engines. The requirements of road and aerospace transport environmental standards meet the requirements of the European Union Directive 96/96 / EC “On the approximation of the laws of the Member States relating to roadworthiness tests for motor vehicles and their trailers” [Regulation, 2007].

The standards for the maximum permissible pollutant concentrations in the environment and the level of hazardous physical and biological effects on it are uniform throughout Ukraine. These standards are determined according to the scheme approved by the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine in order to comply with the requirements of the national legislation and legislation of the European Union.

Conclusions

The authors have found that most discrepancies with European environmental practices are in the organization and implementation of monitoring of the ambient air. It should be noted that the air quality monitoring system in Ukraine was developed and implemented more than half a century ago; most of the air quality monitoring stations were established in the 40-50s of the 20th century.

The reform of the monitoring system can solve the problem of limited awareness of communities, as well as authorities, on the state of the environment, including the use of web technologies. In the course of reforming the State environmental monitoring system, the continuity of environmental components monitoring, the maximum use of existing monitoring structures, as well as the optimization of funding for maintaining the operation and development of the monitoring system, should be ensured.

In this regards, a key reform is the implementation of Directive 2008/50/EC, which provides for the establishment of zones and agglomerations according to the degree of air pollution, the development of air quality action plans for zones and agglomerations where levels of pollutants exceed limit values or targets, short-term action plans for zones and agglomerations where there is a risk of exceeding the limits of pollution, monitoring of dust content (PM_{2.5} and PM₁₀) and other pollutants in the air.

Therefore, the analysis of current efforts to harmonize domestic environmental protection practices on ambient air quality and standards of the European Union reveals that the complexity of the problems and the lack of established mechanisms for regulating ambient air quality, which would ensure its predicted quality and compliance with environmental standards, create obstacles to the further harmonization of environmental legislation, and establish non-compliance with the requirements of the European law on environmental protection [Directive, 2008].

References

- Dyrektyva 2008/50/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 21 travnia 2008 roku “Pro yakist atmosferneho povitria ta chystishe povitria dlia Yevropy” vid 21.05.2008 № 2008/50/IeS.* http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_950 (in Ukrainian)
- Konstytutsiia Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996. № 30.- st. 141. (in Ukrainian)
- Krichevskiy, Sergey. Evolution of Technologies, “Green” Development and Grounds of the General Theory of Technologies. *Philosophy and Cosmology*, 2015 (Vol.14): 119-138.
- Krichevsky, Sergey. Cosmic Humanity: Utopia, Realities, Prospects. *Future Human Image*, 7, 2017: 50-70.
- Kyshko-Yerli, O. B. Adaptatsiia ekolohichnoho zakonodavstva Ukrainy do prava navkolyshnoho seredovyscha Yevropeiskoho Soiuzu. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 3, 2014: 215–219. (in Ukrainian)
- Pro zatverdzhennia pereliku naibilsh poshyrenykh i nebezpechnykh zabrudniuuyuchykh rehovyn, vykydy yakyykh v atmosferne povitria pidliahaiut rehuliuivanniu.* Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 lystopada 2001 r. N 1598. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011598.html. (in Ukrainian)

- Pro osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku. Zakon Ukrainy vid 21 hrudnia 2010 r. №2818-6. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2011. № 26. st.218. (in Ukrainian)
- Pro okhoronu atmosferneho povitria: Zakon Ukrainy vid 16 zhovtnia 1992 r. №2707-12. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 50. St.678. (in Ukrainian)
- Pro Poriadok rozroblennia ta zatverdzhennia normatyviv ekolohichnoi bezpeky atmosferneho povitria*. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 bereznia 2002 roku № 299. Ofits. visn. Ukrainy. 2002. № 12. St. 571. (in Ukrainian)
- Rehlament (IeS) №715/2007 Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady YeS “Pro zatverdzhennia typu kolisnykh transportnykh zasobiv stosovno shkidlyvykh vykydiv lehkykh pasazhyrskykh transportnykh zasobiv ta transportnykh zasobiv komertsiinoho pryznachennia (Ievro-5 ta Ievro-6) i pro dostup do informatsii shchodo remontu ta tekhnichnoho obsluhovuvannia kolisnykh transportnykh zasobiv”* vid 20 chervnia 2007 r. Ofitsiinyi visnyk Yevropeiskoho Soiuzu vid 31.07.2008. (in Ukrainian)
- Slovyk-dovidnyk suchasnykh ekolohichnykh ta pryrodookhoronnykh terminiv*. Ukl. Honcharenko H.Ie., Sovhira S.V. Kyiv: Naukovyi svit, 2010. (in Ukrainian)
- Uhoda pro pryiniattia yedynykh tekhnichnykh prypysiv dlia kolisnykh transportnykh zasobiv, predmetiv obladnannia ta chastyn, yaki mozhut buty vstanovleni ta/abo vykorystani na kolisnykh transportnykh zasobakh, i pro umovy vzaiemnoho vyznannia ofitsiinykh zatverdzen, vydanykh na osnovi tsykh prypysiv*. Vid 10.02.2000. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_343 (in Ukrainian)
- Regulation (EC) No 715/2007 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2007 on type approval of motor vehicles with respect to emissions from light passenger and commercial vehicles (Euro 5 and Euro 6) and on access to vehicle repair and maintenance information*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:l28186&from=DE>
- Zakon Ukrainy “Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha”. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 41. St.546. (in Ukrainian)

Ownership of Space Objects

Olexander Svitlychnyy

Doctor of Law, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

E-mail: a.svetlichnyj@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0485-3804>

The article is devoted to the study of the concept of «space objects» and their legal nature. The situation arising in international space law in connection with the adoption by the United States and Luxembourg of legislative acts aimed at the legalization, extraction, use and appropriation of space resources by private companies is analyzed. The legal acts, basic scientific opinions and legal positions of lawyers concerning the activity of different states in the space industry, the activities of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Legal Subcommittee have been analyzed.

It is concluded that today the basic acts of international space law are lagging behind the development of scientific and technological progress, and the relevant UN structures are not able to solve all the pressing problems of space activity. It is proposed to adopt a number of agreed normative legal acts of international space law and to create a new organization on issues of space activities.

Keywords: ownership, space objects, natural resources, international space law, regulations, organization

Право власності на космічні об'єкти

Світличний, Олександр Петрович

Доктор юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

Стаття присвячена дослідженню поняття «космічні об'єкти» та їх правової природи. Аналізується ситуації, що виникла в міжнародному космічному праві у зв'язку з прийняттям США та Люксембургом законодавчих актів, метою яких є легалізація, видобуток, використання та присвоєння космічних ресурсів приватними компаніями. Проаналізовано нормативно-правові акти, основні наукові думки і правові позиції юристів щодо діяльності різних держав у космічній галузі, діяльність Комітету з використання космічного простору в мирних цілях та його Юридичного підкомітету.

Зроблено висновок, що на сьогодні базові акти міжнародного космічного права, відстають від розвитку науково-технічного прогресу, а відповідні структури ООН не в змозі вирішити всі нагальні проблеми космічної діяльності. Пропонується прийняти низку узгоджених нормативно-

© Svitlychnyy, Olexander, 2018

правових актів міжнародного космічного права та створити нову організацію з питань космічної діяльності.

Ключові слова: право власності, космічні об'єкти, природні ресурси, міжнародне космічне право, нормативні акти, організація

Received: July 3, 2018; accepted: August 21, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 76-95.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/10>

Постановка проблеми

Українська земля дала світу видатних вчених, без яких складно уявити уявлення про космос та розвиток космонавтики. Микола Кибальчич, що народився на Чернігівщині, ще в XIX ст. розробив проект унікального літального апарату, який міг би здійснювати космічні польоти. Уродженець Полтави Юрій Кондратюк, ще у 1916 році розрахував оптимальну траєкторію польоту до нічного світила, які були використані американцями при підготовці польоту людини на Місяць. Під керівництвом уродженця Житомира Сергія Корольова був запущений перший штучний супутник Землі та відбувся перший політ людини у космос. Завдяки іншому українцю Валентину Глушко, було створено двигуни, на яких працювали практично всі радянські ракети-носії. Вагомий внесок у розвиток космонавтики було зроблено українськими підприємствами, серед яких особливе місце займали дніпропетровські Південний машинобудівний завод і конструкторське бюро «Південне», де у 1957 році було створено ракетоносії «Космос», який успішно використовувався для польотів в космос та інші космічні апарати, такі як «Метеор», «Стріла» і супутники з серії «Інтеркосмос».

І на сьогодні Українська держава є приймає активну участь в освоєнні Всесвіту, приймаючи участь у розробці космічних апаратів та здійснюючи їх запуск.

Внаслідок швидкому розвитку технологій, астрономи роблять нові відкриття у Всесвіті. Завдяки чому українські назви й імена увічнені в різноманітних космічних об'єктах. Зокрема, один з найбільших кратерів планети Меркурій носить ім'я Тараса Шевченка. На Венері один з кратерів назвали на

честь астронома і геофізика Зінаїди Аксентьевої, а на Марсі про Україну нагадують три кратера. Один названий на честь харківського планетолога Миколи Барабашова, а два інших — на честь міст Євпаторія і Фастів. Нарешті, на одному з супутників Юпітера увічнено ім'я стародавнього київського літописця Нестора. Ну, а на Місяці цілих дванадцять кратерів носять імена українських вчених, в тому числі Юрія Кондратюка, Сергія Корольова та Володимира Вернадського. Під номером 1709 в міжнародному каталозі значиться астероїд Україна. А мала планета № 2171 носить ім'я Київ — таку назву їй дали на честь 1500-річчя столиці України. Є в космосі також астероїди Одеса, Полтава, Диканька, Херсон, Каховка, Суміана (в честь міста Суми), а «кримські» назви носять кілька десятків малих планет. Серед малих планет є Кобзар (в честь Тараса Шевченка), Каменярь (в честь Івана Франка), Леся (в честь Лесі Українки), а також Сковорода, Гоголь, Нарбут, Короленко, Параджанов, Довженко, Биков, Бабель і багато інших. А ще в міжзоряному просторі є астероїди Кнушевія (в честь Київського

національного університету імені Шевченка) і Кієвтех (в честь Київського політехнічного інституту) [Галактика, 2018].

Проте, зареєстровані міжнародному каталозі космічні об'єкти, ім'я яких пов'язуємо із Україною, не є її власністю, що в цілому відповідає міжнародному праву, зокрема, «Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» від 10.10.1967 р. (Договір про Космос) [Treaty, 1967].

Але на практиці виникла ситуація, коли внаслідок недостатньо чітко визначених положень міжнародного права, існуючих правових прогалів в «Договорі про Космос», певні особи, фактично, привласнюють собі космічні об'єкти, які є надбання всього співтовариства.

Метою даної статті є розкриття особливостей права власності на космічні об'єкти, аналіз нормативно-правових актів та наукових думок щодо використання космічних природних ресурсів надає можливість визначити та окреслити найближчі перспективи подальшого розвитку міжнародного космічного права та діяльності відповідних структур ООН.

Виклад основного матеріалу

За відсутності автентично визначених положень міжнародного космічного права, американець Денніс Хоуп вважає, що йому належить Місяць, але найцікавіше, що багато йому вірять і готові платити. Ніхто не заперечує його бізнес з продажу земельних ділянок на Місяці, Марсі, Венері, і Меркурії, а також різних об'єктів всесвіту. Його діяльність слабо підкріплена будь-якої правовою основою, однак, ніхто не зупиняє його діяльність і Денніс Хоуп вважає свій бізнес цілком законним. Він звернув увагу на те, що існуючі міжнародні договори вказують лише на те, що планети і зірки не можуть належати державам і корпораціям, але в них ні слова не говориться про приватних осіб. Скориставшись цим упуцненням в законодавстві, він оголосив себе власником усіх космічних об'єктів Сонячної системи, крім Землі і Сонця. Після цього він письмово повідомив про даний факт ООН, СРСР, США, Китай, Канаду і ін. країни, але відповіді, зі зрозумілих причин, не було. У листопаді 1980 р. він оформив «Декларацію про власність» на Місяць, Марс, Венеру, Меркурій, Іо (супутник Юпітера) відповідно до вимог міжнародного законодавства, законів США і нормативних документів ООН. Тоді ж, через засновану Хоупом компанію «The Lunar Embassy», він почав свою діяльність з реалізації земельних ділянок планет Сонячної системи фізичним, юридичним особам з багатьох країн світу.

На сьогодні компанія The Lunar Embassy має офіційні представництва в 35-ти країнах світу: Канада, Великобританія, Ірландія, Франція, Японія, Австралія, Фінляндія та ін. Крім цього відкриті авторизовані офіси продажів інопланетної нерухомості в Німеччині, країнах Балтії, в Україні, Ізраїлі. У Росії з 1998 р. відкриті представництва *Lunar Embassy* в Москві і Санкт-Петербурзі.

Стандартний розмір 1 ділянки — 1 акр (40 соток). Площі придбаних ділянок і їх чіткі координати заздалегідь вносяться в Договори (Сертифікати) їх купівлі-продажу. Після продажу ділянки представник Місячного Посольства вписує ім'я його власника до Договору (Сертифікат) купівлі-продажу і повідомляє про факт продажу ділянки і ім'я його власника в офіс компанії *Lunar Embassy*, де ведеться єдиний реєстр власників.

Після цього угоди і купленому на дане ім'я ділянці присвоюється реєстраційний номер. В даний час Денніс Хоуп продав близько 600 мільйонів акрів землі на Місяці. За його відомостями, землю в космосі вже купили 5 мільйонів чоловік з 193 країн землі. Серед власників земельних ділянок на інших планетах відомі політики, астронавти NASA, світові зірки кіно, музики і спорту [Lunar, 2019].

Проблема права на космічні об'єкти, піднята Деннісом Хоупом, знайшла своє нормативне закріплення. Одобрений 10.11.2015 р. Сенатом США Закон «Про конкурентоспроможність комерційних запусків у космос» (The US Commercial Space Launch Competitiveness Act), 16.11.2015 р. Палатою представників та підписаний 25.11.2015 р. Президентом Обамою, став реальністю. Цей нормативний акт регулює різні аспекти, пов'язані з участю американського приватного сектора в космічній діяльності держави, але й дозволяє громадянам США вільно займатися розробкою планет і астероїдів, володіти і розпоряджатися отриманими ресурсами, в тому числі, водою і мінералами [US Commercial, 2015].

На думку президента Міжнародного інституту космічного права Тані Массон-Зван і ряду інших експертів, новий закон США про космічних ресурсах є корисним для захисту комерційних інтересів, оскільки він заповнив існуючий правовий пропуск, явно і виразно встановлюючи і регулюючи ті права приватного сектора, які неявно (імпліцитно) має на увазі Договір про космос 1967 р. Наявність такого закону підвищує для інвесторів ступінь визначеності перспектив, що стосуються видобутку копалин за межами Землі, і одночасно основу для розробки в США та інших країнах допоміжних правових механізмів, що регулюють діяльність приватного сектора з видобутку ресурсів на Місяці та інших небесних тіл [Masson-Zwaan & Richards, 2015].

Після цього, від 20.12.2015 р., Міжнародний інститут космічного права (International Institute of Space Law) висловив свою офіційну позицію, в якій зазначив, що через відсутність чіткої заборони на присвоєння космічних ресурсів в Договорі по космосу 1967 року, можна зробити висновок, що їх використання допускається. З цієї точки зору новий закон США є можливим тлумаченням Договору по космосу. Тому, ще належить з'ясувати, чи поділяють таке тлумачення інші держави, і в якій мірі [Position, 2015].

До прийняття США Закону «Про конкурентоспроможність комерційних запусків у космос», сприяли також й інші нормативні акти. Зокрема, «Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах», прийнято резолюцією 34/68 Генеральної Асамблеї ООН від 05.12.1979 р., визнаючи, що Місяць, що є природним супутником Землі, грає важливу роль в дослідженні космосу, держави можуть отримати вигоди, які можуть бути отримані від розробки природних ресурсів Місяця та інших небесних тіл [Agreement, 1979].

Не тільки правові колізії правового регулювання міжнародного права щодо космічних об'єктів породило таку ситуацію, але й криза моралі призводить до того, що США її громадяни будуть задовольняти свої матеріальні інтереси за рахунок космічних об'єктів, що є надбанням всього людства. До цього слід додати, що і в самих США до питання правового регулювання суспільних відносин викликає багато запитань. Невипадково суддя Олівер Вендел Холмс зазначає, що право — це стандарт який сторонам дозволено знати заздалегідь, а не питання залежності від примхи певного журі присяжних засідателів, але сьогодні на думку Філіппа Говорда, у правосуддя США немає такого стандарту. Під питання поставлено саме право громадян на судовий захист, дозвіл кому завгодно подавати позови, із-за будь-яких приводів, які не відповідають закону, а на

проти, йому суперечать. На завершення цієї статті Філіпп Говорд процитував слова президента США Буша «Ми пройдемо довгий шлях до повернення здорового глузду в нашу систему юридичної відповідальності» [Howard, 2002].

Це не дивно, адже в самих США існуючі основні моделі права власності, оцінюються край неоднозначно.

По праву США, майно підрозділяється на:

1. Реальне (realproperty, realty, realestate): земля і все, що з нею пов'язано, тобто фактично нерухоме майно;
2. Персональне (personalproperty, personalty, shattel): всі інші види майна, тобто фактично рухоме майно.

Право на нерухомість складається з права на землю і все, що знаходиться на поверхні землі, над землею, включаючи повітряний простір (з обмеженням для авіації), і під землею, включаючи підземні води і копалини, якщо інше не встановлено статутним або загальним правом [Тягай, 2011].

А ось варіативність системи складних структурних моделей права власності досягається за рахунок включення до їх складу речових прав вимагання (future interests). Суть правовимагання полягає в тому, щоб забезпечити можливість володаря такого права в перспективі стати безпосереднім власником, і безумовним власником нерухомого майна. Незважаючи на те, що така юридична категорія має властивості нехарактерними для континентальних уявлень про право власності, вона тим не менш, є повноцінною речове-правовою конструкцією, наділяє суб'єктів не майбутнім, а реальним правом. Це підтверджується тим, що речове правовимагання може передаватися за договором, а також успадковуватися за заповітом і за законом [Тягай, 2011].

У Китайській народній республіці регулювання речових прав здійснюється відповідно до Закону КНР «Про речові права» від 16.03.2007 р., що діє з 01.10. 2007 р. Згідно ст. 2 Закону до речей закон відносить нерухоме та рухоме майно. Придбання і здійснення речових прав повинні відповідати законодавству, нормам суспільної моралі, не завдавати шкоди громадським інтересам і законним інтересам інших осіб (ст. 7). Згідно ст. 24 Закону КНР режим рухомого майно може бути поширений водні судна, повітряні судна та автотранспортні засоби [Закон, 2007].

Стаття 130 Цивільного кодексу Російської Федерації, яка має назву «Нерухомі і рухомі речі», до нерухомих речей відносить (нерухоме майно, нерухомість) відносяться земельні ділянки, ділянки надр і все, що міцно пов'язане із землею, тобто об'єкти, переміщення яких без невідповідного збитку їх призначенню неможливе, в тому числі будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва. До нерухомих речей належать також повітряні і морські судна, судна внутрішнього плавання. Законом до нерухомого майна може бути віднесено і інше майно. До нерухомого майна відносяться житлові та нежитлові приміщення, а також призначені для розміщення транспортних засобів частини будівель або споруд (машино-місця), якщо кордону таких приміщень, частин будівель або споруд описані в установленому законодавством про державний кадастровому обліку порядку.

Речі, не віднесені до нерухомості, включаючи гроші і цінні папери, визнаються рухомих майном. Реєстрація прав на рухоме майно не вимагається, крім випадків вказаних в законі [Гражданский кодекс, 1994]. Тобто, Цивільний кодекс Російської Федерації поширив режим нерухомості на космічні об'єкти, але не прирівняв їх до нерухомості.

У зв'язку з неоднозначним трактуванням норм вказаної статті щодо поділу речей на рухоме і нерухоме, Федеральна податкова служба Російської Федерації рекомендувала застосовувати сформовану судову практику. Наприклад, річ є нерухомою, якщо:

- a) вона є такою в силу свої природних властивостей;
- b) в силу прямої вказівки федерального закону, відповідно до якого об'єкт підпорядкований режиму нерухомих речей (абз. 1-2 п. 1 ст. 130 ЦК РФ, визначення Верховного Суду Російської Федерації від 07.04. 2016 р. у справі № 310-ЕС15-16638 [Определение, 2016]).

Ми не випадково проаналізували норми законів США, Російської Федерації та КНР, адже саме ці держави є найбільш потужними гравцями космосу.

Згідно ст. 181 Цивільного кодексу України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі [Цивільний кодекс, 2003].

Взагалі, поділ речей на рухомі і нерухомі відомо ще в Римському цивільному праві класичного періоду (III століття до н. Е. — III століття н. Е.). До рухомих відносилися просторово переміщувані речі, а до нерухомих — земельні ділянки і все створюване на них, а крім того — надра, простір над землею. Вважалося, що зроблене над поверхнею слідує за поверхнею [Косарев, 2007: 82].

На відміну від законодавства США, Російської Федерації і Китайської Народної Республіки, чинне законодавство України визначає космічний об'єкт як рухоме майно. Для визначення правового режиму космічного об'єкта доцільно дослідити його правовий статус. Абзац 2 частини першої ст. 181 Цивільного кодексу України до нерухомості відносить і деякі рухомі за своїми природними властивостями речі: режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації [Цивільний кодекс, 2003].

Це означає, що поширення режиму нерухомості на космічні об'єкти можливе тільки на підставі прямого припису закону. Тобто усі питання, пов'язані з космічним об'єктом, знаходяться в компетенції держави.

В міжнародних правових актах, а також національних законах існують різні терміни: космічні кораблі, космічні системи, космічні апарати, тощо, але в якості загального родового поняття більше всього вживають термін «космічні об'єкти». Також мається на увазі технічні прилади (апарати), створені людиною для використання в космічному просторі, а також для польоту на інші планети.

Отже, з метою з'ясування правового режиму космічних об'єктів, підлягає визначення поняття «космічні об'єкти», які містяться в нормативно-правових актах.

На думку авторського колективу навчального посібника «Державні облікові системи по управлінню і розвитку територій Російської Федерації (кадастри, реєстри, реєстри)», у діючих міжнародних угодах по космосу немає визначення космічного об'єкта. Спроби розробити таке визначення робилися як в дипломатичній практиці, так і в доктрині. В ході роботи над Конвенцією 1972 про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, з пропозиціями щодо такого визначення виступали Бельгія,

Угорщина, Індія, спільно Австралія та Канада, Польща, Аргентина. Однак загальною згодою (консенсусу) з цього питання досягти не вдалося, і було вирішено не давати такого визначення. З урахуванням попереднього досвіду в подальшому подібного роду спроби не робилися. Винятком із загального правила є два нині недіючих документа, в яких містилося визначення космічного об'єкта. Перш за все це Конвенція 1962 року про створення Європейської організації з розробки ракет-носіїв (ЕЛДО), в якій космічний об'єкт визначений як «апарат, призначений для виведення на орбіту в якості супутника Землі або іншого небесного тіла, або для польоту по іншій траєкторії в космічному просторі». У 1971 році на Всесвітній адміністративній конференції радіозв'язку космічний об'єкт був ототожнений з космічним кораблем і визначено як «створене людиною засіб пересування, призначене для запуску за межі основної частини земної атмосфери» [Государственные, 2016: 84]. Чи це так, звернемося до нормативних актів.

Варто підкреслити, що вперше питання пов'язане із космічним простором і небесними тілами, було озвучено на 1085 пленарному засіданні Генеральної асамблеї ООН від 20.12 1961 р. Було вказано, що космічний простір і небесні тіла доступні для дослідження і використання всіма державами, космічний простір і небесні тіла не підлягають державній власності будь-якою державою світу [Резолюції, 1961].

Однак міжнародно-правову оцінку космічна діяльність вперше отримала в «Декларації правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження і використання космічного простору», підготовленої Комітетом ООН по космосу і одногослосно прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 13.12. 1963 р. В Резолюції 1962 (XVIII) наголошується, що дослідження і використання космічного простору здійснюються на благо і в інтересах усього людства. Космічний простір і небесні тіла відкриті для дослідження і використання всіма державами на основі рівності і відповідно до міжнародного права. Космічний простір і небесні тіла не підлягають національному присвоєнню ні шляхом проголошення суверенних прав, ні за допомогою або окупації, ні будь-якими іншими засобами. Діяльність держав з дослідження і використання космічного простору повинна здійснюватися відповідно до міжнародного права, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй, в інтересах підтримки міжнародного миру і безпеки і розвитку міжнародного співробітництва і взаєморозуміння. Держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими або неурядовими органами, і за забезпечення відповідності національної діяльності принципам, викладеним у цій Декларації. Діяльність неурядових органів в космічному просторі проводиться з дозволу та під постійним наглядом відповідної держави. У разі діяльності в космічному просторі будь-якої міжнародної організації відповідальність за виконання принципів, викладених у цій Декларації, покладається на дану міжнародну організацію і на беруть в ній участь. При дослідженні і використанні космічного простору держави керуються принципом співробітництва і взаємної допомоги і здійснюють всю свою діяльність в космічному просторі з належним урахуванням відповідних інтересів інших держав. Якщо яка-небудь держава має підстави вважати, що діяльність в космосі або експеримент, заплановані цією державою або його громадянами, утворюють потенційно шкідливі перешкоди діяльності інших держав в справі мирного дослідження і використання космічного простору, то воно повинно провести відповідні міжнародні консультації, перш ніж приступити до такої діяльності або до такого експерименту. Держава, має підстави вважати, що діяльність в космосі або експеримент, запланований іншою державою,

утворюють потенційно шкідливі перешкоди діяльності у справі мирного дослідження і використання космічного простору, може вимагати проведення консультацій щодо такої діяльності або такого експерименту [Декларация, 1963].

У розумінні Декларації, під космічним об'єктом слід розуміти «об'єкт», який занесено до реєстру держави та запущено у космічний простір (п. 7), так і «предмет», запуск якого здійснено у космічний простір (п. 8) [Декларация, 1963].

Слід наголосити, що основні принципи Декларації 1963 (XVIII) було покладено «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» (Договір про космос) від 10.10.1967 р., який встановив основні принципи космічної діяльності держав. Стаття 2 Договору визначає космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла як космічні об'єкти, які не підлягають національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами [Treaty, 1967]. Цей Договір було підписано трьома державами: США, СРСР і Великобританією. Зараз до нього приєдналися більше ста держав. При цьому в СРСР законодавство про регулювання космічної діяльності практично було відсутнє і фактично здійснювалося адміністративними методами. На відміну від США де національна політика часто зустрічається в урядових директивах, виконавчих розпорядженнях або указах. Технологічні досягнення, програми змінюються, і обставини змінюються в тій мірі, в якій необхідні додаткові закони для забезпечення відповідного охоплення. Першим великим законом у Сполучених Штатах був Закон «Про національну авіонавтику і космос» 1958 року, яким було утворено Національне управління по авіонавтики і дослідження космічного простору (NASA), яке діє і до цього часу. Цей закон визначив основні національні політики щодо діяльності у просторі [Sundahl & Gopalakrishnan, 2011: 20].

Водночас в останні роки тенденції правового регулювання США у сфері космічної діяльності дещо змінилися. Військова діяльність суттєво доповнюється комерційною. Це стосується не тільки США, але й інших держав. 16.11.2016 р. Парламентом Японії було прийнято Закон «Про космічну діяльність», який визначає порядок державного нагляду і допуску до космічних пусків підприємств, які займаються пусками ракет і супутників. На думку професора відділення юридичних досліджень аспірантури Університету Кейо Аокі Сецуко, основна мета японського Закону «Про космічну діяльність» — це розширення бізнесу, пов'язаного з космосом. Успішність бізнесу, поряд з технологічним розвитком і залученням фінансування, визначається і створенням належного режиму і правил. Нинішній Закон, безумовно, буде сильно сприяти розвитку космічного бізнесу Японії, яка має в повній мірі володіє необхідним технологічним рівнем і потенціалом. Ймовірно, вже протягом найближчих років венчурні підприємства приступлять до виконання запусків малих ракет-носіїв з компактними супутниками [Setsuko, 2017].

Визначаючи важливість вивчення і освоєння космічних об'єктів, не осторонь від цих питань стоять й інші держави, зокрема, європейські. 30.05.1975 р., Німеччина, Бельгія, Данія, Іспанія, Франція, Ірландія, Італія, Норвегія, Нідерланди, Великобританія, Швеція, підписали «Конвенцію про створення Європейського космічного агентства», метою якої було інтегрувати європейські національні космічні програми в європейську національну космічну програму, що вступила в силу 30.10.1980 р. У розумінні Конвенції під космічними об'єктами слід розуміти: космічні системи (ст. 5); ракети-носії та інші космічні транспортні системи (ст. 8); об'єкти (ст. 9) [Конвенція, 1975].

Вважаючи, що обов'язкова система реєстрації об'єктів, що запускаються в космічний простір, сприятиме, зокрема, їх ідентифікації і застосуванню і розвитку міжнародного права, що регулює дослідження і використання космічного простору, 15.09. 1976 р. ООН було прийнято «Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір». Пункт b) ст. 1 Конвенції, визначає, що термін «космічний об'єкт» включає складові частини космічного об'єкта, а також засіб його доставки і його частини [Конвенція, 1975a]. Як бачимо цей нормативний акт, також не надає визначення, що слід розуміти під «космічним об'єктом», а лише визначає його складові, а також засіб його доставки і його частини.

Стаття 8 «Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах», теж вживає термін «космічний об'єкт» та визначає термін «космічні апарати», який включає складові його частини, обладнання, установки, станції і споруди, також не надає визначення, що слід розуміти під «космічним апаратом» [Agreement, 1979].

При цьому як зазначають Сергій Васьков та Сергій Малков, в юридичному сенсі космічний апарат — це космічний об'єкт, або його складова частина призначена для функціонування в космічному просторі, включаючи небесні тіла. Міжнародний правовий режим космічного апарата — дотичний правовому режиму космічного об'єкта. Відмінна особливість більшості космічних апаратів — здатність до самостійного функціонування в умовах космосу (глибокий вакуум, невагомість, інтенсивна радіація, наявність метеоритних часток і т. п.), з урахуванням яких створюється його конструкція. Космічний апарат оснащується науковими приборами, системами терморегуляції, енергозбереженням, управлінням руху, радіозв'язком із Землею та іншими космічними апаратами, а у випадку знаходження на них людей або тварин — системами життєзабезпечення, відповідними приборами і т. п. [Васьков & Малков, 2003: 15].

Незважаючи на назву «Космічні об'єкти» (ст. 17) Закону Російської Федерації «Про космічну діяльність» від 20.08.1993 р., закон не дає відповіді, що слід розуміти під космічним об'єктом, а лише визначає: порядок реєстрації; їх приналежність; контроль над зареєстрованими в РФ космічними об'єктами; права власності на космічні об'єкти [Закон РФ, 1993]. На відміну від Закону України «Про космічну діяльність» від 15.11. 1996 р., в якому зазначено, що об'єктами космічної діяльності (космічна техніка) є матеріальні предмети штучного походження, що проектуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору [Про космічну, 1997].

Із наведених нормативно-правових актів випливає, що космічні об'єкти та їх складові — це штучні об'єкти, що створюються для космічної діяльності.

Як на нашу думку, такий підхід до визначення терміну «космічні об'єкти» є дещо звуженим і його слід розглядати у вузькому розумінні, оскільки не враховує й інші космічні об'єкти Всесвіту. У широкому розумінні до космічних об'єктів слід віднести всі об'єкти галактики та всі природні космічні об'єкти Сонячної системи, а також небесні тіла.

Існуючі правові колізії у міжнародному праві все більше призводить до комерціалізації космічної діяльності, але й мілітаризації космосу, ставить на порядок денний вести мову про існуюче космічне право. Так, на конференції, яка відбулася в Мадриді у жовтні 2016 року і була присвячена темі «Напередодні п'ятдесятиріччя Договору по космосу», де з основною доповіддю виступила професор Іbero-американського інституту повітряного і космічного права та комерційної авіації Морін Вільямс, на думку якої положення

Договору по космосу характеризуються гнучкістю, до цього дня залишається актуальним і відповідає різній практиці космічної діяльності. Якщо будуть потрібні будь-які коригування, їх слід вносити в окремому міжнародно-правовому документі, при цьому зберігаючи базові елементи і принципи Договору по космосу, У зв'язку з цим ключове значення для розвитку космічної діяльності та космічного права мають міжнародне співробітництво, інтеграція і партнерство [Інформація, 2017].

Не осторонь від цих питань стоїть і відповідні структури ООН. Тому, важливу роль в регулюванні проблемних питань космічної діяльності повинна відігравати Асоціація міжнародного права (АМП) відома своєю відкритою політикою і великими зовнішніми зв'язками. Головним завданням якої є вивчення, роз'яснення та розвиток міжнародного публічного і приватного права і підготовка досліджень з порівняльного правознавства, а також та Комітет з космічного права, створений 1958 року в Нью-Йорку в рамках АМП. Так, Комітет АМП констатує, що на сьогодні жодного юридичного визначення суборбітального польоту до сих пір не прийнято. Визначення, запропоноване ІКАО (політ на вельми великій висоті, що не передбачає виведення літального апарату на орбіту), до цього часу не знайшло відображення ні в одному національному або міжнародному документі, що має обов'язкову юридичну силу. У юридичній літературі замість цього терміну нерідко використовується термін «неорбітальні польоти». Іншим актуальним питанням на порядку денному є досі нерегульований юридичний статус космічних природних ресурсів і діяльності по їх видобутку на Місяці та інших небесних тілах [Аннотированная, 2017].

Існуючі недостатньо чітко визначені положення міжнародного права та «Договору про Космос», завдяки яким будь-яка особа може привласнити космічні об'єкти, здійснювати видобуток корисних копалин тощо, породжує різноманітні дії урядових і неурядових організацій різних держав у цьому напрямку.

Після того як США в 2015 році був прийнятий закон US «Commercial Space Launch Competitiveness Act», який заклав правові основи для приватного вивчення космосу і експлуатації його природних багатств, британський професор права Г. Одунтан висловив думку, що Договір про космос 1967 року в принципі забороняє видобуток корисних копалин на астероїдах в будь-яких цілях, окрім цілей наукових досліджень, приватне привласнення і продаж космічних ресурсів з метою отримання прибутку суперечать ідеї використання космосу на користь і в інтересах всіх країн. Він вважає, що відносно космічних ресурсів всі держави повинні слідувати старому правовому принципу римлян: «Те, що стосується всіх, має бути всіма обговорено і схвалено» (Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet). Такої думки дотримуються й інші науковці [Lefebber, 2016].

Після прийняття США Закону «Commercial Space Launch Competitiveness Act», який заклав правові основи для приватного вивчення космосу і експлуатації його природних багатств, Люксембург став першою європейською країною і другою у світі після США, яка прийняла у 2016 році закон, що дозволяє приватним компаніям вести видобуток корисних копалин в космосі, повідомляє «Metalinfo». Цей нормативний акт встановлює процедури затвердження космічних видобувних проектів, порядок комерційного використання ресурсів і принципи контролю над реалізацією проектів [Люксембург, 2017].

Як свідчить Закон Люксембургу, що вступив в силу з 01.08. 2017 р., підприємства, які мають офіс в Герцогстві, можуть отримати в уряді країни дозвіл на використання космічних ресурсів. На відміну від закону, прийнятого в США, документ вимагає не

підконтрольності підприємств Люксембургу, а лише наявності представництва на території країни. Уже п'ять іноземних космічних компаній, в тому числі з США і Японії, уклали офіційні угоди про початок роботи на території країни. За повідомленнями уряду, ще близько 60 підприємств повідомили про свій намір відкрити представництва. Для залучення на свою територію компаній Люксембург також планує інвестувати 200 мільйонів євро в пов'язані з космосом проекти [Люксембург, 2017].

За оцінками «Planetary resources» — компанії, які вже влаштувалися в Люксембурзі, — вартість видобутих у корисних копалин може становити трильйони доларів. Вартість середнього багатого платиною астероїда на світовому ринку становить близько 3 трильйонів доларів, а астероїда із замороженою водою — близько 5 трильйонів доларів. «Навколо Землі обертається понад 14 000 космічних тіл, доступних для видобутку корисних копалин, — заявив віце-прем'єр Люксембургу Етьєн Шнайдер. — Близько 10 відсотків цих тіл мають значну цінність і містять матеріали, які будуть потрібні нам в майбутньому. Але найважливіше зараз для нас — лід, який знаходиться на Місяці і на астероїдах. З нього можна добувати водень і заправляти цим паливом супутники» [Planetary, 2019].

Слід підкреслити, що обговорення правових аспектів космічних природних ресурсів і видобутку корисних копалин з астероїдів, було здійснено на робочому засіданні в Йоганнесбурзі Комітетом АМП по космічному праву, що стосуються правового статусу космічних природних ресурсів, які не були врегульовані «Договором про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла», і «Угодою про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах». Питання про видобуток корисних копалин в космосі був включений до порядку денного засідання в світлі прийняття у 2015 році США Закону «Про конкуренцію серед приватних комерційних перевізників (H.R. 2262) і публікація заяви Ради директорів МКП з цієї нагоди 20.12. 2015 р. Обидва документи можна розглядати як одне з можливих трактувань права, що заохочує свободу видобутку копалин в космосі. Що не виключає можливості інших трактувань з боку інших держав і / або міжурядових і міжнародних неурядових організацій, що не виключає можливості прийняття документа, який може не мати обов'язкової юридичної сили міжнародного документа, ідея розробки якого набуває все більшої популярності. В наслідок чого деякі із членів Комітету АМП з космічного права висловили занепокоєння у зв'язку з розколом в міжнародному співтоваристві з питання про масштаби видобутку копалин в космосі [Аннотированная, 2017].

Ці та інші дискусії було продовжено на засідання юридичного підкомітету Комітету по використанню космічного простору Генеральної Асамблеї ООН у 2017 році (A/АС.105/1122), де багатьма делегаціями держав було висловлено думку, що спроби деяких держав здійснювати космічну діяльність в обхід зобов'язань, передбачених Договором про космос, є приводом для занепокоєння. Тому, прикладами такої практики держав можуть служити: а) визнання законним здійснення національними недержавними організаціями таких видів діяльності з освоєння космічних ресурсів, які суперечать положенням Договору; і б) реєстрація приватних комерційних структур, зацікавлених у освоєнні космічних ресурсів, або надання їм права здійснювати таку діяльність під своїм прапором. У зв'язку з цим було відзначено, що Підкомітету слід пояснити значення таких ключових понять, як «спільну спадщину людства», «спільне надбання людства», «національне привласнення космічного простору» і «розробка/дослідження космічних ресурсів» [Аннотированная, 2017].

Отже, діяльність Комітету Організації Об'єднаних Націй сприяє забезпеченню використання космічного простору в мирних цілях і надає можливості для всіх держав скористатися благами космічної діяльності. Комітет і його підкомітети щорічно проводять засідання, на яких розглядаються питання, передані їм Генеральною Асамблеєю, доповіді, які подаються нею, і питання, підняті державами-членами. Працюючи на принципах консенсусу, Комітет розробляє рекомендації для Генеральної Асамблеї. Робота Комітету і його юридичної підкомітету дозволила Генеральній Асамблеї прийняти п'ять юридичних документів, які продовжують залишатися в силі, й на які ми уже звертали свою увагу На підставі роботи Комітету та його юридичного підкомітету Генеральна Асамблея затвердила принципи здійснення космічної діяльності, в тому числі: принцип використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення, таке використання має міжнародні політичні, економічні, соціальні і культурні наслідки; принцип, що стосується дистанційного зондування Землі з космічного простору, підтверджують, що ця діяльність повинна проводитися в інтересах всіх країн з повагою до суверенітету всіх держав і народів над їх природними ресурсами, а також прав та інтересів інших держав; принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії в космічному просторі. Комітетом також було розроблено Декларацію про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору на благо та в інтересах усіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються (1996 рік), констатує, що держави вільні у визначенні всіх аспектів своєї участі в міжнародному співробітництві в космічній галузі на рівноправній і взаємоприйнятній основі і що зацікавлені держави повинні здійснювати таке співробітництво найбільш ефективними і належними способами [Аннотированная, 2017].

При ухваленні рішень Комітет дотримується принципу консенсусу. Як вказують зарубіжні вчені, «очевидно, що консенсус це вкрай бажаний спосіб досягнення міжнародної згоди по трьом причинам [Space Law, 1992: 248–249]:

1. Процес пошуку угоди спокійний, він раптово не переривається голосом, який може зруйнувати все те, що могло б бути досягнуто, якщо б було відведено більше часу, як це відбувається в процесі переговорів при консенсусі;
2. Ситуація може бути така, що більшість голосів не гарантує практичної реалізації того чи іншого рішення, особливо якщо імплементація прийнятого рішення, в тому числі з питань фінансування, забезпечення персоналом, технологічної експертизи, залежить від тих держав, які голосували проти прийнятих заходів;
3. Колективна солідарність в процесі прийняття рішення забезпечує максимальну узгодженість при втіленні в життя і підтримці прийнятих рішень для загальної вигоди.

Незважаючи на часті обговорення та прийняті з проблемних питань космічної діяльності Резолюції ООН, вони все ж не встигають за активною політикою окремих держав та прийняттям ними нормативних актів з питань космічної діяльності. Після прийняття Закону США «Commercial Space Launch Competitiveness Act», окремі дослідники звертають увагу, що цей Закон став свого роду провокацією для міжнародної спільноти, але провокацією корисною. Причому, реальна користь цього закону полягає не в конкретних рішеннях, які він пропонує, а в тому, що цей акт акцентує увагу на необхідності якнайшвидшої ревізії та модернізації міжнародних угод по дослідженню і використанню космічного простору [Rummel, 2015].

За відсутності реакції міжнародних організацій на прийнятті США та Люксембургом нормативних актів щодо використання природних космічних ресурсів, Президентом США Дональдом Трампом була репрезентована Національна космічна стратегія Америки «National Space Strategy». Відповідно до якої Національна космічна стратегія адміністрації Трампа ставить на перше місце інтереси Америки, забезпечуючи стратегію, яка зробить Америку сильною, конкурентоспроможною і великою. Нова стратегія підкреслює динамічний і спільне взаємодія між сектором національної безпеки, комерцією і цивільних космічних сектором та гарантує, що міжнародні угоди ставлять інтереси американських людей, працівників і підприємств на перше місце. Національна космічна стратегія прямо встановлює, що забезпечення космічної науки, комерційної вигоди і національної безпеки є головним пріоритетом для цієї адміністрації. Космічна стратегія ґрунтується на Стратегії національної безпеки, через силу в космічній сфері, і захищає життєво важливі інтереси в космосі — для забезпечення безперешкодного доступу до космосу і свободи його роботи з метою забезпечення безпеки, економічного процвітання і наукових знань Америки. В рамках Національної космічної стратегії 30.06. 2017 р. Президент відродив Національну космічну раду вперше за 24 роки, а 11.12. 2017 р. президент США ще раз звернув увагу Америки на космічні об'єкти, підписавши Директиву з космічної політики, в якій Національному управлінню з аеронавтики і дослідженню космічного простору було доручено повернути американських астронавтів на Місяць для довгострокового дослідження і використання, людської місії на Марс та інші напрямки [President, 2018].

Крім США й інші держави долучилися о програм по освоєнню космічних об'єктів. Так, Китай презентув модель марсіанської бази, яка будується в провінції Цинхай. За повідомлення видання «China Daily», база стане першим у своєму роді науково-практичним комплексом в Китаї, який об'єднає сфери космосу, астрономії, геології, метеорології і нової енергетики, — пояснив глава відділу досліджень Місяця і глибокого космосу Китайської академії наук Лю Сяоцзюнь. У 2020 році Китай збирається запустити на Марс космічний корабель для масштабних досліджень планети. Уряд Китаю вже схвалив програму по вивченню Марса, і через два роки з космодрому «Веньчан» в провінції Хайнань буде запущена ракета-носіє «Чанчжен-5» («Великий похід-5»), яка повинна безпосередньо вивести на перехідну орбіту Землі і Марса зонд для дослідження Марса. Більш того, Китай вже оголосив міжнародний конкурс з відбору назви і емблеми для своєї першої дослідницької місії на Марс. Як розповіли в Китайській академії космічних технологій (CAST), переліт від Землі до Марса займе сім місяців.

У свою чергу Віце-президент США Майк Пенс, виступаючи в центрі Національного управління з аеронавтики і дослідженню космічного простору (NASA) в Х'юстоні, заявив, що висадка людини на Місяць і Марс, а також дослідження глибин космосу є частиною урядової політики Вашингтона, підкріпленої належним бюджетом. Вона закріплена в Директиві з політики в галузі дослідження космосу (Space Policy Directive 1), підписаної Дональдом Трампом. У 2017 році в США на дослідницькій станції «Mars Desert Research Station», яка знаходиться посеред пустелі американського штату Юта (її рельєф також часто порівнюють з рельєфом Червоної планети), почалося моделювання «марсіанської експедиції». Відібрані на конкурсі добровольці будуть жити в умовах, подібних до умов на Марсі. У замкнутому просторі вони будуть відпрацьовувати навички, необхідні для колонізації Червоної планети.

У «Роскосмосі» теж заявили, що почнуть готуватися до польоту на Марс в 2019 році та збираються витратити близько 100 мільйонів доларів на реалізацію проекту «Екзо-Марс». Це спільне з Європейським космічним агентством (ЄКА) підприємство, метою якого є дослідження Марса і пошук доказів існування в минулому і сьогоденні життя на Червоній планеті.

В Об'єднаних Арабських Еміратах також заявили про плани створення населеного марсіанського міста до 2117 році. І шанси, а точніше фінанси на це у ОАЕ є. У 2015 році ОАЕ заснували власне космічне агентство. Країна планує інвестувати істотні суми в космічні програми, розраховуючи отримати вигоду не тільки в космосі, але і на Землі. В рамках проекту, що отримав назву «Марс-2117», передбачається в умовах міжнародного співробітництва створити на цій планеті жило міні-місто. В рамках проекту на базі національних університетів ОАЕ будуть створені науково-дослідні центри, а також буде істотно посилено науково-технічна база країни.

Індія також має свої види на Червону планету. Вона вже запустила дослідницький зонд «мангальян», який після дев'ятимісячного подорожі восени 2014 року вийшов на марсіанську орбіту. «Мангальян-2» планують запустити в 2020 році, і він буде складатися вже з орбітальної станції і модуля, що спускається. До речі, Індія — перша країна, якій вдалося досягти Марса з першої спроби. Робота над «Мангальяном-2» ведеться спільно з французьким космічним агентством [Тимофеев, 2018].

Важливо відзначити, що за відсутності чітких міжнародних правил щодо космічних об'єктів, все більше держав, під впливом приватного бізнесу взяли політичний курс на комерціалізацію космосу. На думку Антона Первушина, дійсного члена Федерації космонавтики Росії, сучасна космонавтика багато в чому підпорядкована інтересам комерції. Оскільки з'ясувалося, що найближчі планети непридатні для життя, а доставка вантажів на орбіту ще довго буде залишатися дорогим і складним справою, пріоритет віддається створенню та підтриманню супутникового угруповання, яка вирішує безліч комерційних завдань: картографування, навігація, трансляція даних, спостереження за погодою і пошук ресурсів. На другому місці стоїть наука, причому не тільки фундаментальна, але і має практичне значення. Скажімо, існування такого дорогого комплексу, як Міжнародна космічна станція (МКС), можна виправдати тільки інтересами науки — перш за все науки про людину, його взаємодії з новим середовищем проживання і т.п. І тільки на третьому місці, на жаль, знаходиться завдання розширення нашої присутності у позаземне просторі, колонізації Місяця і Марса, безпосереднього вивчення малих тіл Сонячної системи, включаючи астероїди [Шикарев, 2018].

Ми вважаємо, що сучасна космонавтика в першу чергу підпорядкована інтересам великих комерційних структур. Іншими словами, як зазначає Ілля Хель, космос відкритий для бізнесу. Саме так людство колонізує околиці Місяця, Місяць, астероїди, Марс і інші об'єкти — за допомогою рогу достатку розподіленої, комерційної екосистеми, яка в нескінченну кількість разів могутніше будь-якої окремої компанії або держави [Хель, 2018].

В підтвердження активної діяльності комерційних структур в космічній діяльності, наведемо найбільш відомі із них. Найбільш відомою є приватна компанія Ілона Маска «SpaceX» (США), яка займається будівництвом космічних об'єктів та космічними запусками, інші приватні компанії США: «Amazon», «Virgin Galactic», «Orbital ATK», «Lab Rocket», а також приватні компанії інших держав: «Interstellar Technologies» (Японія), «OneSpace» (Китай), займаються різноманітною комерційною космічною діяльністю.

Використовуючи у різних цілях космос та космічні об'єкти, діяльність суб'єктів такої діяльності повинна відповідати нормам міжнародного права. Як слушно зазначав, ще в 20-х роках минулого століття засновник української школи міжнародного права Володимир Корецький «...існують світогосподарські відносини, значить, повинні існувати (і дійсно існують) норми, що регулюють ці відносини, А якщо існують норми, які регулюють цю групу відносин, то (при винятковому розвитку узагальнюючих тенденцій в праві) повинна була народитися система цих норм» [Корецький, 1989: 120–121]. Погоджуючись із наведеною думкою, слід наголосити, що незважаючи на активну участь у різноманітній космічній діяльності приватного капіталу, провідну роль у цій діяльності повинні відігравати держави.

Серед значної кількості міжнародних угод, конвенцій та інших актів, які можуть вплинути на розвиток в майбутньому видобутку корисних копалин в космосі, найбільш застосовними з них є наступні: «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» від 10.10.1967 р.; «Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами» від 01.09.1972 р.; «Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір» від 15.09.1976 р.; «Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію» від 27.10. 1986 р. [48]; «Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації» від 26.02.1987 р.; «Принципи використання джерел ядерної енергії у відкритому космосі» від 14.12. 1992 р.

В контексті нашого дослідження важливого значення набуває «Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах» від 18.12. 1979 р., в ст. 4 якої міститься припис «Дослідження і використання Місяця є надбанням всього людства і здійснюється на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку.

Отже, діючи на сьогодні нормативно-правові акти та норми міжнародного права не в змозі вирішити існуючі проблеми космосу, у тому числі заборону на комерційне використання і продажу космічних природних ресурсів. На недоліки міжнародного права у регулюванні космічної діяльності неодноразово звертають свою увагу як структурні підрозділи Генеральної Асамблеї ООН, так і науковці. Як приклад, у доповіді Комітету з використання космічного простору в мирних цілях п'ятдесят сьомої сесії (черень 2014 року) Генеральної Асамблеї ООН, було висловлено думку, що на міжнародному співтоваристві найближчим часом необхідно створити юридично зобов'язуючий документ з розробки космічних ресурсів в комерційних цілях на основі міжнародного консенсусу з метою забезпечення застосування міжнародного права до такої діяльності, оскільки в цій інноваційній галузі космічної діяльності потрібна юридична визначеність, а тому слід розробити універсальну всеосяжну конвенцію по космосу, щоб знайти рішення існуючих проблем, що дозволить вивести міжнародно-правовий режим космічного простору на наступний рівень його розвитку, оскільки принципи, зафіксовані в існуючих документах з космічного права, створили основу, що сприяє використанню та дослідженню космічного простору для держав як здійснюють, так і не здійснюють космічні програми.

Отже, постає питання про необхідність створення дієвого міжнародного правового акту, який би врегулював існуючі проблеми космічної галузі, утому числі й загальне розуміння принципів використання космічних ресурсів — це не перспектива, а потреба сьогодення.

Розвиток науки і техніки, свідчить про те, що на сьогодні діючі міжнародні організації в області дослідження і використання космічного простору ООН уже не встигають акумулювати всю, як позитивну, так і негативну інформацію про космос, а фактично лише констатують її. Тому, постає питання про створення спеціалізованої дієвої організації під егідою ООН, яка на підставі узгоджених юридично зобов'язуючих міжнародно-правових актів, повинна упорядкувати всі існуючі проблемні питання про космічні об'єкти, використання космічних природних ресурсів, так й інші питання про космос.

Питання про створення такої організації не є новим. Ще у 1969 році на VIII сесії Юридичного підкомітету Комітету ООН по космосу предметно обговорено питання про можливість і доцільність утворення міжурядової Міжнародного агентства з питань космічного простору [Каменецкая, 1980: 115–117].

Новостворена організація повинна бути об'єктивним і неупередженим арбітром щодо всіх суб'єктів космічної діяльності. У зв'язку з цим, як слушно наголошує англійський дослідник С. Хорсфорд, одним з основних принципів майбутньої діяльності такої організації є виконання своїх функцій на підставі рівного врахування інтересів всіх держав [Horsford, 1995: 201].

Отже, потреба дня вимагає як прийняття нормативно-правових актів, так створення такої дієвої організації ООН, яка є часткою більш широкого організаційного, економічного та політичного заходів, покликаних вирішити нагальні проблеми космічної діяльності.

Висновки

Будучи важливим людським ресурсом космічні об'єкти та природні ресурси повинні належати всьому людству, а не окремим державам чи/або приватним компаніям. Прийняття США та Люксембургом законодавчих актів, метою яких є легалізація, видобуток, використання та присвоєння космічних ресурсів приватними компаніями, нібито прийнято в повній відповідності з міжнародними зобов'язаннями, насправді вони порушують принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, які не підлягають національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами (ст. II «Договір Про космос»), є однією із важливих проблем міжнародного права.

Одним із перспективних напрямків вирішення та врегулювання проблемних питань у галузі космосу є зміцнення довіри до космічної діяльності шляхом вироблення програмних документів, які автентично повинні толкуватися всіма суб'єктами міжнародного права. Зокрема, це стосується визначення нормами міжнародного права поняття «космічні об'єкти» та інших понять на які зверталася увага в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН.

Існуюча нормативно-правова база міжнародного космічного права відстає від розвитку науково-технічного прогресу, а відповідні структури ООН — Комітет з використання космічного простору в мирних цілях і його Юридичний і Науково-технічний підкомітети не в змозі вирішити всі нагальні проблеми космічної діяльності. Варто також підкреслити, що серед значної кількості міжнародних угод, конвенцій та інших актів у сфері космічної діяльності, деякі із них і на сьогодні не підписані провідними космічними державами, що в умовах недосконалої правового регулювання космічної діяльності теж не надає можливості вирішити проблеми космічної діяльності.

Безумовно, шлях до прийняття узгоджених нормативно-правових актів та створення відповідної організації з питань космічної діяльності не є простим і потребує вирішення низки питань організаційного, економічного, правового та політичного характеру. Вирішення нагальних проблем залежить від волі провідних держав світу, які повинні об'єднати свої зусилля на міжнародне співробітництво, заради збереження миру і безпеки. Не осторонь від цих питань повинно бути все світове наукове співтовариство, покликане спонукати держави та їх комерційні компанії до мирного дослідження космічного простору.

Література

- Аннотированная предварительная повестка дня*. Генеральная Ассамблея. 27 January 2017. http://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2017/aac_105c_21/aac_105c_21_299_0_html/AC105_C2_L299R.pdf
- Васьков, Сергей, Малков, Сергей. *Нормативно-правовое обеспечение космической деятельности*. Санкт-Петербург, 2003.
- Галактика — наша! Які космічні об'єкти носять українські імена. *EtCetera*, 22.04.2018. <https://uk.etcetera.media/2972-7.html>
- Государственные учетные системы по управлению и развитию территорий Российской Федерации (кадастры, реестры, регистры)*. Под ред. А.П. Сизова. Москва: КНОРУС, 2016.
- Гражданский кодекс Российской Федерации*: принят Государственной Думой 21.10.1994 г. № 51-ФЗ. <https://www.grazkodeks.ru/>
- Декларация правовых принципов, регулирующих деятельность государств по исследованию и использованию космического пространства*. Принята резолюцией 1962 (XVIII) Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 1963 года. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/outerspace_principles.shtml
- Закон КНР «О вещных правах»*. От 16.03.2007 г. https://chinalaw.center/civil_law/china_real_rights_law_2007_russian/
- Закон РФ от 20 августа 1993 г. N 5663-I «О космической деятельности»* (с изменениями и дополнениями). <http://base.garant.ru/136323/>
- Інформація про діяльність міжнародних міжурядових і неурядових організацій, яка причетна до космічного права. *Записка Секретаріату ГА ООН*. <https://undocs.org/ru/A/AC.105/C.2/110.Add.1.Distr.:General30January2017>.
- Каменецкая, Елена. *Космос и международные организации: международно-правовые проблемы*. Москва: Наука, 1980.
- Конвенция про створення Європейського космічного агентства*. Підписання від 30.05.1975. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_462
- Конвенция про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір*. Принятие от 14.01.1975а. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253?lang=ru
- Корецький, Володимир. *Вибрані праці: У 2 т.* Київ: Наукова думка, 1989.
- Косарев, Андрей. *Римское частное право*. Москва: Юриспруденция, 2007.
- Люксембург разрешил частным компаниям добывать полезные ископаемые в космосе. *ИИС “Металлоснабжение и сбыт”*, 7 июля 2017 г. <http://www.metalinfo.ru/ru/news/95759>
- Определение СК по экономическим спорам Верховного Суда РФ* от 07.04. 2016 г. № 310-ЭС15-16638. <http://base.garant.ru/71372820/>

- Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 1. Ст. 2.
- Резолюції Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй 1721(XIV) від 20.12.1961 р. [https://undocs.org/ru/A/RES/1721\(XVI\)](https://undocs.org/ru/A/RES/1721(XVI))
- Тимофеев, Виктор. США, Китай и Россия выдвигают претензии на Марс — «холодная война» может перерасти в «звездные войны». *КП в Украине*, 30 октября 2018.
- Тягай, Екатерина. *Сложноструктурные модели права собственности в США*. Москва, 2011. <http://www.dslib.net/civil-pravo/slozhnostrukturnye-modeli-prava-sobstvennosti-v-ssha.html>
- Хель, Илья. Космос открыт для бизнеса. Что будет дальше? *Hi-News.ru*, 31.07.2018. <https://hi-news.ru/space/kosmos-otkryt-dlya-biznesa-cto-budet-dalshe.html>
- Шикарев, Сергей. Космонавтика подчинена интересам коммерции. *Инвест-Форсайт*. 08. 02. 2018. <https://www.if24.ru/kosmonavtika-i-kommertsia/>
- Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
- Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*. Resolution 34/68, General Assembly, 05.12.1979. <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html>
- Horsford, C. E. S. Is I.C.A.O. the Model for an International Space Agency? *International Institute of Space Law*, Issue 3 1995: 199-203.
- Howard, Philip K. There Is No 'Right to Sue'. *Wall Street Journal*. July 31, 2002.
- Lefebvre, René. Relaunching the Moon Agreement. *Air & Space Law*. Vol. 41. №. 1, 2016: 41-48.
- Lunar Embassy*. 2019. <https://lunarembassy.com/>
- Masson-Zwaan, Tanja, and Bob Richards. International Perspectives on Space Resource Rights. *Space News*, December 8, 2015. <https://spacenews.com/op-ed-international-perspectives-on-space-resource-rights/>
- Planetary resources*. 2019. <https://www.planetaryresources.com/>
- Position Paper on Space Resource Mining*. International Institute of Space Law. December 20, 2015. <http://www.iislweb.org/docs/SpaceResourceMining.pdf>
- President Donald J. Trump is Unveiling an America First National Space Strategy*. March 23, 2018. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-unveiling-america-first-national-space-strategy/>
- Rummel, John. D. One Small Step for Space Resources. *SpaceNews*. December 9, 2015. <https://spacenews.com/op-ed-the-next-steps-for-space-resources/>
- Setsuko, Aoki. New Law Aims to Expand Japan's Space Business. *Nippon Communications Foundation*. Mar 3, 2017.
- Space Law: Development and Scope*. Edited by Nandasiri Jasentuliyana. Praeger, 1992
- Sundahl, Mark J., and V. Gopalakrishnan. *New Perspectives on Space Law Proceedings of the 53rd IISL Colloquium on the Law of Outer Space, Young Scholars Sessions*. Paris International Institute of Space Law, 2011.
- Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*. General Assembly, resolution 2222 (XXI). 27 January 1967. <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>

US Commercial Space Launch Competitiveness Act. July 22, 2015, <https://www.congress.gov/congressional-report/114th-congress/senate-report/88/1>

References

- Annotyrovannaia predvartelnaia povestka dnia. Heneralnaia Assambleia. 27 January 2017. http://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2017/aac_105c_2/aac_105c_2l_299_0_html/AC105_C2_L299R.pdf
- Vaskov, Serhei, Malkov, Serhei. Normatyvno-pravovoe obespechenye kosmycheskoi deiatelnosti. Sankt-Peterburh, 2003.
- Halaktyka — nasha! Yaki kosmichni obiekty nosiat ukrainski imena. EtCetera, 22.04.2018. <https://uk.etcetera.media/2972-7.html>
- Hosudarstvennye uchetnye systemy po upravleniyu y razvytyiu terrytoryi Rossyiskoi Federatsyy (kadastry, reestry, rehystry). Pod red. A.P. Syzova. Moskva: KNORUS, 2016.
- Hrazhdanskiy kodeks Rossyiskoi Federatsyy: pryniat Hosudarstvennoi Dumoi 21.10.1994 h. № 51-FZ. <https://www.grazkodeks.ru/>
- Deklaratsiya pravovykh pryntsyrov, rehulyruiushchykh deiatelnost hosudarstv po yssledovaniyu y yspolzovaniyu kosmycheskoho prostranstva. Pryniata rezoliutsiei 1962 (XVIII) Heneralnoi Assamblei ot 13 dekabria 1963 hoda. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/outerspace_principles.shtml
- Zakon KNR «O veshchnykh pravakh». Ot 16.03.2007 h. https://chinalaw.center/civil_law/china_real_rights_law_2007_russian/
- Zakon RF ot 20 avhusta 1993 h. N 5663-I «O kosmycheskoi deiatelnosti» (s yzmenenyami y dopolneniyami). <http://base.garant.ru/136323/>
- Informatsiia pro diialnist mizhnarodnykh mizhuriadovykh i neuriadovykh orhanizatsii, yaka prychetna do kosmichnogo prava. Zapyska Sekretariatu HA OON. [https://undocs.org/ru/A/AC.105/C.2/110.Add.1.Distr.: General 30 January 2017](https://undocs.org/ru/A/AC.105/C.2/110.Add.1.Distr.:General%2030%20January%202017).
- Kamenetskaia, Elena. Kosmos y mezhdunarodnye orhanyzatsyy: mezhdunarodno-pravovyye problemy. Moskva: Nauka, 1980.
- Konventsiiia pro stvorennia Yevropeiskoho kosmichnogo ahentstva. Pidpysannia vid 30.05.1975. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_462
- Konventsiiia pro reiestratsiiu obektiv, shcho zapuskaiutsia v kosmichnyi prostir. Pryniatye ot 14.01.1975a. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253?lang=ru
- Koretskyi, Volodymyr. Vybrani pratsi: U 2 t. Kyiv: Naukova dumka, 1989.
- Kosarev, Andrei. Rymское chastnoe pravo. Moskva: Yurysprudentsiya, 2007.
- Liuksemburh razreshyl chastnym kompaniyam dobyvat poleznye yskoraemyye v kosmose. YYS “Metallosnabzhenye y sbyt”, 7 yiulia 2017 h. <http://www.metalinfo.ru/ru/news/95759>
- Opredelenyie SK po ekonomycheskym sporam Verkhovnoho Suda RF ot 07.04. 2016 h. № 310-ЭС15-16638. <http://base.garant.ru/71372820/>
- Pro kosmichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 15.11.1996 r. № 502/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. № 1. St. 2.
- Rezoliutsii Heneralnoi asamblei Orhanizatsii Obiednanykh Natsii 1721(XIV) vid 20.12 1961 r. [https://undocs.org/ru/A/RES/1721\(XVI\)](https://undocs.org/ru/A/RES/1721(XVI))

- Tymofeev, Vyktor. SSHA, Kytai y Rossyia vydvyhaiut pretenzyy na Mars — “kholodnaia voina” mozhет pererasty v “zvezdnye voiny”. KP v Ukrayne, 30 oktiabria 2018.
- Tiahai, Ekateryna. Slozhnostrukturnye modely prava sobstvennosti v SSHA. Moskva, 2011. <http://www.dslib.net/civil-pravo/slozhnostrukturnye-modeli-prava-sobstvennosti-v-ssha.html>
- Khel, Ylia. Kosmos otkryt dlia byznesa. Chto budet dalshe? Hi–News. ru, 31.07.2018. <https://hi-news.ru/space/kosmos-otkryt-dlya-biznesa-chto-budet-dalshe.html>
- Shykarev, Serhei. Kosmonavtyka podchynena ynteresam kommertsyy. Ynvest-Forsait. 08. 02. 2018. <https://www.if24.ru/kosmonavtika-i-kommertsia/>
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2003. №№ 40-44. St. 356.
- Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies.* Resolution 34/68, General Assembly, 05.12.1979. <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html>
- Horsford, C. E. S. Is I.C.A.O. the Model for an International Space Agency? *International Institute of Space Law*, Issue 3 1995: 199-203.
- Howard, Philip K. There Is No ‘Right to Sue’. *Wall Street Journal*. July 31, 2002.
- Lefebvre, René. Relaunching the Moon Agreement. *Air & Space Law*. Vol. 41. №. 1, 2016: 41-48.
- Lunar Embassy*. 2019. <https://lunarembassy.com/>
- Masson-Zwaan, Tanja, and Bob Richards. International Perspectives on Space Resource Rights. *Space News*, December 8, 2015. <https://spacenews.com/op-ed-international-perspectives-on-space-resource-rights/>
- Planetary resources*. 2019. <https://www.planetaryresources.com/>
- Position Paper on Space Resource Mining*. International Institute of Space Law. December 20, 2015. <http://www.iislweb.org/docs/SpaceResourceMining.pdf>
- President Donald J. Trump is Unveiling an America First National Space Strategy*. March 23, 2018. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-unveiling-america-first-national-space-strategy/>
- Rummel, John. D. One Small Step for Space Resources. *SpaceNews*. December 9, 2015. <https://spacenews.com/op-ed-the-next-steps-for-space-resources/>
- Setsuko, Aoki. New Law Aims to Expand Japan’s Space Business. *Nippon Communications Foundation*. Mar 3, 2017.
- Space Law: Development and Scope*. Edited by Nandasiri Jasentuliyana. Praeger, 1992
- Sundahl, Mark J., and V. Gopalakrishnan. *New Perspectives on Space Law Proceedings of the 53rd IISL Colloquium on the Law of Outer Space, Young Scholars Sessions*. Paris International Institute of Space Law, 2011.
- Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*. General Assembly, resolution 2222 (XXI). 27 January 1967. <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>
- US Commercial Space Launch Competitiveness Act*. July 22, 2015, <https://www.congress.gov/congressional-report/114th-congress/senate-report/88/1>

Legal Basis of Cooperation between Ukraine and the European Union in the Space Sector

Julia Utko-Maslianyk

Ph.D. in Law, Assistant Department of European Law,
Lviv National Ivan Franko University (Lviv, Ukraine)

E-mail: utko@bigmir.net

<https://orcid.org/0000-0003-1900-5082>

The author investigates the modern legal basis of cooperation between Ukraine and the EU in the field of space. The normative and legal acts that define and provide the legal grounds for Ukraine's participation in the EU space programs, which constitute the basic legal form of realization of the European space policy, are analyzed.

Keywords: space law, space sector, European Space Policy, Space Law Ukraine

Правові засади співробітництва між Україною та Європейським Союзом у космічній сфері

Утко-Масляник, Юлія Мирославівна

Кандидат юридичних наук, асистент кафедри європейського права
Львівський національний університет імені Івана Франка
(Львів, Україна)

У статті автор досліджує сучасну правову основу співпраці України та ЄС у космічній сфері. Проаналізовано нормативно-правові акти, які визначають та забезпечують правові підстави участі України у космічних програмах ЄС, що становлять основну правову форму реалізації європейської космічної політики.

Ключові слова: космічне право, космічна сфера, європейська космічна політика, космічне право України

Received: July 26, 2018; accepted: August 30, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 96-111.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/11>

Незалежна Україна впевнено увійшла до складу космічних держав світу завдяки сформованому за радянські часи науково-технічному та виробничому потенціалу ракетно-космічної галузі. Космічна сфера є однією з небагатьох тих сфер, де наша держава продовжує залишатися конкурентною на ринку та у розвитку співпраці якої зацікавлена не лише Україна, а й Європейський Союз (далі — ЄС). Статус космічної держави об'єктивно підвищує значення України у відносинах зі стратегічними партнерами, процесах інтеграції в європейські структури. Зокрема, в одному із документів, що регламентує реалізацію європейської космічної політики відзначено, що Україна заслуговує особливої уваги як країна з визнаною космічною галуззю [Commission, 2003].

Своєю чергою пріоритетність співробітництва України з ЄС у космічній сфері обумовлене як стратегічним, враховуючи подальше зближення України з правовою системою ЄС, так і практичним значенням, а саме у напрямку розвитку космічної промисловості та конкурентоспроможності України як космічної держави, зокрема, через участь України у європейських космічних програмах ЄС, Європейського космічного агентства (далі — ЄКА). Зокрема, в рамках Державного космічного агентства України (далі — ДКАУ) сьогодні вивчаються умови набуття членства в ЄКА. Власне це сприятиме ефективному зростанню економіки нашої країни та утвердженню міжнародного іміджу України як космічної держави.

Ключовою подією у правовому регулюванні взаємовідносин між Україною та ЄС у космічній сфері стало набуття чинності 16 вересня 2014 року — Угоди про асоціацію що окреслила основні напрями розвитку двосторонньої співпраці України та ЄС у більш ніж 30 сферах, в тому числі у космічній. Космічна сфера знайшла відображення у розділі 5 «Економічне та секторальне співробітництво» глави 8 «Космос» [Угода, 2014].

Відповідно до ст. 371 цієї угоди, сторони можуть співпрацювати за такими напрямками: глобальні навігаційні супутникові системи; спостереження Землі та глобальний моніторинг; космічна наука та дослідження; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів. Окрім того, сторони заохочують і сприяють обміну досвідом щодо політики в космічній сфері, адміністрації та правових аспектів, а також щодо промислової реструктуризації та комерціалізації космічних технологій.

Угодою також передбачено, що співробітництво у цій сфері здійснюватиметься у таких правових формах: обмін інформацією щодо політики і програм сторін та відповідних можливостей для співробітництва і спільних проєктів, зокрема участь українських підприємств та організацій у відповідних космічних і транспортних напрямках Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»; обмін науковцями та створення відповідних мереж. Співробітництво також може охоплювати обмін досвідом у сфері управління космічними дослідженнями та науковими установами, а також створення умов, сприятливих для проведення досліджень і впровадження нових технологій, захисту прав інтелектуальної, промислової та комерційної власності.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачена можливість для України брати участь у роботі агентств ЄС. Відповідно до ст. 450, Україні надається можливість брати участь у роботі агентств ЄС, діяльність яких пов'язана з реалізацією цієї Угоди, а також інших агентств ЄС, якщо установчі документи це дозволяють, відповідно до умов цих установчих документів. Для забезпечення своєї участі у роботі кожного з таких агенств і визначення розміру її фінансового внеску, Україна має укладати окремі угоди з ЄС. Відповідно до ст. 452 ЄС зобов'язаний інформувати Україну про створення

нових агентств та нових програм, а також про зміни в умовах участі у програмах ЄС та агентствах.

Постійний діалог у космічній сфері відбуватиметься через координацію діяльності та співробітництво з ЄКА. Важливим кроком в напрямі формування співпраці України з ЄКА стало підписання 25 січня 2008 р. Рамкової угоди між Урядом України та ЄКА щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях, що набула чинності після ратифікації Верховною Радою України 25 лютого 2009 р. [Угода, 2008].

Угода складається з преамбули та дев'яти статей. Основною метою угоди визначено «створення правових рамок для співробітництва між сторонами в космічній сфері та умов для виконання спільних проектів, що становлять спільний інтерес» [Угода, 2008]. Сторони угоди можуть співпрацювати за такими напрямками: космічні науки, програми дослідження Землі та їх застосування, телекомунікації, мікрогравітаційні дослідження, розробка та використання наземного сегмента, ракетносії. Співпраця також поширюється на встановлення стипендій для надання можливості номінантам від кожної сторони проходити підготовку або брати участь у науковій або технічній діяльності в установах, запропонованих стороною, що встановлює стипендію; обмін експертами для участі в дослідженнях; скликання спільних конференцій та симпозіумів; спільне сприяння використанню продукції та послуг, розроблених в межах програм агентства; сприяння освітній діяльності в сфері космічних наук і технологій; надання експертної оцінки та допомоги в управлінні космічними проектами.

Як механізм виконання співробітництва, передбачено в укладанні імплементаційних угод щодо конкретної програми, яка становить спільний інтерес. Такі імплементаційні угоди можуть, зокрема, мати такі структурні елементи: опис цілей співробітництва; робочий план; ролі та зобов'язання сторін; правила та володіння правами інтелектуальної власності, умови обміну конфіденційною інформацією.

Для забезпечення контролю за виконанням угоди кожна зі сторін призначає відповідну інституцію. Від України такою інституцією призначено ДКАУ. На сьогодні створено низку двосторонніх інституцій у формі робочих груп з питань співробітництва між ДКАУ та ЄКА за такими напрямками, як космос і навколишнє середовище, космічна енергія, наземний сегмент, ракетносії тощо.

З метою забезпечення правосуб'єктності ЄКА у межах угоди українська сторона надає агентству привілеї та імунітети, передбачені Конвенцією про привілеї та імунітети спеціалізованих установ, що набула чинності для України 13 квітня 1966 р., прийнятої ГА ООН 1947 р. Сторони також на взаємній основі зобов'язуються, відповідно до законодавства кожної із сторін, забезпечувати адміністративне сприяння виконанню цієї угоди, а саме полегшувати та прискорювати процес переміщення осіб, імпорту та експорту товарів і матеріалів, що мають відношення до спільних проектів і необхідні для виконання цієї угоди. В угоді також закріплено порядок обміну науково-технічною інформацією.

У разі виникнення відповідальності кожна сторона, згідно з угодою, відповідає за будь-які втрати або шкоду, заподіяну її особам або майну в ході виконання робіт у межах цієї Угоди, окрім випадків навмисної шкоди або грубої недбалості з боку іншої сторони, за винятком умов передбачених в окремих імплементаційних угодах. В угоді передбачено два види врегулювання спорів: шляхом спільних консультацій або, якщо питання не вирішується шляхом консультацій і вимагає рішення, його передають, за вимогою однієї зі сторін, до арбітражного суду.

З метою практичної реалізації цієї угоди розпочато її імплементацію шляхом розробки плану дій ДКАУ — ЄКА, який був офіційно погоджений з ЄКА ще у 2009 р. у м. Відень. Відповідно до цього документа, заплановано співпрацю за такими напрямками: космічні науки, програми дослідження Землі, мікрогравітаційні дослідження, ракетоносії, сприяння освітньої діяльності в сфері космічних наук і технологій.

У межах співпраці за напрямом «космічні науки» в Києві відбувся семінар з питань спільної участі в реалізації європейської космічної програми «Джеймс». Під час семінару німецькі експерти запропонували створити спільний українсько-європейський консорціум за підтримки космічного агентства Німеччини за тематикою «космічна погода» [Международное сотрудничество, 2010]. На семінарі в межах напряму «програми дослідження Землі» відбулося обговорення правових аспектів використання аерокосмічних даних дистанційного зондування Землі. Зокрема, фахівці космічного агентства Німеччини запропонували допомогу з юридичного забезпечення створення нормативно-правової бази використання аерокосмічних даних дистанційного зондування Землі в Україні. Учасники семінару ознайомилися із законом з питань безпеки даних, одержуваних із супутників, який був прийнятим Німеччиною 23 листопада 2007 р.

У межах напряму «сприяння освітній діяльності в сфері космічних наук і технологій» ДКАУ порушило перед представниками департаменту міжнародного співробітництва ЄКА питання про форми і перспективи участі студентської молоді в космічних молодіжних програмах ЄКА. Станом на сьогодні від департаменту з питань освіти ЄКА надійшла пропозиція про участь українських університетів в європейській програмі європейський студентський місячний орбітальний апарат. Питання потенційного залучення українських університетів до роботи над цим проектом уже узгоджено з Національним центром аерокосмічної освіти молоді в Україні.

Отже, угода має передусім рамковий характер, встановлює загальні правові та організаційні основи для подальшого довгострокового співробітництва. Зокрема, сторони, бажаючи продовжити період їхньої співпраці в межах цієї Угоди, чинність якої, відповідно до п. 2 ст. 9, становить п'ять років, 14 лютого 2014 р. уклали додатковий протокол до неї, яким передбачено, що угода залишатиметься чинною протягом 10 років з моменту набуття нею чинності, а саме до 24 лютого 2019 р. [Протокол, 2014]. Завдяки цій угоді закладається правова основа для прийняття сторонами спеціальних і секторальних угод з різних напрямів їх співпраці. Однак наразі співпраця між сторонами в межах окреслених напрямів відбувається у формі планування та організації зустрічей, семінарів, пропозицій.

Перспективи членства вперше обговорювалися 2009 р. на зустрічі Генерального директора ДКАУ з очільниками ЄКА Ж. Ж. Дорденом, космічного агентства ФРН Й. Д. Вернером та Національного центру космічних досліджень Франції Я. д'Ескатой. Під час зустрічі обговорювалися актуальні питання співробітництва в космічній сфері. Також було наголошено на прагненні України набути статус повноправного члена ЄКА. Ця ініціатива була позитивно сприйнята Генеральним директором ЄКА. Наступним логічним кроком має бути укладення європейської коопераційної угоди з ЄКА. Серед основних вимог, яким має відповідати держава, що бажає набути статус європейської кооперуючої держави ЄКА («European cooperating state»), — відповідність географічному критерію: укладення цієї угоди передбачено виключно для європейських держав. Крім того, з такою державою попередньо має бути підписана рамкова угода про співробітництво, що є правовою формою співпраці агентства з третьою державою, і

водночас першим етапом на шляху до отримання повноправного членства. Для набуття статусу європейської кооперуючої держави ЄКА держава-кандидат повинна провести переговори та укласти європейську коопераційну угоду з агентством. На підставі цієї двосторонньої угоди, підписаної між кооперуючою державою та ЄКА, держава, за умови виконання певних умов, може брати участь у діяльності та програмах агентства. Така діяльність визначається у формі невід'ємної складової угоди — п'ятирічного плану спільних дій у космічній сфері, так званого плану роботи для європейської кооперуючої держави (Plan for European cooperating states, далі — «ПЕКС»), погодженого ЄКА та відповідною державою [Poncelet et al., 2004]. Угода складається з двох основних частин. У першій частині визначаються права та зобов'язання європейської кооперуючої держави, а також регламентуються питання, пов'язані і з інтелектуальною власністю, порядком та умовами обміну інформацією, привілеями та імунітетами, відповідальністю, вирішенням суперечок і набуттям чинності [European, 1975]. Друга частина — це «ПЕКС», підписаний сторонами не пізніше ніж через один рік з дня підписання європейської коопераційної угоди.

Метою «ПЕКС» є асоціювати державу, яка уклала європейську коопераційну угоду, до програм і діяльності ЄКА з тим, щоб у найбільш ефективний спосіб підготувати її до можливого майбутнього приєднання до ЄКА. Конкретні завдання плану: розвиток наукових і прикладних напрямів космічної діяльності між європейською коопераційною державою та державами — членами ЄКА; створення та зміцнення промислового потенціалу з тим, щоб забезпечити справедливу та рівноправну участь у майбутніх програмах агентства після приєднання до конвенції ЄКА; забезпечення доступу до програм та діяльності ЄКА; ознайомлення з особливостями функціонування структури ЄКА; забезпечення узгодженості космічної діяльності держави, яка уклала європейську коопераційну угоду, та держав — членів ЄКА з метою уникнення дублювання [European, 2018]. «ПЕКС» переважно охоплює такі сфери співпраці: космічну науку (астрономія, астрофізика, дослідження сонячної системи); наземне спостереження (моніторинг навколишнього середовища, метеорологія, аеронімія, геодезія); зв'язок та навігація; життя та фізичні науки (космічна біологія та медицина); створення наземного сегмента та його використання. До переваг статусу держави, яка уклала коопераційну угоду, належить право використовувати активи та космічну інфраструктуру агентства та його держав-членів для реалізації власних національних космічних проєктів. Зареєстровані фірми європейської кооперуючої держави беруть участь у тендерній системі ЄКА. Держава має також право використовувати європейську космічну інфраструктуру, а також послуги, що надаються космічними системами агентства та його держав-членів при плануванні та реалізації своїх національних космічних програм на умовах, що застосовуються до держав-членів агентства. Крім того, європейська кооперуюча держава повинна надавати підтримку ЄКА в сприянні використанню такої інфраструктури міжнародними організаціями, членом яких вона є. Це положення не лише посилює роль ЄКА, а й розширює її промисловий потенціал та надає можливість залучати додаткові інвестиції. Ще однією вагомою перевагою статусу європейської кооперуючої держави є застосування до неї особливого фінансового механізму під назвою «принцип справедливого географічного повернення». Суть цього принципу полягає у тому, що вкладені у діяльність ЄКА кошти повертаються до держави у формі замовлень, які ЄКА на підставі контрактів доручає виконувати підприємствам відповідної держави [Contracting for Space, 2011].

Мінімальний фінансовий внесок до бюджету ЄКА складає 1 млн євро на рік для держави, яка підписала європейську кооперуючу угоду. Окрім того, нова угода передбачає право європейської кооперуючої держави брати участь у програмах ЄКА, приєднавшись до «ПЕКС», при цьому фактично не стаючи учасником програм ЄКА, як це передбачено п. 2 ст. 14 Конвенції ЄКА [Конвенція, 2002]. Строк дії угоди становить п'ять років з моменту набуття чинності. Після завершення цього строку, залежно від досягнутих результатів, передбачені три варіанти співпраці держави, що уклала європейську кооперативну угоду з ЄКА:

1. Європейська кооперуюча держава може пролонгувати угоду ще на п'ять років.
2. Держава має право подати заявку на асоційоване членство.
3. Держава може безпосередньо подати заявку на набуття повноправного членства у ЄКА.

Отже, уклавши таку угоду, держава отримує низку переваг: чіткий план реалізації сфер космічного співробітництва, погоджений спільно ЄКА та відповідною державою; право європейської кооперуючої держави використовувати активи та космічну інфраструктуру агентства та його держав-членів для реалізації національних космічних проєктів; ця угода наблизить на крок нашу державу до вступу у цю міжнародну організацію, оскільки успішне виконання цієї угоди протягом п'яти років передбачає право європейської держави на подання заявки для вступу в цю організацію; фінансовий механізм, що застосовуються у цій угоді, сприятиме розвитку національної космічної промисловості, оскільки інвестиції, згідно з принципом геоповернення, повернуться у формі контрактів і замовлень, які українська космічна промисловість і науково-дослідні інститути зможуть отримати від ЄКА. Основою та важливою передумовою для укладення нової поглибленої угоди про співробітництво з Європейським космічним агентством послужить Рамкова угода між Урядом України та ЄКА про співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях, яка залишатиметься чинною до 24 лютого 2019 р.

Крім того, Україна, маючи значний технологічний потенціал у космічній сфері, може отримувати значну користь від участі космічних програмах ЄС. Роль і значення європейської космічної політики ЄС характеризується новими завданнями у вирішенні проблем безпеки, економічного та науково-технічного зростання, глобальних проблем людства. Одними із інструментів реалізації поставлених завдань у сфері європейської космічної політики виступають європейські космічні програми, які, відповідно до статті 189 Лісабонського договору, є основною правовою формою реалізації європейської космічної політики [Treaty of Lisbon, 2007]. Питання участі та доступу України до програм ЄС регламентовані розділом 5 «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію, зокрема у главі 28 (ст. 451) «Участь у програмах та агентствах ЄС», а також у додатку до угоди, а саме в Протоколі 3 «Про Рамкову угоду між Україною та ЄС про загальні принципи участі України в програмах ЄС».

Цими правовими актами встановлено так званий рамковий правовий механізм участі України у програмах ЄС. Зокрема, безпосередньо правові підстави участі України у програмах ЄС визначені у ст. 451 Угоди про асоціацію: «Україні надається можливість брати участь у всіх поточних і майбутніх програмах Союзу, відкритих для України згідно з відповідними положеннями, якими запроваджуються ці програми». Участь України у конкретній програмі ЄС є предметом Меморандуму про взаєморозуміння з Європей-

ською Комісією. Зокрема, у ст. 5 Протоколу 3 «Про Рамкову угоду між Україною та ЄС про загальні принципи участі України в програмах ЄС» зазначено, що «конкретні терміни та умови участі України у кожній окремій програмі, зокрема сплачуваний фінансовий внесок і процедури звітування та оцінки, визначатимуться в Меморандумі про взаєморозуміння між Комісією та компетентними органами України на базі критеріїв, встановлених цими програмами» [Протокол, 2011]. Протокол послужив правовою основою для укладення двосторонніх угод про доступ України до програм ЄС, у тому числі космічних.

Серед нормативно-правових актів Європейського Союзу, що регламентують умови участі у тематичних програмах ЄС, у тому числі і космічних слід відзначити регламент Ради ЄС про створення Рамкової програми Горизонт 2020 з досліджень та інновацій (2014–2020) [Регламент, 2013]. Остання є важливим інструментом реалізації як науково-технологічної, так і європейської космічної політики. Механізми цієї програми передбачають широкі можливості для міжнародної співпраці, зокрема, можливість для третіх країн брати участь у конкурсах програми з метою отримання фінансування для реалізації спільних науково-дослідних проектів за всіма тематичними розділами і напрямками, у тому числі і космічної [Чернишев et al., 2012].

Співробітництво у космічній сфері складає суттєву частину у 8 Рамковій програмі «Горизонт 2020». Пріоритетними програмами співробітництва у цій сфері визначено: глобальні навігаційні супутникові системи, а саме створення європейської глобальної системи супутникової навігації «Галілео», основне призначення якої полягає у наданні навігаційних послуг; створення європейської глобальної системи спостереження за планетою Земля. Основне призначення цієї програми передбачає створення супутникових систем і пов'язаних з ними наземної інфраструктури в Європі для спостереження за поверхнею Землі та забезпечення геоінформаційних послуг, які дають доступ до точних даних і інформації у сфері навколишнього середовища та безпеки для громадян Європи та інших країн; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів.

У цьому зв'язку, слід відзначити, що Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено можливість для співробітництва та спільних програм у космічній сфері, зокрема через участь українських підприємств та організацій у відповідних космічних напрямках восьмої Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Однак, набуття чинності угоди про асоціацію для України не означає про автоматичне отримання нею асоційованого статусу у цій програмі. Для набуття такого статусу необхідним є укладення спеціального двостороннього документу про асоціацію України до Рамкової програми з наукових досліджень та технологічного розвитку.

Важливим етапом розвитку правових засад співпраці з Європейським Союзом у космічній сфері стало підписання Угоди між Україною та Європейським Союзом про асоційовану участь України в програмі ЄС «Горизонт 2020», яка набула чинності 17 серпня 2015 р [Угода, 2015]. Значення цієї угоди для нашої держави полягає у тому, що, по-перше, вона як асоційована країна братиме участь у всіх заходах і тематичних пріоритетах, у всіх програмних комітетах Рамкової програми ЄС, її дослідницькі установи фінансуватимуться за рахунок підтримки Європейської Комісії на однакових умовах з установами держав — членів ЄС, по-друге, правовий механізм участі України у цій програмі визначається правовими актами ЄС, що застосовуються до держав — членів ЄС.

А саме, участь України у заходах Рамкової програми «Горизонт 2020» регламентується угодою між Україною та Європейською Комісією про асоційовану участь України в програмі ЄС «Горизонт 2020», додатками до неї, а також правовими актами, визначеними у ст. 1 цієї угоди, зокрема: регламенту № 1291/2013 про створення Рамкової програми «Горизонт 2020» з досліджень та інновацій (2014-2020) [Регламент, 2013]; регламенту Європейського Парламенту та Ради № 1290/2013 від 11 грудня 2013 р., що встановлює правила участі у програмі «Горизонт 2020» [Регламент, 2013], включаючи делеговані акти та будь-які інші подальші правила; Рішення Ради № 743/2013 про створення спеціальної програми з реалізації «Горизонт 2020» та інших правил, що стосуються реалізації програми «Горизонт 2020» [Регламент, 2013: 965]. Регламент Європейського Парламенту та Ради № 294/2008/ЄС зі змінами, внесеними Регламентом Європейського Парламенту та Ради № 1292/2013 про заснування Європейського інституту інновацій та технологій, застосовується до участі українських організацій в освітніх та інноваційних товариствах [Регламент, 2013: 174-184].

З набуттям асоційованого статусу у Рамковій програмі Україна отримала: можливість пропонувати тематику конкурсів, на які приймаються грантові заявки, брати участь у роботі дорадчих груп і програмних комітетів Європейської Комісії, більше можливостей для пошуку закордонних партнерів. Наприклад, щоб подати заявку на конкурс Рамкової програми необхідно сформувати консорціум щонайменше з трьох юридичних осіб з різних країн. Тепер українські учені, університети, науково-дослідні інститути зможуть входити до консорціумів як одна з обов'язкових, а не додаткових сторін. Умови участі юридичних осіб України в програмі визначені у додатку 1 Угоди про асоційовану участь України в програмі ЄС «Горизонт 2020».

Серед умов приєднання України до програми, важливе місце посідають фінансування. Відповідно до ст. 2 угоди, Україна повинна сплачувати фінансовий внесок до бюджету ЄС кожного року участі у програмі. Ці кошти йдуть на забезпечення реалізації, управління та функціонування програми. За зверненням України частина її фінансового внеску може забезпечуватися за рахунок відповідного зовнішнього інструменту допомоги ЄС, умови якої попередньо мають бути визначені у відповідних фінансових угодах. Правила, що регулюють фінансові внески України, викладені у Додатку 2 до угоди. Враховуючи складну фінансову ситуацію в Україні, ЄС як сторона угоди запропонував 95-відсоткову знижку на фінансовий внесок (який також можна додатково зменшити на 50% за рахунок фондів інструменту європейського сусідства і партнерства [Про ратифікацію, 2015]).

Ефективній реалізації угоди покликане сприяти положення про контроль та оцінювання. Відповідно до ст. 4, участь України в програмі перебуватиме під постійним спільним контролем України та Європейської Комісії на партнерських засадах. У додатку 3 до угоди визначені правила фінансового контролю відшкодувань та інші заходи протидії шахрайству. Зокрема, фінансовий контроль за діяльністю українських учасників програми здійснюватиметься через такі механізми, як прямиий зв'язок, аудит, перевірки Європейської Комісії на місцях, інформування та консультування. Європейська Комісія може також застосовувати адміністративні заходи та санкції, без шкоди для застосування українського кримінального права, відповідно до регламентів № 966/2012, (ЄС) № 1268/2012 і № 2988/95 [Регламент, 1995].

Рішення, ухвалені Комісією в межах програми, що накладають фінансові зобов'язання на суб'єкти інші, ніж держави, підлягають виконанню в Україні. Виконання цих рішень від імені Європейської Комісії, згідно з процедурою, забезпечує орган, визначений

Україною. У цьому випадку рішення Європейської Комісії передається українському суду без будь-яких інших процедур, окрім перевірки автентичності рішення, визначеним для цієї мети Україною органом, який інформує про це Комісію. Правозастосування здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Умови правозастосування повинні бути визначені у відповідних грантових договорах чи контрактах. Законність рішення Європейської Комісії уповноважений розглядати Суд ЄС. Окрім того суди України уповноваженні розглядати скарги про неналежне здійснення правозастосування.

Для огляду та оцінювання реалізації цієї угоди спеціально створено Спільний комітет України та ЄС з досліджень та інновацій. Крім того, до функцій комітету належать пошук шляхів удосконалення напрямів розвитку співробітництва, а також вирішення будь-яких питань, пов'язаних з тлумаченням або застосуванням угоди.

Асоційований статус у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» став важливим етапом у розвитку правових засад співпраці України з ЄС у космічній сфері, розширив можливості приєднання України до європейського наукового товариства, інтеграції в європейський дослідницький простір. Щоб максимально використати ці можливості, наша держава повинна чітко окреслити свої інтереси з урахуванням стратегічних пріоритетів. Назріла потреба створення відповідного органу з питань реалізації державної політики у сферах, охоплених програмою «Горизонт 2020». Україна висловила бажання скористатися своєю участю в програмі допомоги країнам, які хочуть оцінити свою систему наукових досліджень та інновацій у межах «Горизонт 2020». Європейська Комісія підтвердила заявку та розпочала у 2016 р. аудит. Зокрема, оцінювання здійснюватиметься за такими напрямками, що визначені Україною: інституційний та операційний напрями щодо проведення в нашій країні конкурсів із фінансування наукових досліджень; інтернаціоналізація науки та входження України до європейського дослідницького простору та взаємозв'язок науки та інновацій [Актуальні питання, 2016].

Пріоритетні напрями космічної діяльності визначені у Концепції загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми, схваленій Кабінетом Міністрів України від 15 лютого 2012 р. [Про схвалення, 2012], співпадають з пріоритетами Рамкової програми «Горизонт 2020», в яких космічні дослідження визначені пріоритетними для фінансування. Зокрема, вони також включають такі напрями, як глобальні навігаційні супутникові системи; спостереження Землі та глобальний моніторинг; космічна наука та дослідження; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів.

У космічній програмі України, супутниковій навігаційній тематиці відведено значну роль, оскільки в останні роки цей напрям стрімко розвивається. Законодавчо ця діяльність була закріплена законами України про затвердження другої (1998-2002), третьої (2003-2007), четвертої (2008-2012), п'ятої (2013-2017) та шостої (2018-2022) загальнодержавних космічних програм України, в яких передбачено, що одним із стратегічних напрямів розвитку держави у космічній сфері є виконання заходів зі створення та розвитку системи координатно-часового та навігаційного забезпечення. Навігаційна система України ґрунтується, зокрема, на застосуванні глобальної навігаційної системи «Галілео», яка сьогодні створюється спільними зусиллями ЄС та ЄКА.

Відповідно до регламенту Ради ЄС № 1285/2013 щодо реалізації та використання європейських супутниково-навігаційних систем від 11 грудня 2013 р., програма «Галілео» відкрита для участі третіх країн [Регламент, 2013]. Україна вже співпрацює з ЄС в межах

реалізації першої європейської космічної програми з побудови європейської глобальної системи супутникової навігації «Галілео». Основу для співробітництва закладено Угодою про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Україною та ЄС і його державами — членами від 7 червня 2005 р. Україна офіційно приєдналася до європейської системи «Галілео» шляхом ратифікації Верховною Радою України угоди 10 січня 2007 р., що набула чинності з 1 грудня 2013 р [Угода, 2007].

Угода, що складається з 17 статей, має рамковий характер та встановлює лише предметну співпрацю України та ЄС щодо використання зацікавленими суб'єктами господарської діяльності економічних можливостей європейського ринку супутникової навігації. Зокрема, сферами співробітництва визначено спектр радіочастот, наукові дослідження та підготовку персоналу; промислове співробітництво; розвиток торгівлі та ринку; стандарти, сертифікацію та регулятивні заходи; розвиток глобальних і регіональних наземних аугментаційних систем ГНСС; безпеку; відповідальність та відшкодування витрат.

Окрім того, передбачено можливість розширення співробітництва шляхом укладання додаткових спеціальних угод. Як об'єкти окремих угод розглядаються питання розширення співробітництва у сферах чутливих технологій та елементів системи «Галілео», а також основних технологій і засобів шифрування і питань захисту інформації; архітектури безпеки системи «Галілео»; особливостей контролю безпеки глобальних сегментів «Галілео»; послуг, що регулюються державою, на фазах їх визначення, розробки, впровадження, перевірки та оцінювання, а також функціонування; обміну інформацією з обмеженим доступом стосовно супутникової навігації.

Першорядні заходи співпраці в межах цієї угоди спрямовані на визначення і реалізацію архітектури наземної системи, яка надає оптимальну гарантію цілісності та безперервності послуг «Галілео» і «Егнос» та сумісності з іншими ГНСС. З цією метою на регіональному рівні сторони співпрацюють з намірами реалізації наземної регіональної аугментаційної системи в Україні на базі системи «Галілео». Така регіональна система покликана забезпечити надання регіональних послуг щодо цілісності й підвищення точності як доповнення до тих, які забезпечує система «Галілео» на глобальному рівні. Попередньо сторони передбачають поширення «Егнос» на регіон України через наземну інфраструктуру з використанням українських станцій моніторингу цілісності.

Для організаційного забезпечення виконання Угоди передбачається створення управлінського комітету ГНСС, що складатиметься із офіційних представників кожної сторони. Окресливши політичні та правові межі потенційної співпраці, угода надасть змогу Україні не лише взяти участь у реалізації першої європейської космічної програми ЄС, зберегти та розвинути свої високотехнологічні галузі та створити в них робочі місця, а й долучитися до інших програм ЄС. Зокрема, українські компанії можуть взяти участь у програмах комерційного використання системи в інтересах усіх видів транспорту, паливно-енергетичного і аграрно-промислового комплексів, досліджень і захисту навколишнього природного середовища; створити спільні підприємства з європейськими партнерами для виробництва складових наземних і космічних елементів системи «Галілео» [Угода, 2007].

Про перспективу реалізації цього напрямку взаємовигідного співробітництва між ЄС та Україною свідчить підписання 27 листопада 2013 р. в Брюсселі на рівні керівництва Уряду України та Європейської Комісії Спільної заяви щодо започаткування проекту

поширення дії системи «Егнос» на територію України, а саме про здійснення практичних кроків щодо розміщення станцій моніторингу діапазону та інтегрованості сигналу системи «Егнос» [Наука і технології, 2018].

Водночас, успішної реалізації цього взаємовигідного напрямку співробітництва між Україною та ЄС, використання можливостей, які надає нашій державі ця угода, необхідно вжити низку інституційних і законодавчих заходів. По-перше, розробити чіткий план заходів з імплементації угоди та створити спеціальну спільну робочу групу для узгодження подальших спільних дій. По-друге, створити нормативно-правову базу для забезпечення стабільної, безпечної та сталої основи розвитку ГНСС в Україні, завершивши роботу із розробки спеціального закону, який би регулював діяльність ГНСС.

На законодавчому рівні залишаються неврегульованими питання провадження діяльності у сфері супутникової навігації, зокрема такі: організація державних закупівель і використання засобів супутникової навігації; державна підтримка вітчизняного виробництва супутникової навігаційної апаратури; відповідальність виробників супутникової навігаційної апаратури та суб'єктів господарювання, які надають навігаційні та інформаційні послуги; забезпечення безпечного використання інформації глобальних навігаційних супутникових систем; упровадження сучасних супутникових навігаційних технологій; розроблення та застосування національних стандартів і технічних регламентів щодо виробництва апаратури та засобів супутникової навігації, надання навігаційних інформаційних послуг [Про схвалення, 2013].

Щоб заповнити цю прогалину, треба виконати такі першорядні завдання: визначити на законодавчому рівні напрями діяльності із забезпечення розвитку та застосування систем супутникової навігації; встановити вимоги до провадження підприємницької діяльності у сфері супутникової навігації; надати підтримку вітчизняному виробнику супутникової навігаційної апаратури; запровадження державного регулювання у сфері супутникової навігації; визначити механізм державно-приватного партнерства у сфері супутникової навігації для забезпечення розвитку вітчизняного виробництва. В Україні наразі немає спеціального закону, який би регулював експлуатацію ГНСС та сфери їх застосування, але робота з його створення вже розпочалася. Зокрема, ДКАУ на виконання пункту другого розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 №1-р «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації»» розроблено проект закону «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації» з урахуванням зауважень і пропозицій, наданих центральними органами виконавчої влади, НАН України, підприємствами промисловості, фізичними особами [Державне, 2018]. У проекті визначено права суб'єктів супутникової навігаційної діяльності, запропоновано заходи державного регулювання, спрямовані на вирішення проблем розвитку вітчизняного виробництва і внутрішнього ринку прикладних супутникових навігаційних інформаційних систем і послуг, окреслено вимоги та умови провадження підприємницької діяльності в сфері супутникової навігації в Україні.

Водночас у висновку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації щодо проекту закону України «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації» від 08. 02. 2016 р. відзначено необхідність суттєвого доопрацювання цього документа та надано пропозиції [Висновок, 2017].

По-третє, для використання можливостей, які надає Україні угода, потрібно також вирішити питання участі України в Європейському агентстві з питань глобальної

навігаційної супутникової системи створеного на підставі регламенту Ради ЄС № 912/2010 від 22 вересня 2010 р. [Regulation, 2010]. Участь України у цьому агентстві є можливою відповідно до ст. 23 регламенту про його створення, згідно з яким агентство залишається відкритим для участі третіх країн, які уклали відповідні угоди з ЄС. Предметом окремих двосторонніх угод агентства з третьою країною є питання визначення умов, ступеня та способу участі відповідної країни в роботі агентства, включаючи положення про розмір і порядок фінансових внесків та кадрові питання.

Повноцінна участь України в агентстві дасть можливість делегувати свого представника до правління та дорадчих органів, отримувати оперативну інформацію про перебіг реалізації європейської глобальної системи супутникової навігації «Галілео», брати участь у всіх заходах агентства, укладати контракти з приватними фірмами держав — членів ЄС щодо запровадження та управління фазами розгортання та функціонування програми. Фінансовий аспект участі України у Європейському агентстві з питань ГНСС не варто розцінювати як витрати, а як інвестиції, що повернуться українським підприємствам і науковим установам у формі контрактів.

Отже, на підставі проведеного аналізу правових засад співробітництва України та ЄС у космічній сфері можна зробити наступні висновки. Документом, який визначає головні напрями та пріоритети співпраці України з ЄС у космічній сфері, є Угода про асоціацію. Однак її положення стосовно зазначеної сфери є дещо загальними і потребують конкретизації у подальших двосторонніх документах між Україною та ЄС. Зокрема, першим кроком на цьому шляху стало підписання Угоди між Україною та ЄС про асоційовану участь України в програмі ЄС «Горизонт 2020» 2015 р., яка запроваджує спеціальний правовий механізм участі України у програмах ЄС. Один з небагатьох на сьогодні конкретних напрямів співпраці між Україною та ЄС визначений Угодою про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Україною та ЄС та його державами-членами 2013 р. Для використання можливостей, які надає Україні ця угода, насамперед необхідно створити нормативно-правову базу для стабільного, безпечного та сталого розвитку ГНСС в Україні, що має важливе значення для вирішення навігаційних завдань наземного, морського й авіаційного транспорту за допомогою супутникового зв'язку, у цьому контексті, першочергово необхідно завершити роботу щодо прийняття спеціального закону, який би регулював діяльність ГНСС. Серед пріоритетів подальшого співробітництва України з ЄС — набуття нашою державою членства в Європейському космічному агентстві. Важливим кроком у цьому напрямі має стати укладення європейської коопераційної угоди з ЄКА. Цей документ, який є формою поглибленої співпраці агентства з європейськими державами — не членами ЄКА, дасть змогу конкретизувати співпрацю на партнерських засадах і брати участь у програмах агентства; уможливить застосування спеціального фінансового механізму під назвою «принцип справедливого географічного повернення», який сприятиме розвитку національної космічної промисловості України; надасть право використовувати космічну інфраструктуру та активи агентства і його держав-членів при плануванні та реалізації своїх космічних проєктів. Окрім того, підписання та виконання цієї угоди є необхідною правовою умовою набуття повноправного членства в ЄКА.

Література

- Актуальні питання реалізації участі України у програмі «Горизонт 2020»*. 2016. <http://innov.org.ua/cpivpratsia/prohramy-spivpratsi/3959-aktualni-pytannia-realizatsii-uchasti-ukrainy-u-prohrami-horyzont-2020>
- Висновок Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації щодо проекту Закону України «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації»* від 17.01.2017 № 26 URL: http://www.nkrzi.gov.ua/images/upload/493/6713/Dodatok_do_rishennia_26.doc
- Державне космічне агентство України*. 2018. <http://www.nkau.gov.ua/ua/>
- Конвенція про заснування ЄКА. Космическое законодательство стран мира: тематическое собрание (на русском и английском языках)*. Т. 2. Киев: Атика-Н, 2002. С. 141–176.
- Международное сотрудничество в области использования космического пространства в мирных целях: деятельность государств-членов*. Док. ООН (A/АС.105/953/Add.2). Вена, 2010. 21 с.
- Наука і технології, співробітництво у сфері космосу*. 2018. <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/science>
- Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 — Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014-2020): Пояснювальна записка до проекту Закону України від 20.03.2015 р.* <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55776&pf35401=349636>
- Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013-2017 роки*. Прийняття від 15.02.2012. <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/79-2012-%D1%80>
- Про схвалення Концепції проекту Закону України “Про державне регулювання у сфері супутникової навігації”*. Прийняття від 03.01.2013. <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1-2013-%D1%80>
- Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду між Україною та Європейським Співтовариством про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства*. Набрання чинності для України міжнародного договору від 01.11.2011. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a41
- Протокол про внесення змін до Угоди між Урядом України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях*. 14.02.2014 р. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/982_002
- Регламент Європейського Парламенту та Ради про створення Горизонту 2020 — Рамкової програми з досліджень та інновацій (2014–2020). *Official Journal of the European Union*. 2013. L 347.
- Регламент Ради (ЄС, Євратом) № 2988/95 від 18 грудня 1995 року про захист фінансових інтересів Європейських Співтовариств. *Official Journal of the European Union*. 1995. L 312. P. 1–4.
- Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським Співтовариством, державами-членами та Україною*. Ратифікація від 10.01.2007. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_751

- Угода між урядом України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору у мирних цілях.* 30.10.2008 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/982_001
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони.* 16.09.2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
- Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 — Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014–2020).* 15.07.2015 р. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_018
- Чернишев, Л., Білан, І., Гороховатська, М. Назустріч новій Рамковій програмі європейського науково-технічного співробітництва «Горизонт-2020». *Вісник Національної академії наук України.* 11, 2012: 47–52.
- Contracting for Space: Contract Practice in the European Space Sector.* Edited by Lesley Jane Smith and Ingo Baumann. Routledge, 2011.
- Commission White paper. Space: a new European frontier for an expanding Union — An action plan for implementing the European Space policy 2003.* URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52003DC0673>
- European Cooperating State agreement between the European space agency and the Government of the Republic of Slovenia.* 1975. http://www.arhiv.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/razpisi/razpisi_tehnologija/javni_poziv_ESA/European_Cooperating_State_Agreement_between_the_RS_and_the_ESA.pdf
- European Space Policy Institute,* 2018. <https://espi.or.at/>
- Poncelet, J-P., Anabelle F-C., Giulio G. Enlarging ESA? — After the Accession of Luxembourg and Greece. *ESA Bulletin.* No. 120, 2004: 49–53.
- Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council No. 912/2010 of 22 September 2010 setting up the European GNSS Agency. *Official Journal of the European Union.* 2010. L 276. P. 11–21.
- Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community,* signed at Lisbon, 13 December 2007.

References

- Aktualni pytannia realizatsii uchasti Ukrainy u prohrami «Horyzont 2020». 2016. <http://innov.org.ua/cpivpratsia/prohramy-spivpratsi/3959-aktualni-pytannia-realizatsii-uchasti-ukrainy-u-prohrami-horyzont-2020>
- Vysnovok Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi zviazku ta informatyzatsii shchodo proektu Zakonu Ukrainy «Pro derzhavne rehuliuвання u sferi suputnykovoї navihatsii» vid 17.01.2017 № 26 URL: http://www.nkrzi.gov.ua/images/upload/493/6713/Dodatok_do_rishennia_26.doc
- Derzhavne kosmichne ahentstvo Ukrainy. 2018. <http://www.nkau.gov.ua/ua/>
- Konventsiiia pro zasnuвання YeKA. Kosmycheskoe zakonodatelstvo stran myra: tematycheskoe sobranie (na russkom y anhlyiskom yazykakh). T. 2. Kyev: Atyka-N, 2002. S. 141–176.
- Mezhdunarodnoe sotrudnychestvo v oblasti yspolzovaniya kosmycheskoho prostranstva v myrnykh tseliakh: deiatelnost hosudarstv-chlenov. Dok. OON (A/AC.105/953/Add.2). Vena, 2010. 21 s.

- Nauka i tekhnologii, cpivrobotnytstvo u sferi kosmosu. 2018. <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/science>
- Pro ratyfikatsiiu Uhody mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Soiuzom pro uchast Ukrainy u prohrami Yevropeiskoho Soiuzu Horyzont 2020 — Ramkova prohrama z doslidzhen ta innovatsii (2014-2020): Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy vid 20.03.2015 r. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55776&pf35401=349636>
- Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnodержavnoi tsilovoi naukovo-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy na 2013-2017 roky. Pryiniattia vid 15.02.2012. <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/79-2012-%D1%80>
- Pro skhvalennia Kontseptsii proektu Zakonu Ukrainy “Pro derzhavne rehuliuвання u sferi suputnykovoї navihatsii”. Pryiniattia vid 03.01.2013. <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1-2013-%D1%80>
- Protokol do Uhody pro partnerstvo i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Spivtovaryystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy pro Ramkovu uhodu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Spivtovaryystvom pro zahalni pryntsyipy uchasti Ukrainy v prohramakh Spivtovaryystva. Nabrannia chynnosti dlia Ukrainy mizhnarodnoho dohovoru vid 01.11.2011. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a41
- Protokol pro vnesennia zmin do Uhody mizh Uriadom Ukrainy ta Yevropeiskym kosmichnym ahentstvom shchodo spivrobotnytstva u vykorystanni kosmichnoho prostoru v myrnykh tsiliakh. 14.02.2014 r. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/982_002
- Rehlament Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady pro stvorennia Horyzontu 2020 — Ramkovoї prohramy z doslidzhen ta innovatsii (2014–2020). Official Journal of the European Union. 2013. L 347.
- Rehlament Rady (IeS, Yevratom) № 2988/95 vid 18 hrudnia 1995 roku pro zakhyst finansovykh interesiv Yevropeiskykh Spivtovaryystv. Official Journal of the European Union. 1995. L 312. R. 1–4.
- Uhoda pro spivrobotnytstvo shchodo tsyvilnoi hlobalnoi navihatsiinoї suputnykovoї systemy (HNSS) mizh Yevropeiskym Spivtovaryystvom, derzhavamy-chlenamy ta Ukrainoiu. Ratyfikatsiia vid 10.01.2007. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_751
- Uhoda mizh uriadom Ukrainy ta Yevropeiskym kosmichnym ahentstvom shchodo spivrobotnytstva u vykorystanni kosmichnoho prostoru u myrnykh tsiliakh. 30.10.2008 r. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/982_001
- Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom i yoho derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. 16.09.2014 r. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
- Uhoda mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Soiuzom pro uchast Ukrainy u prohrami Yevropeiskoho Soiuzu Horyzont 2020 — Ramkova prohrama z doslidzhen ta innovatsii (2014–2020). 15.07.2015 r. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_018
- Chernyshev, L., Bilan, I., Horokhovatska, M. Nazustrich novii Ramkovii prohrami yevropeiskoho naukovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva «Horyzont-2020». Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 11, 2012: 47–52.
- Contracting for Space: Contract Practice in the European Space Sector*. Edited by Lesley Jane Smith and Ingo Baumann. Routledge, 2011.
- Commission White paper. Space: a new European frontier for an expanding Union — An action plan for implementing the European Space policy 2003*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52003DC0673>

- European Cooperating State agreement between the European space agency and the Government of the Republic of Slovenia.* 1975. http://www.arhiv.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/razpisi/razpisi_tehnologija/javni_poziv_ESA/European_Cooperating_State_Agreement_between_the_RS_and_the_ESA.pdf
- European Space Policy Institute*, 2018. <https://espi.or.at/>
- Poncelet, J-P., Anabelle F-C., Giulio G. Enlarging ESA? — After the Accession of Luxembourg and Greece. *ESA Bulletin*. No. 120, 2004: 49–53.
- Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council No. 912/2010 of 22 September 2010 setting up the European GNSS Agency. *Official Journal of the European Union*. 2010. L 276. P. 11–21.
- Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*, signed at Lisbon, 13 December 2007.

The Concept of Overcoming Corruption in the Management of the Space Industry in Ukraine

Serhii Yuldashev

Doctor of Law, Head of Department of Economic, Air and Space Law,
National Aviation University
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: youldashev_a@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>

The sixth State Space Program in Ukraine for 2018-2022. provides for the restructuring of the space industry. Its main goal is to improve the efficiency of the space industry as a whole, as well as the central office of the State Space Agency of Ukraine and individual enterprises. The article describes the history of the origin of corruption in Ukraine at the level of ministries and departments, as well as promoted the concept of the fight against corruption as a means of increasing the efficiency of the space industry management.

Keywords: corruption, space industry, elite corruption, the fight against corruption

Received: June 15, 2018; accepted: July 26, 2018

Advanced Space Law, Volume 2, 2018: 112-117.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/12>

Formulation of the problem

On 29 February 1992, the National Space Agency of Ukraine was created. Space activities of the National Space Agency of Ukraine have been pursued within a span of 26 years. On the one hand, it is a short historical period for something grand to be realized. On the other hand, since this passage of time almost coincides with the independence of our country, so the assessment results will be of momentous importance.

In the first months of Ukraine's independence, the main vectors of development of the State, the country's strategic partners and the power structure were identified. The discussion of issues relating to outer space activities included the search for ways to preserve and develop the aerospace rocket complex, the set up of the structure of enterprise management and establishment of effective cooperative links. The importance of such issue as formulation of the state's space policy was particularly stressed. NSAU, central executive body with a special status was created to meet these challenges.

On 9 December 2010, the National Space Agency of Ukraine (NSAU) was renamed the State Space Agency of Ukraine (SSAU) — central executive body, which maintains a state registry of space objects, including the unique ones, realizes the state supervision and control under their state and usage, undertakes the measures for their support.

Space activities in Ukraine are pursued in strict accordance with National Space Programs which cover a specific period of 5 years and are approved by the Verkhovna Rada of Ukraine and submitted by the Cabinet of Ministers. In accordance with the objective and basic principles of space activities, the State Space Agency of Ukraine along with the central executive authorities and the National Academy of Sciences of Ukraine is responsible for the development of the National Space Program.

This article looks into the problem associated with the implementation of the Fifth State Space Program (Main Events of 2013-2017). Practically speaking, the program took place within the context of the loss of the traditional markets, unstable budget financing, as well as frequent changes in the agency's management and individual enterprises. Clearly, this resulted in regrettable delays in the implementation of individual projects and works carried out by an extensive enterprise network. The sixth State Space Program in Ukraine for 2018-2022, provides for the restructuring of the space industry. Its main goal is to improve the efficiency of the space industry as a whole, as well as the central office of the State Space Agency of Ukraine and individual enterprises. In this regard, it is useful to present the author's vision of the fight against corruption at the highest levels of power. The aim is to use it as a means of enhancing efficiency of the space industry management.

Among its neighbors, Ukraine has one of the highest rates of oligarchic capitalism and the level of corruption. Indeed, there is a clear correlation between these two phenomena — oligarchy and corruption. Recent studies show that it is the interests of oligarchic capital, trying to maintain the status quo and protect their assets, that gave rise to corrupt officials, “democrats” and businessmen. Moreover, Ukraine has gained a reputation of being one of the most corrupt countries in the world. For a whole range of reasons, elite political corruption is particularly dangerous [Bazaluk, 2017].

It must be clarified that the discussion in this article concerns the examination of corruption among ministries and authorities, its inception and functioning, as well as development of management organization structure of the economy that meets the requirements of project-oriented development administration.

Statement of basic materials

Transparency International identifies political corruption as a “manipulation of policies, institutions and rules of procedure in the allocation of resources and financing by political decision makers, who abuse their position to sustain their power, status and wealth” [Transparency, 2018]. The Corruption Perception Index Report of 2018 published by Transparency International showed that Ukraine received 32 points, ranking 120th among 180 countries [Transparency, 2018]. In Ukraine, forms of political corruption, apart from selling party-list seats, include the “free” inclusion of activists and inconvenient journalists in the electoral roll, as an advance for future loyalty to government.

Forms of corruption

Corruption is the abuse of entrusted power for private gain. The Law of Ukraine “On the Prevention of Corruption” states that corruption is an intentional act committed by a person described in paragraph 1 of Article 3 of this Law. The Act imposes criminal, administrative, civil and disciplinary liability. Under the Act, actors responsible for corruption offences include persons authorized to perform State or local self-government functions. Among these are the following: the President of Ukraine, The Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine, his Principal Deputy and the Deputy, the Prime Minister, the Deputy Prime Minister of Ukraine, Ministers, the heads of other central executive bodies who are not the members of the Cabinet of Ministers, their deputies, the Chairman of the Ukrainian Security Service, the Procurator-General of Ukraine, the Chairman of the National Bank of Ukraine, the President of the Court of Auditors, The Human Rights Commissioner of the Verkhovna Rada, the Chairman of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, the Chairman of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea; the people’s deputies of Ukraine, the deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, local council deputies, public officials, local government officials and others [Law, 2016].

In fact, corruption can be divided functionally into following types: bribery, embezzlement, fraud, extortion, abuse, etc.

This article refers to 3 main forms of corruption :

1. Petty corruption tends to take place among low-level, bureaucratic workers who regularly interact with the public. Practically speaking, petty corruption is most commonplace in health institutions, schools, nursery schools, police departments and other agencies (i.e., extortion by a care worker, the director or other staff members.);
2. Corruption within the judiciary and corruption among the law enforcement agencies;
3. Elite corruption (in other words political corruption, undertaken by the heads of ministries and departments, senior officials and deputies of the local level). In essence, elite political corruption is the most dangerous one for society, since the person who undertakes it, first of all, steals from the state. Secondly, this form of corruption is becoming increasingly rampant and is global in nature. Consequently, tens of billions are being embezzled.

There are all factors to be considered in defining the concept of corruption. What exactly is the greatest danger of elite corruption? Firstly, it is not privately owned sums of money. Evidence suggests that corrupt officials steal public and taxpayer money, namely the world’s most restrictively protected money. Secondly, funds intended for public projects are intentionally misdirected with a view to maximize the benefits to illegally private interests of the corrupted individuals. Thirdly, measures to overcome elite corruption will make it possible to neutralize corruption at all levels, for example, judicial corruption, since the same public budget can be directed to a policy of salary increases, the introduction of social packages accorded to judges. In this regard, all the above mentioned is a viable way of overcoming judicial corruption. Finally, the elimination of elite corruption will make investment of money in power of the state unprofitable, and, therefore, meaningless. What is more important is that the state will lose its oligarchic essence. As soon as the highest authorities of the country maximise capabilities to combat corruption, Ukraine will be able to survive, become a developed, strong and prosperous country. Alternatively, the persistence of corruption would

entail the death of our state, its dissolution and segregation. As a final note, the implementation of the economic reforms will combat the practices of corruption.

The history of elite corruption in Ukraine

The origin and growth of corruption in Ukraine is historically associated with Ancient Rus and its state apparatus [Dziuba, 2004]. As early as in the beginning of 9 century, Kyiv Prince Yaroslav the Wise in Old Russian Law obliged his people to maintain officials at their own expense, imposing severe punishment for failure to do so [Tikhonov, 2013]. In Ancient Rus, later in imperial Russia, corruption was divided into two types — “bribery”, interpreted as an official receiving a reward for committing legal actions and “extortion” — a reward for committing illegal acts. In 1726, by virtue of Catherine’s I Order, only ministers (chairmen of the collegiums) were paid salaries from the state budget, and other officials were ordered to be content with a bribe. Furthermore, junior employees were officially paying for appointment to the post.

As human civilization began to advance, the traditional ways of deriving non-labour revenues became insufficient for high-class people. Similarly, the larger-scale “theft” became known as “predation,” and those who committed it were called “predators,” or in other words thieves. In this light, predation had increased substantially (during the Crimean War, Russian Emperor Nicholas I, stunned by the level of corruption in the country and among the troops, once said to his son: “It seems that only two people do not steal in Russia — you and I !” [Schilder, 1903]). In this respect, it was necessary to legitimize the so called embezzlement, to consider it as “not only a reprehensible act, but also fairly decent, and in some cases even useful,” as Saltykov-Shchedrin writes. It was the “predators” who had taken seemingly impossible task. However, Shchedrin stipulates that nothing but newspapers call them “predators” (usually indicated as nation’s sons). Meanwhile, in everyday life they call themselves “businessmen,” and comically “heavy-hitters” (“Motley letters”). Of course, this was an external manifestation of deep social and economic processes in post-reform Russia. Saltykov-Shchedrin notes: “Recently, Russian society singled out some kind of bourgeoisie, that is, a new cultural stratum consisting of publicans, moneylenders, railway workers (those who received state contracts for railway construction), bankers, other embezzlers and extortioners. In the short term, this “aphid” managed to entangle a very large area. It is inferred that it devastates everything on its way, proliferating at great speed. These are the bastards who compel another person’s labor, exerting themselves to the utmost extent to take advantage by less predatory, but undoubtedly more thievish means.” According to Shchedrin, predatism is subdivided into simple and complex. Simple predatism is larger than theft and entails the settlement of a remote region, Russification, etc. It is worth mentioning that a simple predator is inclined to artlessly emphasize his patriotism. Complex predatism vis-a-vis does not consist of stakeholders at all. It comes as a surprise how a man, who recently was not successful, currently possesses millions. That is, complex predatism is “the order of things — nothing more.” The citizens, who fall a little behind, have nothing to do but be surprised and envious: “I knew him without the basic life necessities!... and now he has a suit of sables! He occupies a whole palace, organizes receptions and banquets; all rooms are filled with paintings of naked women! Well, he has a wife and maintains two Frenchwomen! Why, pray tell, did he need the two? And how did all that happen?” [Dziuba, 2004].

More to the point, corruption was part of a deliberate government policy, had a concrete impact on all citizens and was taken for granted by the population. The problem of corruption took place not only in Russia. In Afghanistan, for example, bribes were seen as an official tax on Government services. Furthermore, corruption in Afghanistan was no longer a serious disease of the social system, but the social system itself [Rahmani & Tytarenko, 2018]. In this connection, it has been argued that corruption is an ancient tradition encoded in genetic memory of some peoples, absorbed into flesh and blood, strongly rooted in the public consciousness. [Rahmani & Tytarenko, 2018].

The corruption of Tsarist Russia moved into the USSR, settled down and firmly entrenched in almost all the Union republics. More fundamentally, after the collapse of the Soviet Union, corrupt officials came out in true colours and began to rule like feudal lords in their “counties” — the newly formed states, and within the country — in the provinces and regions. The development of corruption was promoted by the functioning of the ministries and departments inherited from the former USSR, the creation of which once was caused by the needs of the militarization of the country [Bazaluk, 2016]. In due time, as a result of a militarized system, these departments completely monopolized the management of all processes in the country, including the economy. At the internal level, a hierarchically arranged administrative and territorial structure, comprised of state-owned enterprises, was formed. It has been observed that all activities of enterprises were strongly centralized and regulated by the state apparatus.

The state administrative apparatus changed under the influence of market conditions, what therefore led to contradiction between such a subject and object of management. At the same time, whereas previously there were dozens and hundreds of state-owned enterprises within the ministry, now they are considered to be of private or collective ownership. Practically speaking, almost all of them have long been converted to civilian production. Consequently, they are now being privately or communally owned, without thereby submitting to ministries. With respect to these enterprises, such management functions as planning, accounting, procurement, and production distribution are not carried out. Since apparently that is the case, then what kind of ministries are these? Indeed, instead of being important management tools, they have become involved in the looting of funds.

Conclusion

Primarily, it is clear that the requirements for the performance of any objectively necessary works should be based on a “bottom-up” rather than a “top-down” approach. Secondly, it goes without saying that there will always be professionals capable of performing these tasks on a private basis, though complying strictly with the provisions of the relevant agreements, of course, is more effective. If any issues of concern arise, temporary structures are created to solve them. Seeking to address the challenge, there is no need to keep in readiness thousands of groups of people, recruited according to the proposed “staffing table”, which have long ago turned into a “soft berth” with guaranteed wages, special pensions and other benefits. It will not be necessary to support those who are not able to realize themselves in socially useful areas — entrepreneurship, educational activity (teachers, tutors, trainers), health care (medical workers), etc. The people, who work in the areas named above, may be sustained by the local budget. In addition, most importantly, with the abolition of ministries and departments, the financial allocation system will turn into the looting of funds.

The sixth State Space Program in Ukraine for 2018-2022. Provides for the restructuring of the space industry. Its main goal is to improve the efficiency of the space industry as a whole, as well as the central office of the State Space Agency of Ukraine and individual enterprises. In reaching the conclusion, it is necessary to briefly canvas the following findings: a) relevant proposals are being submitted to Government for approval; b) foundations for regulating space activities are being laid down; c) the framework for further development of space legislation is defined.

As a final note, this article concludes that it is worth taking into account the author's concept of the fight against corruption as a means of increasing the efficiency of the space industry management.

References

- Bazaluk, Oleg. *Corruption in Ukraine: Rulers' Mentality and the Destiny of the Nation, Geophilosophy of Ukraine*. Cambridge Scholars Publishing, 2016.
- Dziuba, Yvan. Poluzabytyi russkyi henyi Saltykov-Shchedryn: o nas s vamy, o nashykh vyborakh y o sovremennom myre voobshche. Zerkalo nedely. Ukrayna. 29 oktiabria, 2004.
- Rahmani, Zaid, and Vadym Tytarenko. Corruption in Afghanistan: an Experience for Ukraine. *Ukrainian Policymaker*, Volume 2, 2018: 27-32. DOI: 10.29202/up/2/4
- Shylder, Nikolai. Ymperator Nikolai Pervyi. Eho zhyzn y tsarstvovanye. V 2-kh tomakh. Sankt-Peterburh, 1903.
- Tykhonov, Serhei. Nepobedymoe zlo? Ekspert. 12 noiabria, 2013. <http://expert.ru/2013/11/12/nepobedimoe-zlo/>
- Transparency International 2018*. <https://www.transparency.org/>
- Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii». Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 49, st.2056.

AUTHORS

Dmytro Bezzubov is a Doctor of law, Associate Professor, academician of the International Personnel Academy. Sphere of scientific interests: problems of ensuring the national security, administrative law issues, the problem of legal risk in administrative law, security aspects in administrative law, sectoral risk issues in space and aviation law. He is the author of more than 100 scientific publications. Currently, the author is Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law of the State University of Infrastructure and Technologies. Kyiv (Ukraine).

E-mail: dbezzubov@ukr.net

Serhiy Didenko is a Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine. To date, he has written over 100 scientific works. Main scientific interests: legal regulation of the possession and use of weapons. Main stages of scientific activity, results, ideas and projects: Analysis of the philosophical, social, psychological, engineering, economic and legal aspects of the possession and use of weapons and armament (since 2004 till present). Director of the Kherson Institute of “Interregional Academy of Personnel Management.” Kherson (Ukraine).

E-mail: sergii_didenko@ukr.net

Yulia Iurynets is a Doctor of Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: problems of public administration in the context of the protection of citizens’ constitutional rights. She is the author of more than 200 scientific publications. Currently, the author is Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law at the National Aviation University, Kyiv (Ukraine).

E-mail: iurynetsjulia@ukr.net

Olena Halahan is a doctoral candidate of the Department of International Law at Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sphere of scientific interests: problems of international maritime law, international information law and international human rights law. She is the author of more than 25 scientific publications. Currently, Olena Halahan is the Kherson State Maritime Academy, senior lecturer of the Department of Economics and Law of the Sea of Kherson State Maritime Academy. Kherson (Ukraine).

E-mail: olena_halahan@ukr.net

Liliya Kazantseva is a Candidate of physical and mathematical sciences, researcher. Sphere of scientific interests: astrometry and celestial mechanics, motion of the moon; astroinformatics; History of Astronomy and Space Device Engineering, University Museums. She is the author of about 200 scientific and popular science publications. Currently, the author is a researcher at the Department for Astrometry and Physics

of Minor Solar System Bodies at the Astronomical Observatory of Taras Shevchenko National University of Kyiv and the Head of the Astronomical Museum. Kyiv (Ukraine).
E-mail: Kazantsevaliliya1@gmail.com

Svitlana Khomiachenko is a Ph.D. in Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: legal enforcement of aerospace industry; land and environmental law. She is the author of more than 90 scientific publications. Currently, Svitlana Khomiachenko is an Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law, Faculty of Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv (Ukraine).
E-mail: arturmark@ukr.net

Victoria Rybachok is a Ph.D. in Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: legal regulation of aircraft, space objects as objects of civil legal relations; problems of legal regulation of the violation of Ukraine's airspace utilization; peculiarities of imposition of fines for violations in civil aviation. She is the author of more than 25 scientific publications. Currently, the author is a Professor of the Department of Civil Law and Legal Provision of Tourism of Kyiv University of Tourism, Economics and Law. Kyiv (Ukraine).
E-mail: victoria@law-office.kiev.ua

Iryna Ryzhenko is a Ph.D. in Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: problems of administrative law. She is the author of more than 45 scientific publications. Currently, Iryna Ryzhenko is the Head of the Department of Administrative and Civil Law and Law Enforcement at the Kherson State University. Kherson (Ukraine).
E-mail: Rigenko_Irina@ukr.net

Roman Shyshka is a Doctor of Law, Professor. Research interests: legal regulation of relations in intellectual property, copyright law, the problem of legal entities in corporate law, contract law, general theory of delicts and civil liability. To date, he has published over 640 scientific publications. Currently, he is a Professor in the Department of Intellectual Property and Civil Law Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University "Odessa Academy Law", Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine. Kyiv (Ukraine).
E-mail: roman1353@ukr.net

Larysa Soroka is a Ph.D. in Law, Associate Professor. Sphere of science interests: administrative policy in various spheres, administrative legal status of subjects of public administration, European administrative law. She is the author of more than 40 scientific works. Currently, she works as the Deputy Director of Research at the Scientific Institute of Public Law. Kyiv (Ukraine).
E-mail: lsoroka_kw@ukr.net

Olexander Svitlychnyy is a Doctor of Law, Associate Professor. Field of scientific interests: economic process; protection of intellectual property rights; problems of public administration. He is the author of more than 120 scientific publications. Currently, Olexander Svitlychnyy is a Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv (Ukraine).

E-mail: a.svetlichnyj@ukr.net

Olena Syntichenko is a Ph.D. in Law. Scientific interests: administrative-legal regulation of atmospheric emissions, administrative responsibility. She is the author of more than 20 scientific articles. Currently, she works as an assistant professor of the Department of General Legal Disciplines of Kyiv National University of Trade and Economics. Kyiv (Ukraine).

E-mail: elena.sitnichenko@ukr.net

Julia Utko-Maslyanik is a Ph.D. in Law, assistant. Research interests: international space law, issues in EU law. She is the author of 12 scientific publications. Currently, she is an Assistant Professor of the Department of European Law, Ivan Franko National University of Lviv. Lviv (Ukraine).

E-mail: utko@bigmir.net

Serhii Yuldashev is a Doctor of Law. Sphere of scientific interests: implementation of alternative dispute methods involving businesses and organizations; budgetary and legal coverage of transport development. He is the author of more than 40 scientific publications. Currently, Serhii Yuldashev is the Head of the Department of Commercial, Air and Space Law of National Aviation University, Kyiv (Ukraine).

E-mail: youldashev_a@ukr.net

Information for Authors

- ✓ The articles that are submitted to the *Advanced Space Law* follow a double blind peer-review procedure.
- ✓ Submitted papers must be clearly written in English. The mixture of American and British usage of English is not allowed whereas the both usages of English are accepted.
- ✓ The preferred mode of submission is as MS Word (.doc, docx) by email attachment to info@asljournal.org
- ✓ The target length for an article is 5,000-7,000 words. If your article is longer than this, please contact the editorial office.
- ✓ The style (e.g. fonts, font size, spaces, margins, etc.) is adjusted by editors.
- ✓ It is suggested that figures, tables and formulae should be displayed with features of your software package (e.g. MS Word tools).
- ✓ The list of References (Bibliography) should appear at the end of the main text, and be listed in alphabetical order by author's name.
- ✓ References to publications within the text should be as follows: [Zsizsek, 2002: 26], [Encyclopaedia of Philosophy, 1983: 220], [Zsizsek, 2008a: 26], [Zsizsek, 2008b: 75]. There must be a strict one-to-one correspondence between the names and years in the text and those in the list of references.
- ✓ Footnotes should be kept to a minimum and indicated by consecutive superscript numbers.
- ✓ Information about the author should include: author name, honorary or other degree(s) (if any); affiliation. Provide also the full postal address, including the country name, e-mail address and, if available, phone numbers (with country and area code). Contact details must be kept up to date by the corresponding author.
- ✓ The abstract should state briefly the purpose of the research, the principal results and major conclusions. The abstract should not be less than 250 words.
- ✓ The abstract should also contain a short list of carefully chosen Keywords or content indicators (5-10 words).
- ✓ Acceptance of manuscripts is based on originality and importance to the field as assessed by the Editors. Manuscripts are reviewed by the Editorial Board with ad hoc assistance of external reviewers (blind peer review). Publication decisions are made by the Editorial Board. Based on editorial judgment, some submissions are rejected initially without external review.

Review procedure

Advanced Space Law considers for publication the articles on conditions that the articles are your own original works and are not copies of any other previously published works, including your own previously published work. The article has been given only for *Advanced Space Law*. The article should not be under consideration or peer-review or accepted for publication elsewhere.

All articles should be presented in accordance with the journal's publication guidelines. Articles not adhering strictly to journal guidelines will be returned to authors without scientific evaluation within a month. Submitted articles adhering to the journal's guidelines are reviewed by the Chief Editor or the Editor, who will assign them to reviewers. The articles that are published in *Advanced Space Law* follow a double blind reviewing procedure.

The article does not contain anything that is disrespectful, demeaning, libellous, obscene, fraudulent, or illegal. The use of general descriptive names, trade names, trademarks, and so forth in the publication, even if not specifically identified, does not imply that these names are not protected by the relevant laws and regulations.

Please note that *Advanced Space Law* uses text-matching software UNPLAG and some web-services to check your articles for plagiarism. By submitting your articles to the journal, you agree that your articles are checked for originality and have to undergo the peer-review and publication procedures. If the reviewers suspect plagiarism, fabricated data, conflict of interest, redundant (duplicate) publication etc., they follow the COPE Flowcharts for resolving such cases.

We aim to complete the review process, from submission date to decision date, within ten weeks. If this process takes longer than the given period, the authors will be informed additionally about the reasons of the timeline changes. The Chief Editor prepares a decision letter according to the reviewers' comments, which is sent to the author of article. If necessary, the author should edit your article according to the reviewers' recommendations within two weeks.

Advanced Space Law, Volume 2, 2018

The Academic Journal

Advanced Space Law, Том 2, 2018

Науковий журнал

Коректура — Олег Базалук
Комп'ютерне верстання — Неля Панченко
Макет обкладинки — Неля Панченко